

บทกวาน

ກພງມືນພະໄຕຮົມງາກ

ສົມການ ພຽນທາ

9 } ทความนี้จะแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องกฎหมายไม่ได้รวมอยู่ในวัตถุประสงค์หลักของพระพุทธองค์เมื่อแรกออกและส่วงหาโมฆะธรรม แม้ว่าแนวคิดเรื่องกฎหมายอาจมีประโยชน์อยู่บ้างในทางจริยธรรมและศีลปะ แต่ประโยชน์เหล่านี้ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวที่พ่วงมากับแนวคิดเรื่องกฎหมาย ยังมีบางด้านที่พ่วงมากับแนวคิดดังกล่าวนี้ และไม่เป็นประโยชน์กับพุทธศาสนา นอกจากไม่เป็นประโยชน์ยังอาจถึงขั้นเป็นโทษด้วย บทความจะวิเคราะห์ว่า (ก) อะไรคือเป้าหมายหลักของการออกกฎหมายและส่วงหาโมฆะธรรมของพระพุทธเจ้า (ข) แนวคิดเรื่องกฎหมายเกิดขึ้นได้อย่างไรในระบบความคิดของพุทธศาสนา และแนวคิดเรื่องกฎหมายประกอบด้วยด้านที่เป็นประโยชน์และด้านที่เป็นโทษอย่างไร (ค) แนวคิดเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์หลักของพุทธศาสนาหรือไม่ (ง) เรารู้ว่าพุทธควรเข้าใจหรือเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องกฎหมายอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากแนวคิดดังกล่าวนี้ และไม่ได้รับผลกระทบในเชิงเดียหายจากแนวคิดเรื่องกฎหมายทั้งสอง ผู้ขออภิปรายประเด็นเหล่านี้เป็นลำดับดังนี้

ก. วัตถุประสงค์หลักของการเสื้อจอกนวน

ประเด็นนี้มีปัญหา เพราะคำว่า 'พุทธศาสนา' ในทุกรัชตับ ตั้งแต่รัชตับที่เก่าแก่ที่สุดคือพระบารี ได้ลงมาหาที่ใหม่กว่านั้นอันได้แก่ อรรถกถาและภีกษาลดอกจนปกรณ์วิเศษ บันทึกไว้ตรงกันว่า สิ่งที่เจ้าชายสิทธัต-ถะประสงค์จะแสดงหาคือสิ่งที่ภาษาบาลีเรียกว่า "โนกขธรรม" ตามศพที่ โนกขธรรมแปลว่า "ธรรมที่จะช่วยให้หลุดพัน" คำว่า "หลุดพัน" ทึ้งในภาษาบาลีและภาษาไทย (และอาจจะอีกหลายภาษา) ต้องการคำขยายความว่าหลุดพัน "จากอะไร" ในแบ่งภาษา "ความหลุดพัน" เนยๆ ไม่มีความหมาย คำนี้จะมี

ความหมายก็ต่อเมื่อมีอีกคำมาคู่กันคือ “จากอะไรสักอย่างหนึ่ง” เมื่อพิจารณาเข่นี้ คำว่า “โมกธรรม” แม้จะเป็นคำที่มีความหมายสมบูรณ์ในตัว คือหมายถึงอะไรบางอย่างเดียวในตัว แต่ในทางภาษา จะต้องมีอะไรบางอย่างมาเคียงคู่เพื่อทำให้คำว่าโมกธรรมมีความหมายในทางภาษา เรื่องนี้ก็ไม่เป็นปัญหาอีก เช่นกัน เพราะคำว่าพุทธศาสนาทุกรอบที่กล่าวข้างต้นเรียกว่าต้องกันว่า สิ่งที่มาคู่กับ “โมกธรรม” คือ “ทุกชีวิৎ”

จะอย่างไรก็ตาม ความชัดเจนที่ผูกกล่าวข้างต้นก็เป็นความชัดเจนในแง่ของถ้อยคำเท่านั้น หมายความว่า หากคุณที่ตัวหนังสือ คำว่าพุทธศาสนาในระดับต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นบันทึกไว้ตรงกันว่า “วัตถุประสงค์ของการแสดงออกของเจ้าชายสิทธัตถะคือ—เพื่อแสดงให้โมกธรรมอันหมายถึงธรรม ขันจะช่วยให้หลุดพ้นจากทุกชีวิৎ” แต่ตั้งที่เราทราบ คำนั้นย่อมมีความหมาย และปัญหาว่าคำแต่ละคำ หมายความว่าอย่างไรนั้นเป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่งในทางปรัชญา (เพราะเรื่องนี้เป็นปัญหา จึงต้องมีแขนงหนึ่งของปรัชญาเกิดขึ้นเพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องนี้โดยเฉพาะ เรียกว่าปรัชญาภาษา) ขนาดภาษาที่เราใช้กัน อยู่ขณะนี้มีชีวิตอยู่นี่ก็ยังมีปัญหาว่าที่กล่าวอย่างนั้นหมายความว่าอย่างไร (เช่นเพื่อนเราคนหนึ่งที่กำลังทุกชีวิৎ ใจอย่างหนัก เพราะผลใจทำทุกเรื่องออกเงินหลวง แล้วเกิดกลัวว่าจะติดคุก พูดกับเราว่า “ฉันกำลังตกนรกเพื่อ่อนเขี้ยบ” นรากที่เพื่อนพูดถึงนี้หมายถึงอะไร—หมายถึงสภาพทางใจที่กำลังทุกชีวิৎ หรือว่าหมายถึง นรกจริงๆ ที่น่องไม่เห็นและคนชัว่ที่ยังเป็นอาชญากรที่สามารถล้มรสนรกได้ ส่วนหนึ่งก่อนจะได้ไปลิมรสเตี๋ยมเห็นี่呀 หลังจากตายแล้ว จะอย่างไรก็ตาม ปัญหานี้แก้ได้ คือหากอยากรู้ว่าที่เพื่อนกล่าวถึงนั้นหมายความว่าอย่างไร เราก็สามารถตามเพื่อนได้) ปัญหาเรื่องความหมายของคำนี้เป็นปัญหามากขึ้นในกรณีที่ผู้เขียนหรือพูดคายไปแล้ว เพราะเมื่อเกิดความสับสนว่าที่เขียนไว้อย่างนั้นหมายความว่าอย่างไร เราไม่สามารถได้ตามท่ามกลางผู้เขียนได้ เนื่องจากท่านเลือกใช้คำว่า “ความหมายของคำนี้” แทน “ความหมายของคำนี้” ความหมายของคำอย่าง แทนนั้นพอยู่ได้ตรงกันในระบบความรู้บางอย่างของมนุษย์ที่มีความนิยามสำหรับคำต่างๆ ชัดเจน เช่น คณิตศาสตร์ คูณมีอยู่ในภาษาธรรมชาติของมนุษย์ นักปรัชญาทั่วไปบ่งบอกว่าคงไม่มีความหมายชนิดที่เรียกว่าความหมายของตัวคำได้เลย จะมีก็แต่ความหมายอย่างที่สองคืออย่างที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการบอก อย่างว่าแต่ภาษาธรรมชาติของมนุษย์ที่เราใช้พูดคุยกันในชีวิตประจำวันเลย แม้ภาษาดิจิทัล หมายความว่า “เรื่องโน้มถ่วง” แต่เราเก็บรู้ต่ำความหมายที่สองท่านนี้ใช้ต่างกันมาก ชนิดเป็นคนละเรื่องกันเลย ถ้ามีว่าทำไม่สองท่านนี้ไม่นิยามความหมายของคำนี้ให้ตรงกัน คำตอบคือ—เป็นไปไม่ได้เลย เพราะนิยามมาที่หลังความคิด เมื่อสองท่านนี้คิดต่างกันในระดับทฤษฎีเริ่มแรก ก็เป็นอันหมดทางที่จะให้นิยามแก่คำที่ว่า “นักปรัชญา” นักปรัชญาจะต้องเข้าใจว่า คำนี้คือ “นักวิทยาศาสตร์” ที่ยกจะหักความหมายของตัวคำได้ มีแต่ความหมายอย่างที่นักวิทยาศาสตร์แต่ละคนต้องการบอก เวลาจะศึกษาแนวคิดทางวิทยาศาสตร์แต่ละคน ก็จะต้องเข้าใจว่า คำนี้คือ “นักปรัชญา” ที่ยกจะหักความหมายของตัวคำได้

คำนี้นั้นเริ่มต้นจากพระศาสนา พระศาสนาทรงมี “แนวคิด” บางอย่างเกี่ยวกับชีวิต จักรวาล และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านี้ เนื่องจากภาษาเป็นสื่อสำหรับบอกว่าเราคิดอะไรหรืออย่างไร พระศาสนา เมื่อจะทรงบอกเล่าแก่ผู้อื่นว่าทรงคิดอะไรหรืออย่างไร ก็จะทรงใช้ภาษา พระพุทธเจ้านั้นหลังจากตรัสรู้แล้ว

อะไรเป็นมูลเหตุนำพระองค์ให้เสด็จออกบริพชาและอาการที่เสด็จออกนั้นเป็นอย่างไร เป็นข้อน่าคิร์กรายบุญอู่ พระอาจารย์ผู้รู้นานาอรรถกถาแสดงความตามนัยมหابพานสูตรว่าได้ทักษะพระเนตรเห็นเทวทูต คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสัมโนะอันเทวดาแสร้งนิรมิตให้ในระหว่างทาง เมื่อเสด็จประพาสพระราชนิยม ภูมิทัย ภูทายาน และวาระโดยลำดับกัน ทรงสังเวชเหตุได้เห็นเทวทูต ๓ ช้างตัน อันพระองค์คั่ยงไม่เคยพบมาในกาลก่อน ยังความพอพระหฤทัยในบริพชาให้เกิดขึ้นเพาะได้เห็นสัมโนะ และก่อตัวถึงอาการที่เสด็จออกนั้นว่า

เสด็จหนีอกในกลางคืน ทรงม้ากัณฐะมีนาขยับจันนารามเสด็จ ถึงฝั่งแม่น้ำโโนมา ตรัสสั่งน้ำยจันนะให้นำม้าพระที่นั่งกลับคืนพระนครแล้วทรงตัดพระมาลีด้วยพระชาร์ด อธิษฐานเพศบูรพชิต ณ ที่นั้น

ฝ่ายพระอาจารย์ผู้รุจนาบำเพ็ญธรรมนิกรายแสดงว่า ทรงประภาความแก่ ความเจ็บ ความตาย ชั้นครอบจำนาหาชันทุกคนไม่ล่วงไปได้ แม้เป็นอย่างนั้น เพราะโภทที่ไม่ได้ฟังคำสอนของนักประชัญญ์เห็นผู้อื่นแก่ เจ็บตาย ย่อมเมื่อหน่ายเกลียดชัง ไม่คิดถึงตัวว่าจะต้องเป็นเหมือนอย่างนั้นบ้าง เมาอยู่ในวัยในความไม่มีโรคและในชีวิต เมื่อมองหนึ่งเป็นคนจะไม่ต้องแก่เจ็บตาย มีแต่ชวนช่วยหายของอันมีสภาวะเช่นนั้น ไม่คิดหาอุบัติเครื่องพันบ้างเลย ถึงพระองค์ก็มีอย่างนั้นเป็นธรรมชาติ แต่จะเกลียดหน่ายเหมือนอย่างเขาไม่สมควรแก่พระองค์เลย เมื่อครูเห็นอย่างนี้แล้ว ควรจะแสดงหาอุบัติเครื่องพัน เมื่อทรงคำริอย่างนี้ กับบรรเทาความเมากะประการ และความเพลิดเพลินในการสมบัติเสียได้ จึงทรงคำริต่อไปว่า ธรรมชาตสภาวะทั้งปวงย่อมมีของที่มีข้าศึกแก่กัน เช่นเมร้อนแล้วก็มีเย็นแก้ มีมืดแล้วก็มีสว่างแก้ บางที่จะมีอุบัติแก่ทุกชั้นอย่างนี้ได้บ้างกระมัง ที่แต่ด้วยชั้นจะแสดงหาอุบัติแก่ทุกชั้น อย่างนั้นเป็นยากรอย่างยิ่ง ยังอยู่ในช่วงราสเห็นจะแสดงหาไม่ได้ เพราะมราวาสนี้เป็นที่คับแคบบัน แต่เป็นที่ตั้งแห่งอารามนั้นอันทำให้เคร้าหมอง เทหุความรัก ความชั้น ความหลง ดูจะเป็นทางที่มาแห่งชุลี บรรพชาเป็นช่องว่าง พอยเป็นที่แสดงหาอุบัตินั้นได้ ทรงคำริอย่างนี้แล้วก็มีพระอัชญาศัยน้อมไปในบรรพชา ไม่ยินตื่นมราวาสสมบัติ ครั้นสมัยอื่น พระองค์ยังกำลังเป็นหนุ่ม มีพระเกศาคำสันทิ ตั้งอยู่ในปฐมวัย เมื่อพระมารดาพิริยาไม่คร่าวอน มีพระพักตร์งามตัวยน้ำพระเนตร ทรงกันแสงอยู่ พระองค์ปลงพระเกศาและพระมัตสุแล้ว ทรงครองผ้ากาสายะ ถึงความปฏิบัติเป็นบรรพชิต พระคันธรานาจารย์กล่าวความໄก์ เก นัยอย่างนี้

พิจารณาถึงมุดเหตุน้ำให้เสด็จออกบรรพชา ก่อน พระองค์มีพระชนมายุถึง ๒๙ ปีแล้ว จักไม่เคยพบคนแก่ คนเจ็บ คนตายนั่นเป็นอันมีไม่ได้ แม้ในเรื่องกล่าวว่า พระราชนิคตรัสสั่งให้กอยห้ามกัน ก็คุ้มเมื่อนักเป็นอันพันสามารถ จักห้ามกันพระญาติผู้ใหญ่ชั้นเจ้าตาเจ้ายายก็อย่างไรอยู่ พระราชนิคตรัสสั่งให้ทรงชราลง เมื่อ กัน แม้ยังไม่แหงอน ก็พอพระกุมารจะทรงเห็นความประชองสังหารได้เป็นแน่ ต่างกว่าเจ้าเป็นห้ามสำเร็จ คนมีอยู่ถึงเท่านั้นแล้ว ไม่เคยพบคนแก่ คนเจ็บ คนตายเลย จักเป็นคนฉลาดอย่างไรตีด้ คุณแต่เด็กที่ผู้ใหญ่ปรบให้ห่วงมาแต่เด็กเดิม ถ้าเด็กนั้นจักก่อโกรธพิริยมีอโถ ก็ปรบไม่อยู่ ถ้าเป็นผู้ที่ปรบได้ ก็ต้องเป็นผู้ขาดจากคุณสมบัติเช่นนั้นมาแต่เดิม หรือเดิมลักษณะเช่นนั้นในเวลาที่กำลังกฎปรบ ส่วนพระศักดิ์สิทธิ์โดยพระพุทธเจ้าว่าทรงพระบริชาลีกชั้น อันจะถูกห้าม ก็คุณเช่นไม่ให้ไปเยี่ยมไม่ใช่เยี่ยมตายของใครๆ แม้เป็นพระญาติ และผู้ถือเพศเป็นบรรพชิตเด่มาใช่กว่าเฉพาะมีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ก่อนแต่พุทธบูชาทกากถึมีบรรพชิต คือนักบวชเช่นชีวิต บริพากษา เมื่อกันกัน

สันนิษฐานว่า เรื่องเช่นนั้นน่าจะได้มาจากหนังสือกาพย์ของจินตกวี ท่านผู้ประพันธ์เป็นเจ้าบทเจ้ากดอน แต่เชยายเรื่องจริงให้เรื่อง ด้วยหมายจะให้ไฟเรในเชิงกาพย์ ถอดเอาใจความก็จะพึงได้ดังนี้ พระมหาบุรุษได้เคยทรงพบคนแก่ คนเจ็บ คนตาย มาแล้ว แต่ไม่ได้เก็บเขามาทำในพระฤทัยต่อไป คราวที่ว่าเห็นเทาทุต้นนี้คือทรงประภากถึมคุณแก่เจ็บตาย น้อมเข้ามาเบรี่ยบกับพระองค์เองแล้วทรงสังเวช ได้ทอดพระเนตรเห็นบรรพชิตในครัวนั้นแล้วทรงคำริว่า “สาธุ โฉ ปพพชชา” บ瓦ชีนักแต่ ขอชี้หนังสือเดลงพ่ายและหนังสืออยู่พระเกียรติเป็นตัวอย่างแห่งเรื่องเช่นนี้

คราวนี้ พระคันธรานาจารย์นำมากล่าวอีกต่อหนึ่ง ถ้าท่านไม่ใช่ผู้เชื่อมงาย ก็คงคิดเห็นว่าจะถอดใจความกล่าว เมื่อถือเอกสารความผิด อาจทำความให้พลดาดได้ สักล่างไว้ทั้งอย่างนั้นไม่ได้ หาได้เพงถึงความเสื่อมแห่งความเช้าใจในเชิงหนังสือของคนข้างหน้าไม่ ความเห็นเช่นนั้น ได้เกิดขึ้นแก่ช้าพเจ้าเอง เมื่อครั้งรานาพุทธานุพุทธประวัติคราวแรก ๒๑ ปีล่วงมาแล้ว และนำให้รานาเรื่องนี้เข้ารูปอย่างนี้ ฝ่ายคำของพระอาจารย์ผู้รุจนาบำเพ็ญธรรมนิกรายนั้นถอดกล่าวไว้ดูพำนกความเป็นด้านนั้นแท้ แต่หมดอภารถในเชิงกาพย์

คงได้ความตามมติแห่งพระอาจารย์ทั้ง ๑ พวากว่า พระมหาบุรุษทรงประภาราพยาธิมรณะที่ได้พับเห็นโดย ปกตินี้เอง แล้วเสร็จจากการบูรพชา เช่นนี้คุณเมื่อเป็นที่ว่าเดิจของการคดีด้วยพระฤทธิ์ทัยสลด ต้องการเพียงจะหา อุบາຍหลักให้พ้น ไม่เชิงแสวงหาพราษีดามาสัมโพธิญาณแท้ แต่ครั้นได้ครรัตน์แล้วจึงทรงคำวิจารณ์โปรดสักวัดด้วย พระอักษรศัพด์ประกอบด้วยพระกรุณา ข้อนี้อาจมีในการจิตของมุขย์ แต่ไม่สมกับคำพราณนาพะนิชาน ของพระโพธิสัตว์ ผู้บ้าเพ็ญพระบารมีมากกว่ามาเพื่อจะโปรดสักวัด ตลอดถึงคำทำนายและอัศจรรย์ต่างๆ ในปัจฉินภพ ถ้าจะถือว่าเรื่องเหล่านี้เป็นตามหลังพระองค์เมื่อเป็นผู้วิเศษแล้ว ก็ไม่น่าจะผิด แต่ยังมีทาง สันนิษฐานได้สนิทยิ่งกว่านี้อีกด้วย พระมหาบุรุษทรงพิจารณาเห็นมหาชนผู้เกิดมาแล้ว แก่เจ็บตายไปเป็นล่า หาได้ทำชีวิตให้มีประโยชน์เท่าไรไม่ ยิ่งในราชสำนักม้ามายุในหมู่สตรีบำเรอ ทั้งกลางวันและกลางคืน ยิ่ง ทำชีวิตให้เป็นหมันหนักเข้า พระองค์ทรงเบื่อหน่ายความเป็นอยู่ของพระองค์ด้วยอาการเข่นนั้น ที่เข้าขึ้น สำคัญเห็นเป็นสุขอย่างยิ่งในทางโลกก็ย์ สมคำว่าห้องประสาทอันเกลื่อนกลาดไปด้วยนางบำเรอผู้นอนหลับ สวยงามรุ่งเรืองด้วยประทีป ประกายแก่พระองค์ดุจป่าเข้า ทรงเห็นบรรพชาเป็นที่ห่างจากอารามนี้ขันล่อให้หลง และมัวมา เป็นช่องที่จะได้บำเพ็ญปฏิบัติ เป็นประโยชน์นั่นประโยชน์ผู้อื่น ทำชีวิตให้มีผลไม่เป็นหมัน ทรง สันนิษฐานลงเข่นนี้แล้ว จึงได้เต็จจากการบูรพชา เมื่อถือเอาความเข่นนั้น ข้อว่าทรงประภาราพยาธิมรณะ ได้ความสลดพระฤทธิ์ทัยจนไม่เพลิน กับข้อว่าพระองค์มีพระอักษรศัพด์ประกอบด้วยพระกรุณามาแต่ไหนแต่ไร ย่อมไม่แห้งกัน

สมเด็จจากล่าวว่า มีข้อความอยู่สองแบบที่กล่าวถึงการเสด็จของการบูรพชาของเจ้าชายสิทธิคตจะ แบบที่ หนึ่งเสนอโดยพระอธรรมกถางคานารย์ โดยอาศัยคำโครงเรื่องจากบางพระสูตรในพระไตรปิฎก (เช่น “มหาป- ทานสูตร” พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐) แบบนี้เล่าว่าเจ้าชายได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีเลิศเป็นพิเศษโดยพระราชนิคิตร ด้วยประสงค์จะให้เจ้าชายเป็นกษัตริย์ ไม่ออกบวช ตามคำทำนายของโหร เจ้าชายมีทางเดือกในชีวิต สองทางคือ หากเป็นกษัตริย์ก็จะทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าเป็นพระมหาจักรพรรดิ แต่หากออกบวชจะก็ จะได้เป็นพระบรมศาสดาเอก สรุปคือจะทรงเป็นเอกในทางโลกหรือไม่ก็ในทางธรรม พระบิดาประสงค์จะให้ ทรงเป็นเอกในทางโลก เพื่อการนี้จึงต้องเลี้ยงดูเจ้าชายอย่างพิเศษ และตามทัศนะของท่านผู้แต่งดำเนินการ ออกบวชของพระพุทธเจ้าแนวแรกนี้ การเลี้ยงดูแบบ “พิเศษ” ที่ว่านี้รวมถึง “การบังกันมิให้เจ้าชายได้ เห็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งามเช่นคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย” ดำเนินการได้ว่าพระราชนิคิตรทรงทำสำเร็จ เจ้าชายไม่เคย พับเห็นสิ่งเหล่านี้เดยจนเป็นหนุ่มใหญ่และแต่งงานมีบุตร แต่แล้ววันหนึ่งเจ้าชายก็ลอบออกจากวังไปเที่ยว ได้พบทารกแรกเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ที่ท่านผู้แต่งดำเนินเรียกว่าทุกสวารค์ทั้งสี่ สิ่งที่เห็นทำให้ เจ้าชายเกิดอาการ “ชีอก” ถัดจากนั้นมาหน่อยหนึ่งก็ได้เห็นนักบวช ซึ่งดำเนินการได้ว่าเป็นสิ่งที่เทวดาเนรมิต ขึ้นเท่านั้น ไม่ได้มีจริง และเหตุผลที่เนรมิตสิ่งนี้ขึ้นก็เพื่อให้เจ้าชายเห็น “ดันแบบ” ของการหนีจากเทวทูตทั้ง สี่ชั่งตัน สมเด็จฯ วิจารณ์ดำเนินนี้ว่ามีจุดอ่อนอยู่หลายจุด เช่น เรื่องที่แต่งฟังดูเป็น “นิยายพาฝัน” เกินไป ไม่สมจริงตามสามัญสำนึกของคนโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น เป็นไปได้อย่างไรที่จะห้ามเจ้าชายไม่ให้เห็นสิ่ง เหล่านั้น ต่อให้ห้ามได้ เจ้าชายก็ต้องเห็นว่าตนเองและคนใกล้ชิดเข่นพระราชนิคิตรมีความเบตื่ยนแปลง พระ ราชนิคิตรต้องชราชื่นตามธรรมชาติ เจ้าชายเองไม่เคยเจ็บป่วยเลยหรือ สมเด็จฯ สันนิษฐานว่าที่ดำเนินเข่นนี้ มาประกายในคัมภีร์พุทธศาสนาคงเป็นอิทธิพลการแต่งหนังสือประวัติบุคคลสำคัญที่ผู้แต่งประสงค์จะยกย่อง เกี๊ยบ ด้วยต้องสร้างเรื่องที่เกินจริงให้เกิดแก่พระพุทธเจ้า ด้วยเชื่อว่าคนอ่านจะครบทราบพระองค์มากขึ้น (ตัวอย่างอื่นของการใส่เรื่องเกินจริงให้แก่พระพุทธเจ้าตามความเห็นของสมเด็จฯ ก็เช่นเมื่อแรกเกิดทรงเดิน

ได้เจําคํากําวแกํลัวเปลี่ยนถือยคำอันแสดงความของใจว่า “เรารักผู้เลิศที่สุดในโลก”

การเล่าเรื่องบรรพชาของเจ้าสิทธิคตแบบที่สอง (อาจเรียกว่า “แบบสมจริง” เมื่อเทียบกับแบบแรกที่อาจเรียกว่า “แบบนิยายพาฝัน”) เล่าถว่า วันหนึ่งเจ้าชายเกิดความคิดว่า คนเราเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ชรา เจ็บป่วยแล้วก็ตาย ลภภาพที่ว่า “ต้องเกิดแก่ก่อนทุกคน ว่าไปแล้วลภภาพที่ว่า “นี้เป็นเรื่องที่สมควรแก่การสลด หดหู่ แต่คนในโลกนั้นกลับไม่สลดหดหู่ใจกับลภภาพชีวิตตามที่ก่อถว่ามานี้เลย ความรู้สึกหดหู่ใจที่ก่อถวามานี้ เองที่ทำนั้นผู้บันทึกคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เจ้าชายเสียชีวิตจากบวช แนวความคิดของเจ้าชายตอนนี้มีถว่า เป็นธรรมชาติของสิ่งต่างๆในโลกที่จะต้องมีสิ่งที่เป็นปรปักษ์ เช่นมีมีคู่ที่ต้องมีส่วน ก็ต้องมียา ดังนั้นเมื่อมีเกิดแก่เจ็บตายก็ย่อมต้องมีอะไรบางอย่างที่อยู่ตรงกันข้าม การอุบกบวชก็เพื่อ แสดงให้สิ่งที่เป็นลภภาพตรงกันข้ามกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ที่ประมวลแล้วเรียกว่า ทุกชีวิตรู้สึกเดียวได้แสดงความเห็นว่า แนวทางที่สองนี้เน้นเนื้อหา จึงขาดอรรถรสส่วนที่เป็นวรรณคดีไป แล้ว สมเด็จฯ ก็ตั้งชื่อสังเกตว่า ตามแนวทางที่สองนี้ เจ้าชายสิทธิคตจะอุบกบวชด้วยเหตุผล “ส่วนตัว” คือเห็นว่า คนเกิดมาแล้ววันหนึ่งก็ต้องแก่เจ็บและตายเหมือนคนอื่น เจ้าชายรู้สึกสลดใจกับลภภาพชีวิต “ของตน” สมเด็จฯ เห็นว่าเนื้อหานี้ขัดกับการบรรยายปณิธานในการบำเพ็ญโพธิสัตวธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีมากราม ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์รองลงมา ตามเนื้อหาเรื่องการบำเพ็ญโพธิสัตวธรรม พระพุทธเจ้าประสงค์คือพระโพธิญาณกี่เพราะเห็นแก่ประโยชน์ของมหาชน ดังนั้นเพื่อให้ดำเนินการอุบกบวชของเจ้าชายสิทธิคต สองคดีดังกล่าวเป็นเหตุผลจึงต้องกับความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญโพธิสัตวธรรมที่ก่อถวามานี้ สมเด็จฯ เลยตีความว่า เหตุผลจริงๆที่ทำให้เจ้าชายอุบกบวชคือการเห็นว่ามนุษยชาติในโลก (รวมทั้งพระองค์เองด้วย) นั้นตกอยู่ในห้วงทุกชีวิตรู้สึกเดียว ต้องเกิดแก่เจ็บและตาย เพราะทรงเมตตากรุณาชาวโลก จึงเตือนใจอุบกบวช ผมเคยเชิญให้ในที่อื่นว่า ข้อความในพระไตรปิฎกจำนวนมาก (ยกเว้นเรื่องการบำเพ็ญโพธิสัตวธรรม—ที่ผมตีความว่าเป็นเรื่องเกิดที่หลัง) แสดงว่าพระพุทธเจ้าเสียชีวิตจากบวชด้วยเหตุผลส่วนตัว คือทรงหดหู่ใจกับลภภาพชีวิตตนเอง ทรงประสงค์จะหาทางเข้าชนะลภภาพเหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องของพระองค์เอง ไม่เกี่ยวกับคนอื่น สิ่งที่ผมใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนสมมติฐานของตนคือ เมื่อครั้งรู้สึกแล้วแรกๆไม่ทรงคิดจะสอนให้ ต่อเมื่อได้รับอภารណาจากสหบดีพระมหาพร้อมด้วยเหตุผล จึงทรงเปลี่ยนพระทัย หากการอุบกบวชของพระองค์ได้รับการชักนำจากความคิดที่มุ่งไปหาประโยชน์ของมหาชน จะต้องไม่มี “ฉากเกี่ยวกับพระมหาที่หดหู่ใจราชนาให้ทรงทบทวนความคิด” แม้จะตีความว่าพระมหาจามายถึง “บางด้านของความคิดพระองค์เอง” ก็ยังไม่ช่วยอะไร เพราะแสดงว่าท้ายที่สุดก็ไม่ทรงคิดไว้แต่แรกว่าจะช่วยคนอื่นอยู่นั่นเอง สมเด็จฯ เองก็ยอมรับว่าเป็นไปได้ที่พระองค์จะทรงอุบกบวชด้วยเหตุผลส่วนตัวก่อน ต่อมาเกิดเหตุการณ์ทำให้ต้องทรงสอนคนอื่น เมื่อถลามาเป็นพระศัสดาของมหาชน ลูกศิษย์จึงเรียบเรียงดำเนินประวัติของพระองค์ให้คุ้มเป็นมหาบุรุษที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของมหาชน และทรงมีเป้าหมายชัดเจนตั้งแต่สมัยที่เป็นพระโพธิสัตว์แล้ว แต่ที่สมเด็จฯ ไม่เลือกตีความเช่นนี้ก็ เพราะเห็นว่าหากตีความอย่างพระองค์ก็จะเข้ากับดำเนินการบำเพ็ญโพธิสัตวธรรมของพระพุทธเจ้ามากกว่า

ไม่ใช่จะมีวิธีการเด่าเรื่องเกี่ยวกับแรงจูงใจในการอุบกวนของพระพุทธเจ้าแตกต่างกันในพระไตรปิฎก และคำมีไว้รองลงมา แต่วิธีการเด่าเรื่องทั้งหมดก็กล่าวถึงบางเรื่องเหมือนกันคือ (๑) ทรงสดดิใจว่าชีวิตคนเราเกิดมาแล้วก็ต้องแก่เจ็บและตาย (๒) ปฏิกิริยาที่เราสามารถมีต่อข้อเท็จจริงของชีวิตที่กล่าวมานี้อาจมีได้สองทางคือ ยอมจำนน หรือไม่ก็ไม่ยอม (๓) ทรงเลือกแนวทางที่สองคือไม่ยอม เหตุผลประกอบคือใน

เมื่อสิ่งอื่นในโลกมีสิ่งตรงข้าม กี่น่าจะมีอะไรสักอย่างที่อยู่ตรงข้ามกับเกิดแก่เจ็บตาย จะเห็นว่า ทรงเริ่มต้นด้วย “ความทุกข์ของชีวิต” ซึ่งจะเป็นของใครไม่สำคัญ เพราะความจริงคือไม่มีมนุษย์คนใดที่อยู่อกอำนาจการครอบงำของทุกข์อันได้แก่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย จากนั้นก็ทรงมีสมนติสูตร เบื้องต้นว่า “เมื่อมีทุกข์กี่น่าจะมีอะไรสักอย่างที่ตรงข้ามกับทุกข์” ทรงเห็นต่อไปว่า การจะแสวงหาสิ่งที่เป็นประปักษ์กับทุกข์ต้องการรูปแบบชีวิตพิเศษ ซึ่งทรงเห็นในเวลานั้นว่าชีวิตนักบานาจจะอยู่ใกล้รูปแบบชีวิตที่กว่านี้ที่สุด ดังนั้นจึงสืบที่จากบัวช การอุบกบัวของพระองค์นั้นถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหา “สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับทุกข์” ซึ่งต่อมาก็มีรพุทธศาสนาได้เรียกสิ่งนี้ว่า “โมกขธรรม”

คำว่า “โมกขธรรม” นี้เกิดหลังจากที่กระบวนการในการแสวงหา “สิ่งที่เป็นประปักษ์กับทุกข์” ของพระพุทธองค์จบสิ้นแล้ว ดังที่กล่าวมา ก่อนหน้านี้ว่า คำที่สำคัญในประวัติศาสตร์ทางปัญญาของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นทางค้านวิทยาศาสตร์ ปรัชญา หรือศาสนา ล้วนแล้วแต่เกิดหลังจากที่นักคิดในแต่ละสาขาได้พนักงาน จริงหรือความรู้บางอย่างแล้ว ในกรณีของพระพุทธเจ้า คำที่ทรงเดือกนาใช้สำหรับบุถึงสิ่งที่ทรงแสวงหานั้นก็เป็นคำที่มีอยู่ก่อนแล้ว เนื่องจากเป็นคำที่มีใช้ก่อนหน้านั้นแล้ว เรายอมจินตนาการได้ว่า เป็นไปได้สูงที่ความหมายของคำว่า “โมกขธรรม” ที่พระพุทธเจ้าทรงประสรงค์เป็นคนละอย่างกับที่ใช้โดยนักคิดในศาสนา หรือปรัชญาอื่นๆ ของอินเดีย ยกตัวอย่างเช่น ศาสนา Hinduci ใช้คำนี้เพื่อหมายถึงการที่วิญญาณของมนุษย์ที่บริสุทธิ์จะถูกดึงด้วยแรงดึงดูดไปหลอนรวมกับวิญญาณของพระเจ้า ส่วนศาสนาเชนใช้คำนี้เพื่อหมายถึงการที่วิญญาณของบุคคลที่ผ่านการชำระกรรมจนหมดได้ด้วยชั้นไปสิติอยู่ในคืนแคนคอมตะแห่งหนึ่ง (ที่ออกแบบไว้เพื่อการนี้โดยเฉพาะโดยธรรมชาติ—ศาสนา Hinduci ไม่ใช่เรื่องพระเจ้า)

พระพุทธองค์คือบุคคลเดียวที่ทรงทราบดีว่า “สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับทุกข์” แต่เมื่อมีความจำเป็นจะต้องเล่าประวัติของพระองค์เกี่ยวกับการแสวงหา “สิ่งนี้” ก็จำเป็นต้องทรงใช้คำที่มีใช้กับอยู่แล้วเวลานั้น คือ “โมกขธรรม” นักเรียนภาษาบาลีส่วนใหญ่อาจเข้าใจว่าตนเองรู้ความหมายของคำนี้ แต่ความหมายที่กว่านั้นเป็นคนละเรื่องกับความหมายที่พระพุทธเจ้าทรงประสรงค์ เวลาใดคำที่ว่านี้ก็มีอยู่ทั่วไปในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แต่เข้าใจว่ามีความเข้าใจความหมายของคำที่กว่านี้แตกต่างกันในหมู่ชาวพุทธ มีแนวคิดหลักๆ สองแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของสิ่งนี้ แนวคิดแรกคือความว่า สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับทุกข์คือ “นิพพาน” และนิพพานที่กว่านี้ก็ไม่ใช่ “สิ่งหนึ่ง” ที่มีอยู่ในจักรวาล คำว่านิพพานเป็นเพียงชื่อสำหรับใช้เรียกสภาพที่ความทุกข์ในชีวิตของเราหายไป แนวคิดที่สองกล่าวเหมือนกันคือกล่าวว่า นิพพานเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับทุกข์ แต่นิพพานไม่ได้หมายความอย่างที่แนวคิดแรกเข้าใจ ตรงกันข้าม นิพพานมีสภาพเป็น “สิ่งหนึ่ง” กล่าวอย่างเบรียบเทียบ ทุกข์เหมือนโรค เช่นโรคท้องเสีย ส่วนนิพพานก็เบรียบเสมือนยา เช่นยาแก้ท้องเสีย อาการท้องเสียนี้เกิดจากเชื้อราลิ้นหรือบ้างอย่าง ยาแก้ท้องเสียเป็นสารเคมีชนิดหนึ่ง ที่เมื่อเรากินเข้าไปแล้วจะมีฤทธิ์ “ฆ่า” จุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดอาการท้องเสียนั้น จะเห็นว่า “เชื้อโรค” ก็เป็น “สิ่งหนึ่ง” ส่วน “ยาฆ่าเชื้อโรค” ก็เป็นอีก “สิ่งหนึ่ง” นิพพานคือยาฆ่าความทุกข์ ตามความเข้าใจของฝ่ายที่สองนี้ สิ่งที่ทรงแสวงหา ก็คือนิพพานนี่แหละ

แนวคิดของฝ่ายที่สองนั้น่าจะเข้าใจว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสวงหาจะต้องเป็นอะไรบางอย่างที่มีตัวตน ปกติสิ่งที่เป็นคุปประปักษ์กับมักเป็น “สิ่งที่มีอยู่” เหมือนกัน เช่นกิตาภิวัตนกับกิตาภิคีน ยาภิโรค เป็นต้น ฝ่ายนี้ตีความว่า สิ่งที่เจ้าชายสิทธิชัยจันทนาการเห็นในระยะแรกๆ ของการอุบกบัวในสุนนะสิ่งที่จะมาแก้ทุกข์นั้นจะเป็นอะไรบางอย่างที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่คุณไม่รู้ว่ามีอยู่ภาพที่จะถ่ายความทุกข์

ออกไปจากชีวิตของคน ความเข้าใจเข่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความเข้าใจตามสามัญสำนึกรายๆ และมีลักษณะเป็นรูปธรรม ผนวกเขียนไว้ในที่อื่นว่า สิ่งที่เจ้าชายลิทธิคดีจินตนาการเห็นในเบื้องต้นนั้นคงไม่ใช้เจนอะไว้รอ กังเกตจากที่เมื่อถูกว่าแล้วท่านได้ใช้เวลาในการ “ลงมือทดลอง” อยู่ระยะหนึ่ง ด้วยการไปทดลองปฏิบัติ “ทางจิต” กับสำนักต่างๆ ที่มีอยู่เวลานั้น เมื่อทดลองอยู่ระยะหนึ่งเห็นว่าผลที่เกิดจาก การปฏิบัติความคิดสอนของสำนักเหล่านี้ไม่น่าจะตรงกับสิ่งที่ประسังค์ จึงได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งคุณภรรยาไม่ได้บันทึกรายละเอียด เอาไว้ว่าทรงทำอะไรบ้างก่อนที่จะได้ครรษณ์ จดอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผมสังเกตเห็นคือ การแสวงหาทางพันธุกิจของพระพุทธเจ้าไม่คุณมองว่าเป็นเรื่องที่สมควรสนใจแต่ที่ว่าพระองค์ เป็นบุคคลสำคัญ ดังนั้นขั้นตอนของการแสวงหาโดยบุคคลที่ฉลาดมากอย่างพระองค์จะต้องดำเนินไปอย่างเป็นขั้นตอน ตรงกันข้าม สิ่งที่พบจากข้อมูลในพระไตรปิฎกที่บันทึกประวัติการค้นคว้าแสวงหาของพระพุทธองค์ก่อนจะครรษณ์บอกเราว่า กระบวนการทั้งหมดไม่มีทิศทางที่แน่นอน แม้การครรษณ์นั้นก็อาจ ตีความว่า “เกิดอย่างไม่ได้วางแผนล่วงหน้า” ซึ่งเรื่องนี้ผมเข้าใจว่าไม่ใช่เรื่องแปลกหรือเดียหายแต่อย่างใด ในทางวิทยาศาสตร์ที่ถือกันว่าเป็นระบบการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ที่มีการตรวจสอบและปรับปรุง ล่วงหน้าและมีสมมติฐานว่าในแต่ละขั้นตอนของการทดลองปฏิบัตินำจะพบร่องรอย ที่มีการศึกษาอย่าง รอบคอบโดยนักประวัติศาสตร์แล้วพบว่า ไม่มีเลยที่การค้นพบที่ยังคงอยู่ในทางวิทยาศาสตร์เกิดจากการ วางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน ทั้งหมดเป็นการค้นพบ “อย่างฉบันพลันและยากแก่การอธิบาย” (โปรดศูนย์สือเรื่อง “The Structure of Scientific Revolutions” ของ Thomas S. Kuhn ประกอบ) ผนวกเข้าใจ ว่ากระบวนการแสวงหาและค้นพบโดยนักประวัติศาสตร์ที่เป็นอย่างนั้น จะอย่างไรก็ตาม ความ ความเข้าใจของผม สิ่งที่ทรงค้นพบจะเกิดขึ้นอย่างไรไม่สำคัญ จุดสำคัญคือ (ก) สิ่งนี้คืออะไร (ข) สิ่งนี้ให้ผล ช่วยคับทุกๆ ได้จริงหรือไม่ เราจะใช้ส่องประเดิมนี้สำหรับตีความว่า สิ่งที่ทรงแสวงหาคืออะไร

ประการแรก—สิ่งนี้คืออะไร แผนไม่คิดว่าสิ่งที่ทรงคันพะจะมีสภาพเป็น “สิ่งของ” เป็นสิ่นๆ อันๆ สิ่งของในที่นี่ไม่จำเป็นจะต้องหมายความถึงวัตถุอย่างเดียว อาจมีของบางอย่างที่ไม่ใช่สาร แต่ก็มีลักษณะเป็นสิ่งของที่เป็นสิ่นๆ อันๆ ได้ ยกตัวอย่าง เช่น ปากกาด้ามหนึ่ง เป็นสิ่งของชิ้นหนึ่ง (วัตถุ) วิญญาณของมนุษย์ที่ศรัณยุคหรืออินดูสอนที่อยู่ในคนคนหนึ่งก็เป็นสิ่งของชิ้นหนึ่ง (นามธรรม) จะเห็นว่าความเป็นสิ่งของวัตถุจากการมีตัวตนและตัวตนที่ว่านั้นมีขอบเขตหรือปริมาณที่แน่นอน ในทางปรัชญา ปัญหาว่ามีสิ่งของเป็นสิ่นๆ หรือไม่นี้ยังเป็นปัญหาอยู่ มีปรัชญาบางระบบเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในจักรวาลนี้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด ดังนั้นหากจะมีของเป็นสิ่นๆ ก็พูดได้เลยว่าในจักรวาลนี้มีของอยู่ชิ้นเดียวคือจักรวาลทั้งหมด แผนไม่คิดว่าของเป็นสิ่นๆ ในความหมายหลวມๆ คนสองคนเป็นของสองชิ้น มือสองชิ้นของคนคนเดียวคือเป็นของสองชิ้นเหมือนกัน ตามความหมายง่ายๆ นี้ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงคันพะไม่ได้อยู่ในสภาพเป็นของอย่างนั้น แต่มีสภาพเป็นสิ่งหนึ่งที่ผูกขอเรียกว่า “หลักวิชา” หลักวิชานั้นไม่ได้อยู่ในสภาพที่เป็นสิ่งของ แต่เป็น “ข้อความ” ที่พูดถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลกระทบว่าสิ่งของต่างๆ ในจักรวาล ในปัจจุบันนั้น พระพุทธของคือได้ตรัสถึงหลักวิชาชุดหนึ่งที่เรียกว่า “หลักอริยสัจถี” หลักวิชาที่ว่านี้ประกอบด้วยข้อความ ๔ ข้อความ ดังนี้ (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ ข้อที่ ๑๔)

(๑) ภิกขุทั้งหลาย ความเกิดก็เป็นทุกชี ความแก่ก็เป็นทุกชี ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกชี ความตายก็เป็นทุกชี ความประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกชี ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกชี ประรรณานสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกชี โดยสรุป ขันธ์ ๕ ที่เรายึดมั่นว่าเป็นตัวเรานั้นแหละคือทุกชี นี่คือความจริงอัน

ประเสริฐว่าด้วยทุกชี (๒) ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาอันทำให้สักว่าต้องเกิดอีกอันยั่วยวนสักว่าให้กำหนดจุดตั้งสักว่าให้เพลิดเพลินในสิ่งต่างๆ สามประการเหล่านี้คือ การตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา นี่คือความจริงอันประเสริฐว่าด้วยสาเหตุของทุกชี (๓) ภิกษุทั้งหลาย การตัณสัตติทั้งปัลอย่างอ่อนชี้นี้เชิงชี้ตัณหานั้น นี่คือความจริงอันประเสริฐว่าด้วยการตัณทุกชี (๔) ภิกษุทั้งหลาย ปัญญาเห็นชอบ ๑ คำริชชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ภารงานชอบ ๑ เดี้ยงชีดิชชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑ นี่คือความจริงอันประเสริฐว่าด้วยหลักปฏิบัติเพื่อตัณทุกชี

จากพระพุทธเจนท์ข้างต้น พระพุทธองค์ทรงเริ่มต้นด้วยข้อความแรกที่ว่าด้วยทุกชี ทรงอธิบายว่าทุกชี หมายถึง “ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย การประสบสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การผลักพรางจากสิ่งอันเป็นที่รัก และการไม่ได้สิ่งที่ปราารถนา” และตอนท้ายที่ทรงประมวลสรุปว่า “โดยใจความย่อๆ ขันธ์ห้าที่เราขึ้นมาเป็นตัวเราหรือของเรานี่แหล่งคือทุกชี” ข้อความนี้เราร้าวจิตเป็นข้อความໄດ້ในอีกลักษณะหนึ่งเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นกว่า

(๑) ชีวิตของคนเราแต่ละคนมีทุกชีประจำอยู่เสมอเหมือนกัน ทุกชีที่ว่านี้คือการที่เรายึดมั่นว่า “ชีวิตนี้เป็นของฉัน”

เมื่อยึดเช่นนั้นแล้ว จะไร้เกิดกับชีวิตแล้วเราไม่ต้องการให้เกิด เราเกิดจะเป็นทุกชี โปรดสังเกตว่า ความแก่ชราโดยตัวมันเองยังไม่ใช่ทุกชี แต่ความแก่ชราที่เรารู้สึกว่า “ตายแล้ว ฉันแก่ไปมากขนาดนี้แล้วหรือ” ต่างหากที่เป็นทุกชี ข้อความถัดมา พระพุทธองค์ตรัสถึงสิ่งที่เรียกว่าทุกชีสมุทัย ชี้่างามรูปศพที่แปลงว่า “สาเหตุของทุกชี” ทรงอธิบายว่าตัณหานามประการคือการตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหาคือสาเหตุของทุกชี ในทางรายละเอียด ตัณหานามประการนี้โดยเฉพาะตัวสุดท้ายยังเป็นปัญหาว่าหมายความว่า อย่างไร แต่โดยภาพรวม สิ่งที่เรียกว่าตัณหานั้นหมายถึง “อำนาจเร้นลับบางอย่างในใจมนุษย์ที่ทำงานอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์” ตัณหานำทำงานหลักๆ สองอย่างคือ (ก) ทำให้เรารู้สึกว่า “นี่คือตัวฉัน” ตัณหานำทำงานในลักษณะนี้ชี้่างเป็นการทำงานระดับลึกที่สูดมีคำเรียกเป็นภาษาบาลีว่า “อหังการ” (ข) ทำให้เรารู้สึกว่า “อะไรคือตัวฉันแต่ที่เกี่ยวข้องกับเราเป็น “ของฉัน” เช่นบ้านของฉัน ครอบครัวของฉัน ประเทศของฉัน มีคำบาลีสำหรับเรียกตัณหานำที่ทำงานในแบบนี้ว่า “มังการ” ความรู้สึกว่า “นี่ของฉัน” นี้ยังไม่ใช่ความรู้สึกที่ลึกที่สุด ความรู้สึกที่ลึกที่สุดคือ “นี่คือตัวฉัน” เราต้องรู้สึกว่าเราเป็นเราอ่อน จากนั้นอะไรตามแต่ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเราแล้วเราอ่อน เราอาจเขียนข้อความเกี่ยวกับทุกชี-สมุทัยที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ข้างต้นในอีกลักษณะหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับข้อความหมายเดิม (๑) ข้างต้นนี้

(๒) ตัณหานำทำงานอยู่เบื้องหลังการที่เรายึดมั่นว่า “ชีวิตนี้เป็นของฉัน” ในแบบนี้รากเหง้าของทุกชีที่อัตตานานี้เอง

ข้อความถัดมา พระพุทธองค์ตรัสว่า “ถ้าตัณหานำได้ ทุกชีก็ตับ” หลักข้อนี้ทรงเรียกว่าหลักทุกชนิโธ ชี้่างามรูปศพที่แปลงว่าการตัณทุกชี โปรดสังเกตว่าหลักการตัณทุกชีนั้นไม่ได้ตรงไปที่ทุกชี แต่ตรงไปที่รากเหง้าของทุกชี ในทางตรรกะวิทยา การแก้หรือตัณปัญหานั้นอาจทำได้สองวิธีคือ หนึ่ง—ตับที่ตัวปรากฏการณ์ที่เราคิดว่าเป็นปัญหา เช่น เราเห็นเปลวไฟที่กำลังดุกโผลงอยู่ สมมติว่าเปลวไฟนั้นมาจากถังแก๊สถังหนึ่ง การตัณไฟที่กำลังดุกอยู่นั้นทำได้ เช่น เอาผ้าหานาๆ ชุบน้ำไปคลุกที่เปลวไฟนั้น แต่การแก้ปัญหาแบบนี้จะส่งผลให้ตัวปรากฏการณ์นั้นระงับไปเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าตัวปรากฏการณ์ที่ตับไปแล้วนั้นอาจเกิดขึ้นใหม่ได้ เพราะรากเหง้าของปรากฏการณ์ยังคงอยู่ เหมือนติดหัวใจโคนและรากของหอยยังคงอยู่

เมื่อได้น้ำฝนและอากาศที่เหมาะสมก็อาจกลับงอกได้ใหม่ สอง—ไม่ตับที่ตัวปรากฏการณ์ แต่ตับที่ต้นตอของปรากฏการณ์นั้น เช่นไม่ตับเบลว่าที่ลูกโพลงอยู่ แต่จักรากับสังเกตแทน จะโดยวิธีใดก็ตามแต่เพื่อให้แก่สัณฐานถ่ายไปให้หมด เมื่อไม่มีต้นตอของปรากฏการณ์ ตัวปรากฏการณ์นั้นก็ตับไปอย่างสนิท วิธีการที่สองนี้ ทำยากกว่าและต้องการเวลามากกว่า แต่ได้ผลที่ยั่งยืนกว่า กรณีการตับทุกชั้้น พระพุทธเจ้าเห็นว่าเนื่องจากพุทธศาสนาต้องการดับทุกชั้้นอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงทรงเน้นไปที่การจักรากับราคะแห่งของทุกชั้้น เมื่อทุกชั้้น (เบลวไฟ) มาจากต้นหา (แก่สินถัง) วิธีตับทุกชั้้นที่สมบูรณ์ที่สุดก็คือจักรากับต้นหา (สลายแก่สินถังให้หมดอย่างสิ้นเชิง) เราอาจเขียนข้อความว่าด้วยการตับทุกชั้้นโดยตับต้นหาเป็นข้อความที่สามต่อจากสองข้อความข้างต้นดังนี้

(๓) เมื่อต้นหาคือราคะแห่งของทุกชั้้น วิธีการจักรากับทุกชั้้นที่สมบูรณ์แบบที่สุดก็คือจักรากับต้นหา หากต้นหาถูกทำลายหมด ทุกชั้้นก็ป้อมจะหมดไปได้วย

ข้อความว่าด้วยทุกชั้นโดยข้างต้นนี้ก็ล่าวถึง “หลักการ” ว่าหากจะตับทุกชั้้นที่ต้องจักรากับต้นตอของทุกชั้้นได้แก่ต้นหา ปัญหามีว่าเราจะจักรากับต้นหาที่ว่านี้ได้อย่างไร พระพุทธองค์ทรงตอบคำถามนี้ด้วยข้อความถัดมาขันว่าด้วยทุกชั้นโดยความมีปฏิปทาชั้้นตามรูปศพที่แปลว่า “วิธีตับทุกชั้้น” ทรงแสดงว่าการตับต้นหานั้นจะต้องกระทำการฝ่านหลักปฏิบัติชุดหนึ่งที่เรียกว่า “อริยมรรค” ซึ่งประกอบด้วยหลักปฏิบัติอยู่๙ประการ ได้แก่ (๑) สัมมาทิณู-การมีความเห็นที่ถูกต้อง (๒) สัมมาสังกปะ-การมีความดำรงเริ่นที่ถูกต้อง (๓) สัมมาวิจ่า-การพูดในทางที่ถูกต้อง (๔) สัมมาภัมมตะ-การทำในทางที่ถูกต้อง (๕) สัมมาอาชีวะ-การเดี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง (๖) สัมมาวิรามะ-การมีความพยายามมากบั้นในทางที่ถูกต้อง (๗) สัมมาสติ-การมีความรู้ตัวอยู่เสมอในทางที่ถูกต้อง และ (๘) สัมมาสามาธิ-การมีจิตใจที่แน่แน่เยือกเย็นในทางที่ถูกต้อง หลักปฏิบัติทั้งหมดขึ้นนี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา เพราะเป็นหลักที่เชื่อว่าจะนำไปสู่การตับทุกชั้้น อาจกล่าวได้ว่า หากจะตอบว่าในท้ายที่สุดพระพุทธองค์ทรงคันพบอะไรในฐานะ “ยาแก่ทุกชั้้น” ตามที่มุ่งหมายในวันแรกที่เสด็จจากพนava คำตอบคือ—หลักปฏิบัติแปดข้อที่กล่าวข้างต้นนี้เอง เราอาจเขียนข้อความว่าด้วยทุกชั้นโดยความมีปฏิปทาเป็นข้อความที่ (๔) เพื่อให้ต่อเนื่องกับสามข้อความข้างต้นดังนี้

(๔) วิธีตับต้นหาเพื่อให้ทุกชั้้นตับคืออริยมรรคันประกอบด้วยองค์แปดประการ

จากที่กล่าวมาข้างต้น เรายังเห็นว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงคันพบนั้นคือหลักวิชา โดยที่หลักวิชาดังกล่าวนี้เริ่มต้นด้วยการพูดถึงทุกชั้้นในชีวิตมนุษย์ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ ทุกชั้้นที่ฝังอยู่ในชีวิตเราในฐานะสภาพตามธรรมชาติของมัน ทุกชั้้นส่วนนี้คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย อีกส่วนหนึ่งคือทุกชั้้นเกิดจากการมีจิตใจที่ไม่ได้รับการฝึกฝนเช่นเดลา ทุกชั้้นส่วนนี้ก็คือ การที่ต้องประสบสิ่งที่ไม่ชอบ การผลัดพราจากสิ่งที่ชอบ การไม่ได้สิ่งที่อยากจะได้ อีกอย่างหนึ่ง ทุกชั้้นทั้งหมดอาจถือว่าเป็นลักษณะที่พ่วงมากับชีวิตอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งหมด แต่แยกเป็นสองส่วนคือ ทุกชั้้นทางกายภาพ กับทุกชั้้นทางใจ เป็นธรรมชาติของกายที่เมื่อเกิดมาแล้วต้องแก่เจ็บและตาย และก็เป็นธรรมชาติของใจอีกเช่นกันที่เมื่อประสบสิ่งที่ไม่ชอบย่อมเป็นทุกชั้้น ทั้งหลายทั้งปวงเป็นสภาพที่ธรรมชาติมีอยู่ให้เราพร้อมกับชีวิตตั้งแต่วันแรกที่เกิดแล้ว จากนั้นก็ทรงวิเคราะห์ว่า ทุกชั้้นตามธรรมชาตินั้นเป็นเรื่องหนึ่ง และทุกชั้้นในความหมายนี้ไม่อยู่ในอำนาจของเราระหว่างที่จะทำอะไรกับมันได้ ลักษณะที่สำคัญอันหนึ่งของหลักวิชาที่พระพุทธองค์ทรงนั่นมาบอกเราคือ แยก

กว่าจะໄรคือสิ่งที่มีอยู่ในขอบเขตความ窄าของเราที่จะจัดการได้ ส่วนของไรอยู่นอกเหนือขอบเขตความ窄าของเราที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง พุทธศาสนาอยู่กับความนุชย์ถูกสร้างโดยธรรมชาติ เราไม่ได้สร้างตัวเราเอง ดังนั้นที่เราเป็นอย่างที่เป็นนี้จึงอยู่พ้นอำนาจการเลือกหรือการควบคุมของเรา ธรรมชาติสร้างเรามาโดยได้บรรจุธรรมชาติหรือข้อเท็จจริงไว้ในร่างกายของเรา เสร์จสรพลดวงหน้าแล้วว่า เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องแก่เจ็บและตาย เราไม่มีทางหลีกเลี่ยงหรือต่อรองกับข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้เลย แม้ว่างกายของพระพุทธเจ้าเองก็ไม่ยกเว้น ทรงแก่ชรา เจ็บป่วย แต่ตาย ไม่ต่างจากคนอื่น นอกจากนั้น ในส่วนของจิตใจ ธรรมชาติก็สร้างจิตใจของคนเราให้มีธรรมชาติบางอย่างเอาไว้ในสุนัขดั้งต้นเหมือนกัน (อาจเบรี่ยบได้กับสิ่งที่เรียกว่า “ไม่ชอบ” หรือผลพวงจากจักษิลสิ่งอันเป็นที่รัก หรือหวังสิ่งใดแล้วไม่สมหวัง นี่คือค่าตั้งต้นในทางจิตใจที่มีอยู่ในคนทุกคน ไม่เกินแม้แต่พระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังทรงเป็นคนธรรมชาติ

จะอย่างไรก็ตาม ทรงวิเคราะห์ต่อไปว่า ความทุกข์ที่เกิดกับมนุษย์เราอันเป็นคนละเรื่องกับความทุกข์อันเป็นสภาวะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตามธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่น บางครั้งเรามีสบายน เช่นเป็นไข้หวัด การเป็นไข้หวัดนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมชาติตามธรรมชาติ สมมติเราคำนวณความทุกข์ทางกายอันเป็นผลมาจากการไข้หวัดเป็นปริมาณเท่ากับ ๑๐ นี่คือปริมาณความทุกข์ตามธรรมชาติแท้ๆ แต่เวลาที่เราเป็นไข้หวัด เรายังเป็นไข้หวัดซึ่งมากกว่า ๑๐ นี่คือปริมาณความทุกข์ตามธรรมชาติแท้ๆ แต่เวลาที่เราเป็นไข้หวัด เรายังเป็นไข้หวัดซึ่งมากกว่า ๑๐ นี่คือปริมาณความเข้มข้นแตกต่างกันในแต่ละบุคคล คนที่รู้สึกในเรื่องตัวตนมากก็จะเป็นทุกข์เพิ่มมากกว่าคนที่ไม่ได้รู้สึกrun แรงอย่างนั้น ในคนที่ความรู้สึกในเรื่องตัวตนrun แรงมาก เป็นไปได้ที่ความทุกข์ที่เพิ่มมากขึ้นจะมากมากกว่าความทุกข์ตามธรรมชาติมาก เช่นแทนที่จะทุกข์ ๑๐ ก็ทุกข์ ๔๐ ส่วนต่าง ๔๐ ที่เพิ่มมากขึ้นพระพุทธองค์ทรงวิเคราะห์ว่าจากอริยสัจข้อที่สองคือตัณหาที่แสดงตัวออกเป็นความรู้สึกว่า “นี่คือตัวฉัน” (อหังการ) และ “นี่คือของฉัน” (มังการ)

มีข้อที่น่าสังเกตว่า หากพิจารณาจากสิ่งที่กล่าวข้างต้น เราจะเห็นว่า ทุกข์ในชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธองค์ทรงพบว่าอยู่ในขอบเขตความ窄าที่เราสามารถจัดการได้นั้นมีความหมายแบบกว่าทุกข์ตามที่ทรงเข้าใจในตอนแรกที่เต็จจากการบราhma สำหรับผม เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเดียวหาย เพราตามความคิดของผม การแสดงทางพันทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะนั้นเป็นกระบวนการการลองผิดลองถูก ซึ่งก็หมายความว่าเป็นไปได้ที่ในที่สุดโภคย์ที่ตั้งไว้แต่แรกสามารถตัวรับการปรับเปลี่ยนให้ “แคนเข้า” หรือ “กว้างออก” ก็ได้ ตามข้อมูลใหม่ๆ ที่ค้นพบ เรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องปกติธรรมชาติในการวิจัยค้นคว้าจะในทางใดก็ตามแต่ (ดังที่กล่าวข้างต้น—แม้จะเป็นกิจยานทางวิทยาศาสตร์ที่ภายนอกหลังได้ค้นพบความรู้ที่สำคัญฯ เช่นงานของกาลิเลโอ นิวตัน และไอโนส์ในนักวิจัยกับปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์และกระบวนการวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้อยู่เสมอ ทั้งที่งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์เป็นที่เข้าใจว่าเป็นรูปธรรมที่สุกและมีขอบเขตที่ชัดเจนที่สุดก็ตาม) ในตอนแรก สิ่งที่เจ้าชายสิทธัตถะเห็นว่าเป็นความทุกข์คือ “สภาพชีวิตที่เกิดมาแล้วก็ต้องแก่เจ็บและตาย” การออกแบบของเจ้าชายก็เพื่อหาทางเอาชนะสิ่งที่กล่าวมานี้ ขอให้สังเกตว่า ทุกข์ที่เจ้าชายมองเห็นและตัดสินใจมาใช้ชีวิตเป็นนักพรตเพื่อหาทางเอาชนะมันนั้นเป็น “ทุกข์ทางกายภาพ” อันเป็น “ทุกข์ที่ไม่มีทางเอาชนะได้” ตาม ‘หันม-จักรกับปัจจุบันสุค’ อันเป็นปัญญาณนาทีทรงแสดงแก่นักบวชากถุ่หนิงหลังจากที่ได้ตรัสรู้ใหม่ๆ เมื่อตรัสรู้แล้ว ร่างกายของพระองค์ก็ยังแก่ชราขึ้นตามกาลเวลาเหมือนคนทั่วไป ทรงเจ็บป่วยอยู่ทุกครั้ง และที่สุดก็ทรงสิ้นชีวิตด้วยโรคร้าย ถ้ามัว—การตรัสรู้ได้ร้ายให้ทรงเอาชนะทุกข์อันได้แก่ความแก่ความเจ็บและ

ความตายหรือไม่ คำตอบคือ—ไม่เลย นั่นแสดงว่าทุกข์ที่ทรงເเอกสารจะได้จะต้องไม่ใช่ทุกข์ทางกาภพตามที่กล่าวมาด้วยอย่างแน่นอน

อะไรคือทุกข์ที่พระพุทธองค์ทรงสามารถເเอกสารได้จากการตรัสรู้ คำตอบก็อยู่ในหลักอริยสัจที่กล่าวข้างต้นนั่นเอง พระพุทธองค์ตรัสว่า “โดยใจความสรุป ขันธ์ห้าที่เรายึดมั่นว่าเป็นตัวเรานั่นเองคือทุกข์” ขยายความว่า เมื่อเกิดมา เราทุกคนจะได้รับมูล “ชีวิต” มาให้คุณลักษณะ พระพุทธองค์ทรงเรียกชีวิตที่ว่านี้ ด้วยคำว่า “ขันธ์ห้า” ขันธ์ห้านี้ก่อตัวให้แคบเข้ากับกายและใจนั่นเอง สรุปคือเมื่อเกิดมา เราทุกคนก็ได้รับมูล “กายและใจ” มาให้คุณลักษณะเด่ากัน ในส่วนของกายนั้นก่อตัวได้เลยว่าไม่ใช่ตัวเราหรือของเรา เพราะเราแบ่งการให้กายเป็นอย่างที่เราต้องการไม่ได้ เช่นเกิดมาตั้ววิจารณ์จะแบ่งการให้หล่อหรือสลายไม่ได้ เกิดมาสุขภาพไม่ได้ จะแบ่งการให้มีสุขภาพต่อกันไม่ได้ ที่ทำได้ก็เพียงผ่อนปรนสภาพตามธรรมชาตินั้นได้บ้าง เพียงเล็กน้อย เช่นเกิดมาสุขภาพไม่ต่อกับพยาบาลเท่าที่ทำได้เพื่อให้สุขภาพตื้นบ้างเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ หัวที่สุด สภาพหลักๆ อันเป็นธรรมชาติของกายที่ธรรมชาติได้กำหนดไว้เสร็จสรรพแล้วคือความแก่ชรา ความเจ็บป่วย และความตายที่ต้องเกิดกับกายอย่างแน่นอน เราไม่มีทางต้านทานที่จะหนีไปจากสภาพเหล่านี้ เลยก็ตามที่ว่ากายนั้น “ทาง” ของมันเอง และทางที่ว่านี้ธรรมชาติเป็นผู้เลือกให้แก่กาย สภาพของกายตามที่กล่าวมาด้วยพระพุทธองค์ตรัสว่าไม่ใช่ปัญหาอะไรของเราเลย เพราะนั่นเป็นปัญหาของ “กาย” ไม่ใช่ของ “เรา” จะอย่างไรก็ตาม องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของชีวิตคือ “ใจ” นั้นก็ถูกธรรมชาติสร้างมาให้มีแนวโน้มที่จะยึดว่ากายนั้นเป็นของตน ใจของคนเรานั้นมีตัณหานมีตัณหานี้ของชีวิตคือ “ใจ” นั้นก็ถูกธรรมชาติสร้างมาให้มีแนวโน้มที่จะยึดว่ากายนั้นเป็นของตน ใจของคนจะสร้างโลกของตนขึ้น คือคาดหวังในสิ่งต่างๆ ว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ความคาดหวังของใจกับความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในโลกนั้นมักสวนทางกัน เช่นใจไม่อยากให้กายแก่ชรา แต่กายก็ไม่ฟังเนื่องจากกายมีทางของตนตามที่กล่าวมาแล้ว เมื่อใจคาดหวังไปทางหนึ่ง แต่กายกลับเดินไปอีกทาง ก็เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกายกับใจ ความขัดแย้งนี้เองคือทุกข์ แต่ทุกข์ที่ว่านี้อยู่ในอำนาจของเราที่จะแก้ไขได้

การแก้ไขทุกข์ที่กล่าวข้างต้นเริ่มต้นด้วยการที่ทรงวิเคราะห์ว่า ใจของคนเรานั้นโดยเนื้อหาของมันล้วนๆ เป็นสิ่งที่เป็นกลาง กลางในที่นี้หมายความว่าเมื่อรับรู้ เราที่รู้ว่ามีการรับรู้ “ใจ” หรือ “วิญญาณ-ขันธ์” ตามทัศนะของพระพุทธองค์นั้นคือการรับรู้ เช่นเห็น ได้ยิน เป็นต้น แต่ตัณหานี้ถูกฝังมากับใจของคนเราแต่แรกเกิดนั้นได้สร้าง “มายาภาพ” อย่างหนึ่งขึ้นคือ เมื่อมีการรับรู้ (ซึ่งสมควรจะแคนนั้น) ตัณหานี้สร้างความรู้สึกว่า “มีตัวเราซึ่งเป็นผู้รับรู้” เกิดขึ้นในการรับรู้ทุกครั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้ การรับรู้โดยของมนุษย์โดยทั่วไปจะไม่ใช่การรับรู้ที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ แต่เป็นการรับรู้ผ่านการซักน้ำหรือโน้มน้าวของตัณหานี้ ผลให้เรามีปฏิกริยาต่อสิ่งที่รับรู้ไม่ทางบวกก็ลบ ถ้าประสบสิ่งที่ตนไม่ชอบ (เช่นเห็นชัยชนะทึ้งเกลื่อนกําลํา) ก็เกิดความทุกข์ แต่ถ้าเห็นสิ่งที่ตนชอบ (เช่นเห็นสวนดอกไม่กำลังออกดอกออกผลสะอาดสะข้า) ก็เกิดความสุข ความทุกข์ ความสุข ในกรณีที่กล่าวนี้โดยใจความก็คือทุกข์เมื่อกัน สวนดอกไม่นั้นให้ความสุข “ตอนนี้” ก็จริง แต่ความสุขนี้ไม่มีหลักประกันว่าจะต้องคงอยู่อย่างนั้นตลอดไป วันหนึ่งเมื่อสวนดอกไม้นี้เปลี่ยนไปในทางที่ไม่ดี เราที่จะเป็นทุกข์ รากเหง้าของทุกข์ในสองกรณีข้างต้นนั้นพระพุทธองค์ทรงชี้ว่ามาจากการที่เมื่อรับรู้ เราไม่ได้แค่เพียงรับรู้ คือไม่ได้เพียงแต่เห็นชัยชนะที่สวนดอกไม้เท่านั้น แต่เราเห็นและรู้สึกต่อไปอีกว่า “ตัวตน” ของตนได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เห็นนั้น ขยะกรอบตัวตนของเราในทางลบ

เราจึงเกิดความทุกข์ ส่วนส่วนคอกไม้กรอบตัวตนของเราในทางบวก เราจึงรู้สึกเป็นสุข แต่สุขนั้นก็เป็นสุภาพที่ไม่ยั่งยืน เพราะไม่มีหลักประกันว่าส่วนคอกไม้บันจะต้องเป็นอย่างที่เราต้องการให้เป็นคอกไป เมื่อต้นหาทำให้เกิดทุกข์ วิธีที่ตรงไปตรงมาที่สุดในการเอาชนะทุกข์ก็คือ ไม่อนุญาตให้ต้นหามีอิทธิพลต่อเรา กล่าวสั้นๆคือ—เมื่อรับรู้สิ่งต่างๆในชีวิต ให้พยายามตัดตอนไม่ให้ความรู้สึกในเรื่องตัวตนเกิดพ่วงตามมา จากระบวนการรับรู้ข้อมูลที่เราต้องการ พยายามรักษาความสัมภัติ ไม่ให้สัมภัติส่งผลให้ผู้ฟังบรรจุ ธรรม ข้อความนั้นว่า “เมื่อเห็น ให้สักแต่่ว่าเห็น เมื่อได้ยิน ให้สักแต่่ว่าได้ยิน”

การวิเคราะห์เรื่องทุกข์ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้พระพุทธองค์ทรงมองเห็นว่าทุกข์มีสองแบบ คือแบบที่เราไม่มีอำนาจที่จะไปจัดการเปลี่ยนแปลงมันได้ กับทุกข์ชนิดที่เราไม่มีอำนาจเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลง มันได้ ผนมาใจว่าเมื่อแรกที่ออกบรรพชานั้น พระองค์ทรงมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างทุกข์สองแบบนี้ ในแง่ความซัดเจน ผนคิดว่าหลักอริยสัจข้อแรกและข้อที่สองนั้นไม่ค่อยมีปัญหาในแง่ของความหมายของคำ หลักอริยสัจข้อที่สามก็เช่นเดียวกัน ส่วนที่เป็นปัญหามากที่สุดอยู่ที่หลักอริยสัจข้อสุดท้ายที่ว่าด้วยเรื่อง อริยมรรค มีองค์แปด สัมมาทิฏฐิที่แปลงว่าการมีความเห็นที่ถูกต้องนั้นหมายความว่าอย่างไร เท่านี้เราเกี้ยวน์ ความยุ่งยากแล้ว ในทางปรัชญาเวลานี้ ไม่น่าจะมีนักบรรพชานคนใดในโลกที่เชื่อว่า เราสามารถออกได้ว่า “นี่คือความเห็นที่ถูกต้อง” เพราะในท้ายที่สุดแล้วความเห็นทุกอย่างจะทางอยู่บนราภัณฑ์ท้ายคือความ เชื่อที่เขามาเทียบกันเพื่อบอกว่าใครดีกว่าใครหรือใครถูกต้องกว่าใครในโลกที่เรียกว่า “ธรรมานุกูล” ของ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงอธิบายว่าสัมมาทิฏฐิหมายถึงความเชื่อในอริยสัจสี่ ตามคำอธิบายนี้ สัมมาทิฏฐิกับอกไม้ได้ว่าหมายความว่าอย่างไร เพราะเท่ากับบอกว่า “ก” หมายถึงเช่นว่า “ก” ถูกต้อง พอกตามว่า “ก” มีความว่าอย่างไร ก็จะบอกว่าให้ไปดู “ก” ในหนังสือ “พุทธธรรม” พระพุทธ คุณการณ์เขียนไว้ว่า คำจำกัดความของสัมมาทิฏฐิที่พอบร้อยที่สุดคือความรู้ในอริยสัจสี่ โดยท่านได้ยกพระ พุทธจากจะมาประกอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฏฐิคืออะไร ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สุทัย ความรู้ใน ทุกข์โนร์ ความรู้ในทุกข์โนร์คามนีบปฏิปทา นี้เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ” (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๘๙) นอกจากนั้นท่านก็กล่าวถึงความหมายอื่นๆของสัมมาทิฏฐิ (ที่พับในพระไตรปิฎก แต่ไม่บอยเหมือน ความหมายข้างต้น) เช่นความรู้ว่าอะไรคืออะไร การเห็นไตรลักษณ์ การเห็นปฏิจจานุปบาท เป็นต้น จะเห็นว่าความหมายเหล่านี้ไม่ช่วยให้เราเข้าใจเลยว่า “ทดลองอะไรคือขอบเขตความหมายของสัมมาทิฏฐิกัน แน่” ปกติคำใดก็ตามแต่ที่นิยามໄได้ แสดงว่าคำนั้นยังไม่มีฐานะเป็นสิ่งที่ปรัชญาเรียกว่า “มโนทัศน์พื้นฐาน” (basic concepts) ยกตัวอย่างเช่นคำว่า “มานava” เราสามารถนิยามได้ว่า “คือผลไม้ชนิดหนึ่ง ลักษณะ กลม เป็นลักษณะเดียว เนื้อภายในมีรสเปรี้ยว” จะเห็นว่า “มานava” ถูกแทนที่ด้วยคุณสมบัติหลักๆ ๓ อย่าง คือ “กลม เดียว เปรี้ยว” สามคำหลังนี้นิยามต่อไม่ได้ เพราะเป็นมโนทัศน์พื้นฐานที่สุดแล้ว วิธีนิยามโน- ทัศน์พื้นฐานทำได้อย่างเดียวก็คือหาตัวอย่างมาให้ดู เช่นว่าถุงกลมให้ดูแล้วบอกว่า “นี่ถุงกลมคืออย่างนี้”

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ผบดังการแสดงว่า คำ ๔ คำที่ประกอบกันขึ้นเป็นอริยมรรค มีองค์แปดนั้นมี ความหมายซัดเจนน้อยกว่าอริยสัจสามข้อข้างต้น อันที่จริง คำที่แสดงคุณสมบัติของใจหรือระบบปฏิบัติการ ได้ๆก็ตามแต่ที่เป็นเรื่องของใจปณิธานที่จะนิยามให้รัดเจนໄได้ ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับเข้าใจอริยมรรคแต่ละ ข้อ (เช่นสัมมาทิฏฐิ) ก็คือเข้าใจอย่างกว้างๆ และให้ถือว่านิยามสำหรับคำเหล่านี้ก็ต้องกว้างๆตามตัวอย่าง สำหรับผม สัมมาทิฏฐิหมายถึงการมีความเห็นในเบื้องต้นอย่างกว้างๆที่เชื่อให้เกิดพังทางจริยธรรมที่จะ พัฒนาชีวิตของตนให้สูงขึ้นกว่าชีวิตตามที่ถูกอบรมมาให้ตามธรรมชาติอันเป็นสิ่วิตที่ยังดีบากๆ ถ้าตีความ

อย่างนี้ อธิษฐานแต่ละข้อก็จะมีสถานะเป็นความฉุกใจคิดในเบื้องต้นแล้วพยายามบังคับผ่อนปรนตลอดจนชัยไปให้ “ใจ” ของคนสูงชัน ประณีตขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้ก็เพื่อชดเชยความรู้สึกว่าเป็น “ตัวฉัน” และ “ของฉัน” ไม่ให้ทำงานได้ เมื่อสิ่งนี้ทำงานไม่ได้ ทุกข์ก็ไม่เกิดกับชีวิตเรา ผนวกคิดว่าทัศนะของท่านพุทธทาสน่าจะเป็นความเห็นที่ขัดที่สุดที่จะบอกเราว่าอธิษฐานคืออะไร สำหรับท่านพุทธทาส อธิษฐานนั้นสรุปลงที่การมีสติ เมื่อมีสติ เราจะรู้ว่าไม่มีตัวฉันหรือของฉัน นี่คืออธิษฐานคือสิ่งเห็นได้ชัดว่าขยอนกดับไปสันพันธ์ กับอธิษฐานข้อข้างต้นได้อย่างสนิทที่เดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ผนวยจากสรุปว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ค้นพบจากการตรัสรู้คือ

(๑) ชีวิตประกอบด้วยภัยและใจ

(๑.๑) ภัยเกิดมาแล้วต้องแก่ เจ็บและตาย ข้อเท็จจริงนี้เราเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของภัยที่กล่าวมานี้

(๑.๒) ใจของเราโดยสภาพแท้ๆของมันอยู่ในรูปของการรับรู้และการคิดที่บวรสุทธิ แต่ธรรมชาติได้บรรจุสิ่งที่เรียกว่าตัณหาลงไปในใจของเรารังสรรคตั้งแต่วันแรกที่เราเกิดมาในโลกนี้ ตัณหาคือสิ่งที่ทำงานอยู่เบื้องหลังการคิดและการรับรู้โดยของมนุษย์ มันทำให้เรารู้สึกว่า “นี่คือตัวฉัน” เมื่อเรารับรู้และคิด เราเลยรู้สึกว่า “ฉันกำลังเห็น ฉันกำลังได้ยิน ฉันกำลังคิด” เป็นต้น เมื่อมี “ฉัน” ก็ต้องมี “สิ่งที่ฉันชอบ” และ “สิ่งที่ฉันเกลียด” นี่คือที่มาของความทุกข์ ทุกข์ขึ้นเกิดจาก การที่ใจของเรารู้สึกครอบคลุมด้วยตัณหาแล้ว ตัณหาทำให้เราไม่ยอมรับความจริงของโลกตลอดตัวเราเอง (เช่นยอมรับไม่ได้ที่ทั่วไปคือความชอบของฉันเพื่อมอบรับไม่ได้ที่ภายในของฉันแก่ชาวอื่น) นี้เป็นเรื่องที่เราสามารถแก้ไขเราชนะได้

(๒) จากที่กล่าวข้างต้น ตัณหาคือต้นตอของความทุกข์ในชีวิตเรา

(๓) ถ้าจัดการกับตัณหาได้ ความทุกข์ในชีวิตเราที่จะได้รับการจัดการไปด้วย

(๔) จะจัดการกับตัณหานั้นอย่างไร คำตอบคือให้ฝึกฝนตนจนมีสติ รู้เท่าทันการทำงานของตัณหา ทำอะไรก็ได้ที่จะตัดกรายและความเสื่อมต่อระหว่างการรับรู้และคิดที่บวรสุทธิธรรมชาติ (ฉันเป็นคุณสมบัติปกติของใจ) ให้จบลงตรงนั้น ไม่ให้ความรู้สึกว่า “ฉันคือผู้รับรู้และคิด” เกิดฟ่วงตามมา การฝึกฝนใจนี้เป็นเรื่องที่แต่ละคนจะต้องทำเอง เรียนรู้เอง ผนวกเข้าใจว่าแนวคิดว่าด้วยลักษณะของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าเป็น “ปัจจัตตัม เวทิตพโพ” คือต่างคนก็ต่างรู้เองเราจะได้ใช้ก็ตอนนี้แหละ ครูอาจารย์สอนเราไม่ได้พระพุทธเจ้าก็สอนเราไม่ได้ เราต้องหาเอง และที่แต่ละคนพบก็คงไม่เหมือนกันในแต่ละวิธีการ แต่ผลจะออกมามาเหมือนกันคือ หากทำได้ ใจเราจะลดความรู้สึกในเรื่องตัวตนลง ลดได้เท่าใด ทุกข์ก็จะน้อยลงเท่านั้น

๙. คำสอนเรื่องภภูมิเกิดได้อย่างไรในพุทธศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาในโลกนั้นในแต่ละที่เป็นสถาบันหรือองค์กรขนาดใหญ่เป็นสิ่งที่ซับซ้อน และหากพิจารณาศาสนาในแต่ละที่เป็นสถาบันเช่นนั้น พระศาสนาและคำสอนของพระศาสนาจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของศาสนา จริงที่ว่าศาสนาที่นั้นเกิดมาไม่ได้เลยหากปราศจากพระศาสนา แต่ทันทีที่พระศาสนาได้เผยแพร่คำสอน หรือความคิดของตนออกไปสู่สาธารณะแล้วมีผู้เลื่อมใสหรือเห็นด้วยกับความคิดนั้นเข้ามาร่วมสมทบเป็นจำนวนมากขององค์กร ก็จะเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับศาสนาที่นั้นๆ ตามก้าวต่อไป ศาสนาของพระศาสนาจะเปลี่ยนรูปไปเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของศาสนา จะอย่างไรก็ตาม ในส่วนที่พระศาสนาอยู่มีชีวิตอยู่ ความเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาโดยพระศาสนาอาจยังมีความสำคัญในแต่ละที่เป็นแกนกลางของศาสนาอยู่ ต่อมาเมื่อผ่านพ้นยุคของ

พระศาสดามาแล้ว คณานักบวชที่อยู่ใกล้ชิดพระศาสดา (ซึ่งต่อมาก็อาจสืบสายต่อมาในรูปของศิษย์สายครูอาจารย์ที่เคยใกล้ชิดพระศาสดา) จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดคลักขณะของศาสนาชี้ช่องทางที่ดี สำนักและโภกทัศน์หลักๆ ของศาสนานั้นๆ ในปัจจุบัน ทุกศาสนาจะมีคัมภีร์ทางศาสนาของตนที่แน่นอน เช่น ศาสนาคริสต์มีคัมภีร์ในเบิต ศาสนาอิสลามมีคัมภีร์อัลกุรอาน ศาสนา Hinayana มีคัมภีร์พระเวท พุทธศาสนา มีพระไตรปิฎก เป็นต้น คัมภีร์ของศาสนาเหล่านี้ในปัจจุบันถือว่าอยู่ในสภาพที่ “ลงตัว” แล้ว หมายความว่า เนื้อความในคัมภีร์เหล่านี้จะไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมอะไรลงมาอีกแล้ว จะอย่างไรก็ตาม ก่อนที่เราจะมีคัมภีร์ศาสนาอย่างที่เห็นเป็นเล่นหนังสือในมือเวลานี้ สิ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ได้ผ่าน “มือ” ของคนมาเป็นจำนวนมาก โดยที่ “มือ” เหล่านี้บังครั้งกับระบุความคิดความเชื่อของตนลงไป แต่ส่วนที่ผ่าน “พระจันทร์ของพระศาสดา” แทนเพื่อให้เกิดความง่ายที่จะเกิดการยอมรับ

พระศาสดาในศาสนานั้นเป็นนุชย์ แต่ภายหลังการเดินเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของพระศาสดาในศาสนาแม้จะกระทำเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าท่านเหล่านี้ไม่ได้เป็นนุชย์ธรรมชาติ พุทธศาสนาเรานั้นเชื่อว่าพระพุทธเจ้า ทรงเป็นนุชย์ธรรมชาติ กรณั้นก็ตาม ก็ปรากฏข้อความในคัมภีร์พุทธศาสนาที่พยายามชี้ว่าทรงเป็นนุชย์พิเศษ เนื่องจากพระไตรปิฎกกว่าจะผ่านมาถึงเรารอย่างที่เห็นเป็นเล่นหนังสือ ๔๕ เล่มอย่างที่เห็นนี้ได้ผ่านมือของบุคคลจำนวนหนึ่ง (ที่เรียกว่า “พระคันธารา”) ขันหมายถึงบรรดาคนจากยุคต่อไป ลัทธุกที่ทำหน้าที่ร่วบรวมกันร่วมๆ ว่า “พระคันธารา” ขันหมายถึงบรรดาคนจากยุคต่อไป ลัทธุกที่ทำหน้าที่ร่วบรวมกันร่วมๆ ว่า “พระคันธารา” ขันหมายถึงบรรดาคนจากยุคต่อไป ลัทธุกที่ทำหน้าที่ร่วบรวมกันร่วมๆ ว่า “พระคันธารา” ขันหมายถึงบรรดาคนจากยุคต่อไป ลัทธุกที่ทำหน้าที่ร่วบรวมกันร่วมๆ ว่า “พระคันธารา” จึงปรากฏว่ามีข้อมูลที่เด่นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแตกต่างกันชนิดที่เรียกว่า “ขัดแย้งกัน” ในพระไตรปิฎก ยกตัวอย่างเช่น ข้อมูลส่วนหนึ่งเด่าๆ ว่าทรงเป็นนุชย์ธรรมชาติ เช่นในพระสูตรบางแห่งเล่าก่าว่าเมื่อทรงอยู่ท่ามกลางหูสูงชั้น คุณบางคนที่จะมาเข้าเฝ้าแยกไม่ออกว่าพระองค์คือใคร ถ้าทรงมีพระลักษณะพิเศษ เช่นมีพระรัศมีฉาบจากพระวรกาย หรือทรงมีพระวรกายสูงใหญ่กว่าคนทั่วไป ก็จะไม่มีข้อมูลเช่นนี้ในพระไตรปิฎก ไม่เพียงเท่านั้น ในบางแห่ง มีข้อความเด่าๆ บางคราวทรงห้องผูกอย่างหนัก ทรงอีดอัดจนต้องให้พระอานันท์ไปแจ้งให้หนูอีกปูรุษยาถ่ายมาถ่าย ผลของยาถ่ายทำให้ทรงถ่ายต่อเนื่อง ๓๐ ครั้ง สิ่งที่หนักหนมอยู่ในระบบทางเดินอาหารของพระองค์จึงหมด นี่ก็แสดงว่าทรงเป็นคนธรรมชาติ แต่ข้อมูลบางส่วนเด่าๆ ว่าทรงแตกต่างจากคนทั่วไป เช่นมีพระลักษณะที่เรียกว่า “มหาบุรุษลักษณะ” ๓๒ ประการ ซึ่งลักษณะเหล่านี้เห็นได้ชัดๆ ไม่ใช่ลักษณะทางกายภาพและชีววิทยาของคนทั่วไป เช่นทรงมีพระชีวหายิ่งขันดาลและออกม้าปีกหน้าได้ทั้งหน้า ทรงมีอวัยวะเพศซ่อนอยู่ในฝาหนึ่งอวัยวะเพศของวัว ทรงมีพระทนต์ ๔๐ ชั่วโมงที่คุณทั่วไปมีเพียง ๓๒ ชั่วโมง เช่นเดียวกันทั่วไป

การที่พระไตรปิฎกมีข้อมูลทั้งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติและส่วนที่เป็นคำสอนของพระองค์ขัดแย้งกันเช่นนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ผู้รู้ทางด้านพุทธศาสนาทราบกันโดยทั่วไป ปัญหานี้ว่า ศาสนาพุทธจะมีวิธีจัดการกับความขัดแย้งนี้อย่างไร ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ และที่ผ่านมาไม่ค่อยมีนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนา ภูมิคุณให้แก่การศึกษาปัญหานี้แล้วเสนอทางออก จึงอย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยเรา มีประชาชนทางด้านพระพุทธศาสนาที่สำคัญบางท่านที่ยอมขอเขียนนามถึงสองท่านคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชีรญาณวโรรสและท่านพุทธทาส ที่ให้ความสำคัญกับปัญหานี้และได้เสนอทางออกให้ ทางออกที่เสนอโดยสองท่านนี้ใกล้เคียงกัน (และในความเป็นจริงนั้นผมคิดว่าสองท่านนี้อยู่ในสกุลความคิดเดียวกัน ท่านพุทธทาสนั้นได้รับอิทธิพลการศึกษาความพระไตรปิฎกมาจากการเดี๋ยวมา แม้จะอยู่คนละนิกายก็ตาม) ต่อไปนี้คือสิ่งที่สองท่านนี้เสนอ ซึ่งผมประมวลมาจากการนิพนธ์และงานเขียนตลอดจนงานบรรยายของทั้งสองท่าน

(๑) ปัญหาว่าเรากำ何เข้าใจสถานภาพของพระพุทธเจ้าอย่างไร—ระหว่าง “คนธรรมชาติ” กับ “บุคคลพิเศษ” คนธรรมชาติในที่นี้หมายถึงเป็นสามาชิกของผู้พันธุ์มนุษย์ มีลักษณะทางกายภาพ (ที่มองเห็นได้) และทางชีววิทยา (ที่อยู่ลึกซึ้งไปและมองไม่เห็น) เป็นอย่างเดียวกับมนุษย์ทั่วไป ส่วนบุคคลพิเศษหมายถึงไม่มีลักษณะตามที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งสองท่านเห็นว่า หากเรายอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ คือเคยมีตัวตนจริงเมื่อราส桐พันห้าร้อยกว่าปีที่แล้ว โดยทรงเป็นชาวอินเดีย มีพ่อแม่บรรพบุรุษเป็นชนชาติอินเดีย เหตุผลจะบังคับให้เราับว่าทรงเป็นคนธรรมชาติ ตามประวัติ ก่อนออกบวชท่านเคยแต่งงานและมีลูกชายหนึ่งคน ในแขวงชีววิทยา ข้อมูลนี้แสดงว่าท่านไม่ได้ต่างจากคนทั่วไปที่เมื่อยังในวัยที่สมควรแต่งงานก็แต่งงาน และเมื่อแต่งงานแล้วก็มีลูกเหมือนคนอื่นๆ ลักษณะทางกายภาพของลูกท่าน (ราหุลกุมารที่ต่อมาได้มาบวชเป็นสามเณร) ก็ไม่ปรากฏว่าแตกต่างจากคนทั่วไป ในเชิงพันธุศาสตร์ เราภล่าได้ว่าในเนื้อตัวของพระองค์จะมีกีเอ็นเอของ народа และบีดีของท่านอยู่อย่างละเอียด แต่ในเนื้อตัวของราหุลกุมารที่จะมีตีเข็นเอของพระองค์อยู่ครึ่งหนึ่งในขณะที่อีกครึ่งหนึ่งเป็นของพระนางพิมพ์ฯ เมื่อขอมรับว่าทรงเป็นคนธรรมชาติ ด้านน้ำดีที่เล่าว่าทรงมีชีวิตที่ผิดแยกไปจากคนธรรมชาติเช่น ทันทีที่เกิดก็เสียด้วยน้ำดี ๙ ก้าว ก็ต้องถือว่า “ไม่เป็นจริงตามนั้น” สมเด็จฯ นิพนธ์ไว้ในหนังสือ “พุทธประวัติ” เล่ม ๑ ว่า ด้านน้ำดีนี้น่าจะเกิดจากวัฒนธรรมการเขียนประวัติบุคคลสำคัญโดยเนพะอย่างยิ่งพระศาสนาในศาสนาที่ผู้แต่งมักเสริมเรื่องอิทธิปักษีหรือเข้ามารายจาระเพื่อความนั้นหรือไม่เชื่อแต่ประสังค์ให้เกิดความเดื่องใส่แก่คนอื่นก็ตามแต่ สมเด็จฯ ยังวิจารณ์ต่อตัวภว่าสมนติว่าคนแต่งหนังตีจึงแต่งด้านน้ำดีที่เป็นภารกิจสำคัญของพระพุทธศาสนา แต่ความหวังดีที่เขียนนักดับกัลยาณมาเป็นผลเดียวสำหรับพุทธศาสนาในบุคปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และระบบเหตุผลของมนุษย์เข้มแข็งขึ้นมาก เพราะอิทธิปักษีเหล่านั้นกลับกัลยาณเป็นสิ่งทดสอบความน่าเชื่อถือของพระพุทธเจ้าโดยเงยเงย เนื่องแต่เรื่องว่าต้นที่ทรงทราบพระองค์ตัวภวการอุดหหาร เทวดาได้เนรนิตรสารอาหารใส่ลงใบในพระวรกายทำให้ไม่สิ้นชีวิต (ทำนองมีคนให้น้ำเกลือทิพย์ถวายอยู่บุคคลเดียว) ความหวังดีที่เขียนนักดับทำให้ความมุ่งมั่นอย่างมนุษย์ของพระองค์ลดความเชื่อขึ้นลงไปมาก ถ้าคิดว่าทรงเป็นคนธรรมชาติ และสามารถตายได้เสียจากการที่ทรงกระทำเช่นนั้น เราจึงเกิดความรู้สึกว่าพระพุทธศาสนาเป็นของมีค่าสูงยิ่ง เพราะทรงเข้าชีวิตแลกมาให้แก่พวงเรา แต่ด้านน้ำเดื่องเทวดาข้างต้นทำให้ความทุ่มเทของพระองค์ลดลงไป เพราะอย่างไรเสียก็จะไม่ทรงสิ้นพระชนม์จากการกระทำนั้น ผມเคยพูดกับนิสิตที่เรียนวิชาพุทธศาสนากับผู้อื่นว่า เวลาที่ผ่านมาอ่านพระไตรปิฎกแล้วพบข้อมูลที่บอกว่าพระวรกายของพระองค์ไม่สมบูรณ์ เนื่องทรงมีปัญหาเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร ทำให้ทรงท้องผูกเรื้อรัง พระวรกายอืดอัดไม่สบาย ผມบอกกับนิสิตว่าข้อมูลนี้ทำให้ผ่านรักและเคารพพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น เพราะนี่แปลงว่าทรงเข้าใจกายของพระองค์อย่างหนักหน่วงเพื่อแก้ไขความไม่สมบูรณ์ของพระพุทธศาสนาให้เราเข้าใจ ปัญหาสุขภาพของพระพุทธเจ้านั้นผ่านเข้าไปแล้วโดยตรงมาจากการที่ทรงทราบพระองค์อย่างหนักก่อนจะทรงเลิกแล้วหันมาบำเพ็ญเพียรเรื่อง พระพุทธรูปปางอดอาหารนั้นสำหรับผู้มีความหมายมาก

(๒) ปัญหาเรื่องสิ่งที่พับจากการตรัสรู้เกี่ยวกับข้อมูลอะไร ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานี้ก็สืบเนื่องมาจากการเข้าใจสถานภาพของพระพุทธเจ้าตามที่กล่าวในข้อ (๑) ข้างต้น สมเด็จฯ กล่าวเอาไว้ในคำนำหนังสือ “ธรรมวิจารณ์” ของพระองค์ว่า

ばかりจารกรรมของเรา กล่าวกันมาว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย ได้ประชุมกันสังคายนาเป็นครั้งแรก ได้เรื่องจากพระอานันท์พุทธอุปัชฌาย์ฝ่ายปฏิโลหิตได้ฟังในเวลาพราศศาสตร์สแกด์รับเทศนาเป็นพื้น และสังคายนาสืบมา มาถึง โโคเด็กคัมเป็นเช่นนั้น ครั้งแรกคงได้ประชุมสอบดานความรู้ที่นั่นและพึงความของกันและกันแล้ว เลือกเรื่องที่ได้รับอนุญาติว่างได้เป็นแบบแผน จัทรงหรือจารึกบอกเรียนกันสืบมา ภายหลังการจัทรงหรือฉบับแตกต่างกันขึ้น หรือเข้าใจอรอตแห่งบางเรื่องบางตอนไม่ลงรอยกัน พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในครั้งนั้น จึงประชุมกันทำสังคายนาอีก วินิจฉัยให้ลงรอยกัน ขยายความแห่งเรื่องแห่งก่อนอันยังมัวให้แจ่ม ถือเป็นแบบสืบไปตามยุค การที่ว่าในปัจจุบันนักวิชาความคิดพังความทรงจำนั้น มีสูญเสีย ในเวลาพราศศาสตร์ ปรินิพพานไม่รู้ พระสาวกทั้งหลายผู้ทันพระองค์ยังทรงชนมายุอยู่ ถูกไม่น่าจะรณาเป็นอักษร เพราะท่านเหล่านั้นได้เคยรู้เห็นมาพอแล้ว อาจนำการเรียนการปฏิบัติของบริษัทให้อันวุฒน์ตามครั้งพราศสังฆ์เต็จอยู่ ขอสาขាតด้วยการนำมายังศักดิ์ของพระสงฆ์คณธรรมยุตติกนิ伽ยในภายหลังแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง เป็นมาเรื่องนั้น ถ้าการจดหมายเหตุได้ใช้ม้าตั้งแต่ครั้งแรกแล้ว คงเป็นของเฉพาะองค์พระสาวก หาได้นำเข้าอ่านและได้รับอนุญาตในที่ประชุมสงฆ์ไม่ สาขាតด้วยจดหมายเหตุแห่ง ศากน วงศ์ของพระสงฆ์คณธรรมยุตติกนิ伽ยของพระเจ้าบรมวงศ์ที่ดีอีก พึงเป็นอย่างนั้นต่อมาก็หายช้าอยู่ ได้ กว่าจะได้จารึกลงเป็นอักษร ที่ตามตำนานกล่าวว่า ได้ทำที่สังกานิรขอยปีที่ ๖ คือพัน ๕๐๐ แล้ว ยังไม่เต็ม ๖๐๐ ภายหลังปรินิพพานแห่งพราศสต แต่ในร้อยปีที่ ๓ ครั้งอโศกกราดที่เป็นคราวทำสังคายนาที่ ๓ ปรากฏว่าในราชการได้ใช้หนังสือแล้ว ดังได้จารึกศิลปะประการธรรมโดยกราดพระราชนิรันดร์ น่าจะได้ใช้จารึกพระคัมภีร์คุณกัน ส่วนโวหารในพระคัมภีร์สือว่าเป็นของรณาสำหรับจารึก มีใช้คตามมุข-ป่าสูง คือคำของจากปาก บางคัมภีร์เป็นโวหารเก่าทั้งอธิบุคคลตีคือความน้อมใจนึกแห่งเจ้าของโวหาร ส่อว่า มีได้ทำเป็นเดิมในลังก แต่โวหารที่ดี วิธีใช้อักษรที่ดี ที่เป็นด้วยคำจาจารึกศิลปะ ปรากฏว่าได้ทำขึ้นภายหลัง อโศกกราด แต่ไม่ห่างมากนัก แต่บางคัมภีร์เป็นโวหารปูนหลังลงมาที่มี ถึงอรรถกถาเป็นของรณาชื่นในลังกานั้นแล้ว ช้าพเจ้ากล่าวถึงการทำสังคายนาในคราวต่อลงมาเพื่อกันจังหวัดที่แตกต่างให้ลงรอยกันและเพื่อขยายความแห่งรักษาที่ยังมัวให้แจ่มนั้น ความมุ่งหมายอย่างตันนี้มีแจ้งในเรื่องสังคายนาครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ นั้นแล้ว ความมุ่งหมายอย่างหลังพึงเห็นในเรื่องหรือในตอนที่เพิ่มขึ้นในภายหลังแต่สังคายนาครั้งก่อน จักสาขាភเพียงด้วยชักเรื่องมาข้างเพื่อเห็นง่าย ในฝ่ายพราศสต มีบางสูตรที่ปรากฏว่าเพิ่มขึ้นที่หลัง เช่นสุกสูตร ในที่ชนิกาย สลีชันธรรมรุค เป็นภาษิตพระอานันท์แสดงแก่สุกมานพ โถเทยบบุตรและ มธุรสูตรในมัชชัมโนกาย มัชชัมโนปัณณาส์ เป็นภาษิตพระทั้งหลายและแสดงแก่พระเจ้ากรุงศรีฯ ภายหลังพราศสต ปรินิพพานแล้ว เรื่องสังคายนาเอง ในจักรพรรดิวินัยได้กล่าวถึงทั้งครั้งที่ ๑ ทั้งครั้งที่ ๒

พระคัมภีร์ของเรามีเป็นมาอย่างนี้ ของฝ่ายศาสนาที่นี้ก็คงเป็นเช่นกัน ทางที่ควรเป็นก็เช่นนั้น นับว่าเป็นของนำมาดีอยู่ แต่ในอีกทางหนึ่ง ท่านผู้ทำสังคายนาในปุณหลังมีใช่พระอรหันต์ดังกล่าวอย่างก่อใจเป็นได้ ยิ่งท่านผู้รงานปการณ์ยิ่งจากเป็นผู้มีใช่พระอริยะ เป็นเพียงกัลยานชนม์อัชณาสัญญาที่ยังดี หันขอรักษาประภูมิว่า ท่านผู้รงานเป็นบุปผุชนคือคนกิเลสหนาเข้าข้าวย เป็นสูญเสียอยู่ที่ความเบย์เรื่อยถือลัทธิเก่าในพื้นประเทศ และลัทธิที่ทางประเทศอันแพร่มาถึงเข้าครอบงำ รับรองลัทธินั้นๆ เข้าไว้ในคัมภีร์ของตน ด้วยสันนิษฐานว่าเป็นจริง ยังอัชณาสัญญาของผู้รงานเลวทราม ความแห่งปกรณ์ที่แต่งยังจะพึงรakenด้วยลัทธิเหล่านั้น จันทร์ราษและสุริยคราฟที่เรื่องกันในครั้งนั้นว่าเป็นพระราหูผู้เป็นศัตรุแห่งเทวดาเข้ามพระจันทร์พระอาทิตย์ ต้องมีเทพเจ้าผู้มีลักษณะว่าราหูเข้าข่าย ยังคงมีในสุตรของเรา แต่กล่าวว่าราหูต้องปล่อยพระพระพุทธานุภาพ ในบัดนี้ วิทยาเปิดเผยความจริงว่าเป็นด้วยอย่างไร มีการคำนวณเวลาจันและเวลาหฤต ถูกต้องจะเรียกจนนาทีเป็นเครื่องพิสูจน์ จดหมายเหตุของภิกษุจันชื่อชวนเจียงผู้ไปอินเดียเมื่อราพ.ศ.๑๒๐๐ กล่าวว่า ครั้งนั้น ในอินเดียต่างลัทธิทางนิกายกำลังประชันชันแข่งความรู้ความวิเศษแห่งกัน ฝ่าย

โดยกพร่องเป็นต้องตื่นต้องดื่ม ช่างน่ากด้วยริงๆ ว่าในเวลาแห่งกันเป็นอยู่อย่างนั้น ลักษณ์กตัวแผลว่าน่าได้ช่องเข้ามาแทรกในพระคัมภีร์ของเรานั่นค่า แต่นำสืบมาด้วยความไม่รู้สึก แม้ในปกรณ์ของเรางี้ยังมีความรังเกียจด้วยสทธิธรรมปฏิรูปคือสทธิธรรมปลดลอม ดังประภากลิ้งในกัสสปสังขุต นิทานวรรณ โดยใจความว่า สทธิธรรมปฏิรูปยังไม่มีเพียงใด พระสทธิธรรมยังทรงอยู่เพียงนั้น เมื่อสทธิธรรมปฏิรูปมีชื่น พระสทธิธรรมย่อมอันตรธานไป โมมนุรุษ [คือคนเปล่า] ในพระศาสนานี้เองเป็นผู้ยังพระสทธิธรรมให้อันตรธาน แม้พระธรรมเป็น “สนทัญจิกา” อันผู้พิจารณาอันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง คือปรากฏแก่ใจของผู้นั้นที่เป็นวิสัยก็อาจเห็นได้อย่างนั้น ที่พันวิสัยป้อมไม่อาจเห็นเอง ยังเป็นธรรมปฏิรูปจักเห็นเองไม่ได้เลย

ผู้สนใจในการศึกษาธรรมศาสตร์ส่องให้รู้ว่า เรื่องนั้นท่านผู้กล่าวในท้องเรื่องผู้กล่าวด้วยหมายอย่างไร สมหรือดีนักดีแห่งธรรมชาติ ได้กันหรือแหงกันกับเรื่องนี้ โวหารเดียวกตลอดเรื่องหรือมีเยื่องออกไปพิจารณา เห็นได้เองหรือมิได้ มีเฉพาะแต่ในพระคัมภีร์ของเราหรือกล่าวถึงในลักษณ์ด้วย การสอนส่องอย่างนี้จักช่วยให้กธรรมปฏิรูปอันเข้ามาทำบัปปัญญาจักนุ รู้ทางให้ลงสันนิษฐานณ์ ลักษณะปฏิบัติยังเป็นลักษณ์ พึงเห็นในคำว่า “อุดมณฑลฯ ธรรมมณฑลฯ ธรรมนุชธรรมปฏิบูปโน โหติ” รู้ธรรมทั้งถึงแล้ว รู้ธรรมทั้งถึงแล้ว ป้อมเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” ถ้าเข้าใจผิดแล้ว ใจนักปฏิบัติถูกทาง เป็นไม่ได้อยู่เอง ต่อสอนส่องให้รู้ประโยชน์อันท่านมุ่งหมาย หรืออธิบายอันท่านจำง ให้รู้เข้าใจอันท่านเจาะจงกล่าวไว้ การเลือกพังธรรมจึงเป็นกิจจำประวัตนา เป็นอุปการะทั้งแก่ผู้ศึกษาทั้งแก่ผู้ปฏิบัติ ในบาลีก็ได้ยกขัมวินิจฉัยชื่นเป็นองค์ ประการหนึ่งแห่งผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุทุกชัย ดังมีแจ้งในพัฒนาธรรมแห่งธรรมบท มีอธิบายกล่าวมาแล้ว

ข้อนี้ นำเข้าพเจ้าให้ประจจะแต่งหนังสือธรรมวิจารณ์ชื่นเป็นคู่กับวินัยมุช เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของท่านผู้เป็นธรรมกามะ ผู้ชอบศรีตรองสอนส่องธรรม ด้วยหัวใจว่า จักเป็นอุปการะแก่กิจนั้น ไม่มากก็น้อย อย่างไม่สำคัญประโยชน์อะไรเลย ยังจักได้พึงศรีของผู้สนใจในทางนี้ผู้หนึ่ง เป็นขัมมสากัจนา นึกเพียงว่า พังเล่นสนุกๆ ก็ยังได้ ข้าพเจ้าขอแสดงด้วยขอของข้าพเจ้าให้รู้ว่า การวิจารณ์ของข้าพเจ้าเป็นตามอาการของผู้ศึกษาดังกล่าวแล้ว และข้าพเจ้าชอบทำความเข้าใจตรงๆ ตามศพที่ตามความอันกล่าวในท้องเรื่อง ไม่พอใจตัดความด้วยศีโวหาร ต้องการหาหลักฐานประกอบกับมติ ได้อย่างนี้จึงจักถือเรื่องเป็นประมาน ซึ่กทางหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่ยอมเป็นผู้รังษายาเชื่อถ่ายไปทั้งนั้น เลือกถือเรื่องที่ควรเชื่อได้ ข้อธรรมอันกล่าวถึงในหนังสือนี้ ได้วิจารณ์ด้วยอาการอย่างนี้ ด้วยเหตุอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจับปรมัตถปฏิปทาชื่นวิจารณ์ก่อน ไม่ใช่ด้วยเหตุเป็นธรรมลึก จริงอยู่ ธรรมลึกเข้าใจยากควรได้รับพิจารณา ก่อน แต่ข้าพเจ้าหาได้ประภากอย่างนี้ไม่ ข้าพเจ้าได้แต่งอรรถศาสโนไว้แล้ว ๒ กัณฑ์ ด้วยด้วยทิญญุ殊น์มีกัณปะโยชน์กัณท์ ๑ สัมประยิกกัณปะโยชน์กัณท์ ๑ ในคราวไปพักอยู่ที่สวนหลวงทอทุบาน นครปฐม ข้าพเจ้าตั้งใจจะแต่งอรรถศาสโนกัณท์ ๓ ด้วยปรมัตถปะโยชน์ ด้วยรู้สึกว่าแต่งยาก หรือด้วยชินวินัยมุชมา อธิบายมากความไปจนเข้าชุดกับอรรถศาสโน ๒ กัณฑ์นั้นไม่ได้ จึงเดยรณาให้เข้ารูปเป็นธรรมวิจารณ์อันประภากจะแต่งนั้นที่เดียว ด้วยอย่างนี้ จึงจับปรมัตถปฏิปทาชื่นวิจารณ์ก่อน จะรอให้เข้าลำดับเรื่องอย่างวินัยมุชก็ไม่แน่ใจว่าจักได้แต่งต่อไปอีก ทั้งในเวลานี้ก็ยังไม่ได้คิดตั้งโครงชื่นว่าจักวิจารณ์ข้ออะไรบ้าง และจัดเข้าลำดับอย่างไร จึงยุติได้เท่านั้นที่ ต่อไปมีเวลา จักแต่งประภากข้ออื่นอีก

กรุณ - วชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๓

ความทัศนะของสมเด็จฯ เรายื่นกันว่าพระไตรปิฎกเกิคจากภาระบรวมของพระอรหันต์สาวกในการ

สังคายนากั้งแรกที่กระทำหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าใหม่ๆ ในระยะแรกนั้นเนื่องจากท่านผู้ทำหน้าที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระธรรมและพระวินัย) ໄว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน (ที่ต่อมาเรียกว่าพระไตรปิฎก—ซึ่งในระยะแรกนั้นมีเพียงสองปิฎกเท่านั้น ไม่ครบสาม พระอภิธรรมเกิดทีหลัง) เป็นพระอรหันต์และมีชีวิตทันให้เห็นพระพุทธองค์ และท่านที่เป็นผู้นำการสังคายนาตลอดจนท่านที่มีส่วนสำคัญในการนำเสนอว่าอะไรคือสิ่งที่ทรงสอนมาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลใกล้ชิดพระพุทธองค์ ดังนั้นเนื้อหาของสิ่งที่รวบรวมไว้จึงน่าจะตรงกับสิ่งที่ทรงสอนมากที่สุด จะอย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านมาเนื่นนาน คนรุ่นหลังที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมคำสอนของพระพุทธองค์อาจไม่เป็นพระอรหันต์ เป็นเพียง “คนดีธรรมค่า” หรือไม่ก็อาจเป็น “คนเลว” ก็ได้ จึงเป็นไปได้ที่เนื้อหาเดิมของพระไตรปิฎกจะถูกต่อเติมเสริมแต่งโดยบุคคลเหล่านี้ อยู่เหมือนกับสมเด็จฯ ทรงเห็นว่า พระไตรปิฎกตามที่เห็นเป็นเดิมหนังสือ ๔๕ เล่มเวลาหนึ่นเร้าพูดไม่ได้เดียวกับในนั้นคือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ ภารกิจแรกของผู้ศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาจะพึงกระทำคือต้องแยกให้ได้ว่าตรงไหนน่าจะเชื่อได้ว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ ตรงไหนเป็นสิ่งที่ต้องเติมเข้ามา โดยสิ่งที่ต้องเติมเข้ามาที่อาจมีได้สองแบบคือแบบที่ไม่ถึงขั้น “เป็นคนละเรื่อง” กับแบบคิดหลอกฯ ที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ กับแบบที่ “เป็นคนละเรื่อง” กันเลยอย่างหลังนี้สันนิษฐานว่าอาจมาจากผู้ที่ก่อหน้าเชย์ถือลัทธิศาสนาอื่นมาก่อน เมื่อมาบวชแล้วอิทธิพลแนวคิดเดิมยังมีอยู่ จึงใส่สิ่งเหล่านี้เข้ามา จะโดยจงใจเพราะเชื่อถือลัทธิเหล่านี้หรืออะไรก็ตามแต่ แต่ทั้งหมดก็ส่งผลให้พระไตรปิฎกไม่ได้มีเพียงคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนๆ ผนวกอยู่ด้วยกันอย่างไรที่สมควรได้กันถ้วน เรื่องนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก (สังยุตนิกาย สคตวราคร เล่มที่ ๑๕) เนื้อหามีว่า

[๒๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ... เขตพระนาราธารี ที่โคยสมัยนั้น จันทินิมเทวบุตรสูรินทรากาหูเข้าจับไว้ ครั้งนั้นจันทินิมเทวบุตรลีกถึงพระผู้มีพระภาค ได้ก่อคากาดานีในเก้านั้นว่า

ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้แก้ถวักถ้า

ขอความนอบน้อมจงมีแค่พระองค์

พระองค์เป็นผู้หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง

ข้าพระองค์กำลังประสบสภากันดับขัน

ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแห่งข้าพระองค์ค้ายาติ

[๒๕๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงประภากจันทินิมเทวบุตรได้ตรัสถกบดุรากาหูด้วยพระคากาด่า

จันทินิมเทวบุตร ถึงคากาดานีเป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นที่พึ่ง

ดูกราหู ท่านจะปล่อยจันทินิมเทวบุตร

พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นผู้อนุเคราะห์โดย

[๒๕๓] ลำดับนั้นอุรินทรากาหู ปล่อยจันทินิมเทวบุตรแล้ว กระทึกระหอบ เข้าไปหาอุรินทรากาหูปิจิตติถึงที่อยู่ ครั้นแล้วก็เป็นผู้เคราสลด เกิดขันพอง ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

[๒๕๔] อุรินทรากาหู ได้ก่อคากบดุรากาหู ผู้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ด้วยคากาด่า

ดูกราหู ทำไม่หนอ ท่านจึงกระทึกระหอบปล่อยพระจันทร์เสีย

ทำไม่หนอ ท่านจึงสลด นาเย็นกลัวอยู่เช่นนี้

[๒๕๕] อุรินทรากาหูกล่าวว่า

ข้าพเจ้าถูกขับค้ายาคากาดานิของพระพุทธเจ้า

หากข้าพเจ้าไม่ปล่อยจันทินิมเทวบุตร

ศีรษะของข้าพเจ้าพึงแต่งเจี๊จเดียว

หรือแม้มีชีวิตอยู่ ก็ไม่มีความสุข

[๒๕๒๐] ก็โดยสมัยนั้น สุริยเทพบุตร ถูกอสูรินทราหูเข้าจับแล้ว ครั้งนั้น สุริยเทพบุตร ระลึกถึงพระผู้มีพระ

ภาค ได้กล่าวคถาณี้ในเวลานั้นว่า

ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้แก้ลั่วภัต

ขอความน้อมนั่นของเจ้าพระองค์

พระองค์เป็นผู้หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง

ข้าพรองคงคำทำลังประสบสภากันดับขัน

ขอพระองค์คงเป็นที่พึ่งแห่งข้าพรองคำคำด้วยเด็ด

[๒๕๒๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประราษฎริยเทพบุตรได้ตรัสกับอสูรินทราหูด้วยพระคถาฯว่า

สุริยเทพบุตร ถึงตากดผู้เป็นพระอรหันต์ จ่าเป็นที่พึ่ง

อสูรินทราหู ท่านจะปล่อยสุริย

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้อนุเคราะห์โลก

สุริยจะเป็นผู้ต่องแสง กระทำการส่องสว่างในที่มีคุณิต

มีสัณฐานเป็นวงศ์ วิเศษ

อสูรินทราหู ท่านอย่างลืมสุริยนั้น ผู้ที่ยกไปในอากาศ

อสูรินทราหู ท่านจะปล่อยสุริย ผู้เป็นบุตรของเรา

[๒๕๒๒] ลำดับนั้น อสูรินทราหู ปล่อยสุริยเทพบุตรแล้ว กระทึดกระหอบ เข้าไปหาอสูรินเทพจิตติถึงที่อยู่

ครัวแล้วก็เป็นผู้เกร้าสลด เกิดขันพอง ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

[๒๕๒๓] อสูรินเทพจิตติ ได้กล่าวกับอสูรินทราหู ผู้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ด้วยคถาฯว่า

อสูรินทราหู ทำไม่หนอก ท่านจึงกระทึดกระหอบ ปล่อยพระสุริยเดียว

ทำไม่หนอก ท่านจึงเกร้าสลด มากยืนก้าวอยู่เช่นนี้

[๒๕๒๔] อสูรินทราหู กล่าวว่า

ข้าพเจ้าถูกขับด้วยคถาฯของพระพุทธเจ้า

ถ้าข้าพเจ้าไม่ปล่อยพระสุริย

ศีรษะของข้าพเจ้าพึงแต่งเจี๊จเดียว

หรือแม้มีชีวิตอยู่ ก็ไม่มีความสุข

ต่อไปนี้คือข้อคิดเห็นในคราภณฑ์ที่เขียนข่ายความพระไตรปิฎกข้างต้น

ตามว่าก้ารหูนั่นกลืนสุริยนั้นได้หรือ ตอบว่า กลืนได้สิ เพราะว่ารากมีอักพาฬใหญ่ ว่าโดยส่วนสูง สูงถึง ๔,๘๐๐ โยชน์ ช่วงแขนยาว ๑,๒๐๐ โยชน์ ว่าโดยส่วนหนา ๒๐๐ โยชน์ ศีรษะ ๘๐๐ โยชน์ หน้าปาก ๓๐๐ โยชน์ ระหว่างคิ้ว ๕๐ โยชน์ คิ้ว ๒๐๐ โยชน์ ปาก ๒๐๐ โยชน์ จมูก ๓๐๐ โยชน์ ขอบปาก ถึง ๓๐๐ โยชน์ ฝ่ามือฝ่าเท้าหนา ๒๐๐ โยชน์ ข้อมือ ๑๕ โยชน์ ระหว่างหัวเรื่นจันทร์และสุริยส่องสว่าง อยู่ มีความริษยาเป็นปกติอยู่แล้ว ก็คงสูวิถีโครงการของจันทร์และสุริยนั้น ยืนอ้าปากอยู่ จันทร์วิมานหรือ สุริยวิมานก็เป็นประหนึ่งถูกໃ่เช้าไปในมหานราก ๓๐๐ โยชน์ เทวค่าทั้งหลายที่สถิตอยู่ในวิมานถูกมรณภัย คุกคามก็ร้องเป็นอันเดียวกัน ราหูนั่นบางคราวก็เขามีบังคิมาน บางคราวก็ใส่ไว้ตัว บางคราวก็เข้าลิ้น เลิบ บางคราวก็วางแผนในกระพุ้งแก้มเหมือนกิน ทำแก้มด้วย

มีนักคิดทางด้านพุทธศาสนาในบ้านเรามากท่าน เช่นพระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่ยอมรับใช้กันอยู่ในประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเดียวที่เชื่อในไทย พร่ำ ลังกา เป็นบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุด อยู่เมื่อนานว่าท่านพระพรหมคุณาภรณ์จะยอมรับว่าอะไรก็ตามแต่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอยู่ในรูปพระพุทธawan เราชาวพุทธก็ต้องรับว่าเป็นพระพุทธawan หนังสือเล่มสำคัญของท่านคือ “พุทธธรรม” นั้นเป็นหนังสือที่เขียนอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาโดยใช้ข้อมูลในพระไตรปิฎก เป็นหลัก ท่านกล่าวว่าที่ทำเช่นนั้นก็เพื่อ “ทำให้หนังสือเป็นอิสระจากผู้เขียน และให้ผู้เขียนเองก็เป็นอิสระจากหนังสือด้วย เท่าที่จะเป็นไปได้ ด้วยว่าผู้เขียนจัดทำหนังสือปัจจุบันนักศึกษาผู้หนึ่ง ทำหน้าที่เป็นผู้ไปสืบคันรุกวาระมาเนื่อหาทั้งหลายของพุทธธรรมมาส่ง wang ให้แก่ผู้อ่าน ถ้าสิ่งที่นำมาส่ง wang ให้นั้นเป็นของแท้จริงหมายความว่า “หนังสือนี้เป็นไปด้วยหลักฐานที่มาหรือข้างอิงคันกีร์นานามายานหลายท่านอาจเห็นว่าเกินจำเป็น การที่ทำเช่นนี้มิใช่เป็นการยึดมั่นติดคัมภีร์ หรือเกิดตำราแน่น โดยถือว่าเมื่อเป็นคันกีร์แล้วต้องถูกต้องตามตัว เป็นการแน่นอนว่า ในคันกีร์ที่ถูกต้องตามมาโดยเฉพาะคันกีร์รุ่นหลังๆ ย่อมจะมีส่วนที่คิดเห็น บันทึกผิด เติมพลาด บันอยู่บางส่วน แต่กระนั้น คันกีร์ทั้งหลายก็เป็นหลักฐานสำคัญมาก และความสำคัญนั้นก็คงหลังกันเป็นระดับๆ ตามฐานะและบุคคลมายของคันกีร์เหล่านั้น” ข้อแตกต่างระหว่างสมเด็จฯ และพระพรหมคุณาภรณ์อยู่ที่ พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าพระไตรปิฎกอาจมีข้อความบางแห่งที่ “คิดเห็น บันทึกผิด เติมพลาด” ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ความผิดพลาดเล็กน้อย” (minor errors) อันเป็นเรื่องของการทำวรรณคิริกรรมและเกิดโดยปราศจากความเจงใจ ส่วนสมเด็จฯ เห็นว่าเป็นไปได้ที่จะมีการเข้าสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเข้ามาใส่ในพระไตรปิฎกแล้วเรียกให้พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้กล่าวหรือสอนสิ่งเหล่านี้ด้วยพระองค์เอง ถ้าถือว่าการใส่สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเข้ามาในพระไตรปิฎกเป็นความผิดพลาด ความผิดพลาดที่ว่ากันว่า “ความผิดพลาดใหญ่” (major errors) ท่านพุทธทาสเคยกล่าวว่า หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วน มีเนื้อหาอย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ที่สามารถตัดออกจากการพระไตรปิฎก เพราะไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน แสดงว่าความเห็นของท่านพุทธทาส มี major errors ถึง ๔๐%

คำตามง่ายๆ ตรงไปตรงมา มีว่า— เรายังเข้าใจเรื่องราหูอมจันทร์และอาทิตย์ข้างต้นอย่างไร คำตามนี้ สำหรับสมเด็จฯ และท่านพุทธทาส ตอบได้เลยว่า นี่เป็นหนึ่งใน major errors ที่กล่าวมานั้น สมเด็จฯ ทรงให้หลักการ ๒ หลัก เพื่อตรวจสอบว่าอะไรหรือไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน หลักสองหลักที่ว่ากันคือ (๑) สมหรือปีนคติแห่งธรรมชาติ (๒) ได้กันหรือแยกกันกับเรื่องอื่น หลักการข้อแรกทรงใช้มโนทัศน์สำคัญอันหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือ “ธรรมชาติ” คำนี้หมายถึงสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น “เป็นธรรมชาติที่คนเราเกิดมาแล้วต้องตาย” หรือ “เป็นธรรมชาติที่เมื่อมีลมหายใจ เข้าไปปีกูจะได้ตั้นมะม่วง” เรื่องราหูข้างต้นนั้น สมเด็จฯ ทรงวิจารณ์ว่า “ในบัดนี้ วิทยาเปิดเผยความจริงว่าเป็นด้วยอย่างไร มีการคำนวนเวลาด้วย เวลาดูดถูกต้องจะเป็นเช่นนั้น” “วิทยา” ที่สมเด็จฯ กล่าวถึงก็คือวิทยาศาสตร์ สำหรับสมเด็จฯ คนสมัยนี้รู้อย่างไม่มีข้อสงสัยว่าจันทร์คือสสารและสุริยคุรุสเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากตำแหน่งของโลก ดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ จันทร์คือสสารเกิดจากดวงอาทิตย์-โลก-ดวงจันทร์มาเรียงกันอยู่เป็นเส้นตรง ดวงอาทิตย์สองดวงมาที่โลก แล้วเข้าของโลกก็ไปบังดวงจันทร์ คนบนโลกก็เห็นเมื่อตนว่าดวงจันทร์กำลังถูกอะไรสักอย่างกัดน้ำหรืออมเข้าไปในปาก เช่นเดียวกัน เมื่อโลก-ดวงจันทร์-ดวงอาทิตย์ มาเรียงกันเป็นเส้นตรง คนจากโลกก็จะมองไม่เห็นดวงอาทิตย์ เพราะดวงจันทร์มาบังเอาไว้ ก็เลยมี

จินตนาการเรื่อง “ราหู” ตามที่ทราบ คำนานเรื่องราหูนี้อาจเป็นความเชื่อพื้นบ้านของคนอินเดียสมัยโบราณ ซึ่งอาจโยงไปหาศาสนาพราหมณ์-อินดูอันเป็นศาสนาเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย ที่น่า “ตกล” ไปกว่า นั้นก็คือ ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ (สมเด็จฯตั้งชื่อสังเกตว่าอรรถกถาทั้งหมดแต่งที่ลังกา พระพุทธโมสานารย์เพียงแต่เดินทางจากอินเดียไปแปลออรรถกถาจากภาษาสีหลุมมาเป็นภาษาบาลีเท่านั้น อาจมีความคิดของท่านเพิ่มเติมบ้าง แต่เค้าໂຄරและเนื้อหาหลักของอรรถกถาเป็นของลังกา) ได้อธิบายเพิ่มเติมเรื่องราหูเข้าไปอีกอย่างเป็นตุนเป็นตะว่า ราหูตัวใหญ่มากจึง omniphobic และพระอาทิตย์ได้ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่ป่าง ได จะอย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเรารู้ว่าขนาดของราหูนั้นมีอีกบันคับคงอาทิตย์ยังถือว่าเล็กมาก ตามเรื่องที่เล่าในพระไตรปิฎกและ ออรรถกถาชั้นต้น ราหูเป็นเทพประเภทหนึ่งที่เรียกว่าสูร ส่วนพระจันทร์และพระอาทิตย์เป็นเทพอีกประเภทหนึ่ง ราหูเป็นเทพเกเร เห็นพระจันทร์และพระอาทิตย์โคจรส่องสว่างตามหน้าที่ของตนก็เกิดอาการหมั่นไส้จึงแก้ลังโอมเด่น พระจันทร์และพระอาทิตย์ได้อาราธนาขอให้พระพุทธเจ้าช่วย พระพุทธเจ้าจึงบัญชาให้ราหูปลดอยเทพสององค์นั้น ผู้ที่แต่งคำนานเรื่องนี้คงประสงค์จะยกพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้วิเศษ ถึงขนาดว่าราหูต้องปลดอยจันทร์และอาทิตย์ ไม่อย่างนั้นศิรษะจะแตก ขอให้สังเกตว่า พระพุทธเจ้าได้บอกราหูว่าพระอาทิตย์นั้นเป็น “บุตร” ของเรา

หลักการแรกของสมเด็จานันดาที่ความว่าตระกับหลักการทางภูณานิพัตต์ในปัจจุบันและเป็นหลักการที่สูญเสียไปจากมนุษย์มานานนับพันปี คือ “หลักประจักษณ์นิยม” (the empiricist principle) อันมีความหมายหลักๆว่า “สิ่งที่จะถือว่าเป็นความรู้ได้ต้องสามารถตรวจสอบได้ ด้วยสายตา เรื่องราหูไม่ถือว่าเป็นความรู้ เพราะไม่มีราหู เช่น ที่กล่าว แต่ข้อมูลที่ตรวจสอบได้ด้วยสายตา บอกว่าปรากฏการณ์ราหูบนจันทร์หรืออาทิตย์มาจากตำแหน่งของโลก ดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ หลักการข้อที่สองของสมเด็จานันดังนี้ หลักที่นักปรัชญาสูงหนึ่งใช้กันอยู่ในปัจจุบันที่เรียกว่าหลัก “ความสอดคล้องของส่วนต่างๆที่รวมกันขึ้นเป็นระบบความรู้นั้นๆ” (the coherence principle) ตามหลักการที่สองนี้ สมมติว่าเราสังสัยว่าเรื่องราหูข้างต้นควรจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนหรือไม่ ก็ให้พิจารณาว่าเรื่องราหูนี้เข้ากันได้กับหลักการที่เป็นแก่นของพุทธศาสนา หรือไม่ เรายารู้ว่า พระพุทธองค์ตรัสอยู่เสมอว่าทรงสอนเฉพาะเรื่องทุกข์และการดับทุกข์เท่านั้น ดังที่ตรัสอุปมาเรื่องใบไม้ในกำมือที่รู้สักกันตี บางครั้งที่ผู้น้ำเสาปัญหาบางอย่างไปทุกถาน เช่นเรื่องว่าคนเราประกอบขึ้นจากกายที่เป็นสารอย่างเดียวว่าเป็นภัยกับด้วยกายที่เป็นสสาร ก็ไม่ทรงตอบปัญหาประเกณ์ด้วยเหตุผลว่าไม่เกี่ยวกับการดับทุกข์ รู้ไปแล้วก็ไม่ช่วยให้เกิดการดับทุกข์ เรื่องทุกข์และการดับทุกข์นี้ก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักในการแสดงต่อสังคม ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาว่า การสอนเรื่องทุกข์และการดับทุกข์เป็นแก่นหลักของพุทธศาสนา จากแกนดังกล่าวนี้ ก็มีคำสอนอื่นๆที่ขยายความของมาได้จำนวนหนึ่ง เช่น ดับทุกข์ได้ก็ต้องมีปัญญา รู้ว่าทุกข์เกิดจากอะไร แล้วเข้าไปจัดการกับต้นทุกข์ที่ว่า รึเรื่องราหูไม่เกี่ยวข้องกับหลักการที่กล่าวมาเลย นอกจานั้น เรื่องราหูยังสื่อความไปในทางที่สะท้อนโลกทัศน์บางอย่างที่สวนทางกับพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ทรงใช้คำน้ำจารีบที่เรียกว่า “เทพมนตร์คถา” (magical powers) ซึ่งเป็นเรื่องที่คนจำนวนมากเชื่อถือและเลื่อมใสกว่าเป็นของดี แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ชัดเจนในพระสูตรหด้ายพระสูตรว่าไม่ทรงเลื่อมใสในการใช้เทพมนตร์คถา แต่ทรงเลื่อมใสในการอบรมสั่งสอนให้รู้ว่าปัญหาอยู่ที่ไหนแล้วลงมือแก้ปัญหาที่ตรงนั้น (วิธีการที่กว่านี้ทรงเรียกว่า “อนุสานนีปัญหาเริ่ม” ส่วนการใช้เทพมนตร์คถาทรงเรียกว่า “อิทธิปัญหาเริ่ม” และ “อาเทส

นาปาฏิหาริย์”—ดูพระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓๓๙ เป็นต้นไป)

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาของพระไตรปิฎกกล่าวถึงสองเรื่องหลักๆ เรื่องแรกคือหลักการปฏิบัติเพื่อตับทุกชีวิต เรื่องที่สองคือเรื่องขันชาติไม่เกี่ยวกับการตับทุกชีวิต แต่ท่านพุทธท่านเห็นว่า เป็นเรื่องที่ควรจะสอนให้ด้วยอย่างตันตระ สมเด็จอาจารย์ใช้คำว่ามีลักษณะเป็น “สันติธรรมสูง” คือเห็นได้เข้าใจได้ ส่วนท่านพุทธท่านกล่าวว่าคำสอนเรื่องทุกชีวิตและการตับทุกชีวิตของพระพุทธองค์ทรงสอนมีลักษณะเป็น “วิทยาศาสตร์” คือควรจะสอนได้ไม่ต้องอาศัยการคาดคะเนหรือจินตนาการ ในทศนะของทั้งสองท่าน ความเชื่อเรื่องภาพภูมิถือว่าอยู่ในส่วนของคำสอนที่ไม่เกี่ยวกับการตับทุกชีวิตและไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วย อย่างตันตระ สมเด็จฯได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือเรื่อง “ธรรมวิจารณ์” ของท่านว่า ความเชื่อเรื่องนรกรามมีลักษณะเป็นสันติธรรมสูงดังที่กล่าวแล้ว สมเด็จฯยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าความเชื่อเรื่องนรกรันนี้เมื่อตรวจสอบด้วยหลักสองหลักตามที่กล่าวข้างต้นจะเห็นพิรุธ เช่นนรกรันนี้ผู้แต่งคัมภีร์จะบรรยายว่ามีเครื่องใช้ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่เกี่ยวกับการลงโทษที่ทำจากเหล็ก เช่นกระแทกเหล็ก หม้อเหล็ก สำหรับต้มสตว์นรกร พิรุธ ข้อนี้ถือว่าผู้แต่งอยู่ในบุคคลที่มุขย์เรารู้จักใช้เหล็ก เป็นไปได้ว่าหากมีการแต่งเรื่องนรกรในสมัยนี้ อาจมีนรกรที่ใช้ไฟฟ้า สารเคมี หรือใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อลงโทษสตว์นรกร (เรื่องไฟฟ้า สารเคมี และนิวเคลียร์นี้สมเด็จฯท่านไม่ได้กล่าวไว้—ผู้แต่ริเริมเข้ามาเพื่อให้เห็นภาพข้อดีขึ้นเท่านั้นเอง)

สำหรับประเด็นว่าคำสอนเรื่องกฎมิเกิดให้อ่าย่างไรนั้น สมเด็จฯและท่านพุทธทาสเห็นตรงกันว่ามาจากการที่พระสังฆในพุทธศาสนารุ่นต่อมาหลังสมัยพุทธกาลนำความคิดความเชื่อในศาสนาอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์-อินถุที่เป็นศาสนาหลักของลังกวนอินเดียเข้ามาผสมผสานกับแนวคิดแบบพุทธ จึงโดยปรารถนาตีหรือรู้เท่านี้ถึงการณ์ก็อาจเป็นได้ สมเด็จฯได้ยกตัวอย่างว่า เดิมนั้นพระพุทธองค์ทรงสอนว่ามนุษย์ประกอบด้วยขันธ์หัวและขันธ์หัวนี้ก็ไม่มีอะไรที่เป็นอัตตา สมเด็จฯตีความว่าที่ครรภ์ไม่มีขันธ์หัวใดที่เป็นอัตตาหมายความว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “อัตตา” หรือ “อาทเมัน” อย่างที่เชื่อกันในศาสนาพราหมณ์-อินถุ ‘สิง’ อยู่ในตัวตนและทำหน้าที่เป็น “ผู้รับรู้ ผู้คิด ผู้รู้สึก” จุดยืนของพระพุทธองค์ตามทัศนะของสมเด็จฯและท่านพุทธทาสตรงกับท่าที่ที่เรียกันในวงการปรัชญาปัจจุบันว่า ‘positivist position’ หรือ ‘empiricist position’ ที่จะไม่กล่าวถึงอะไรก็ตามแต่ที่อยู่พ้นการตรวจสอบด้วยอัยคนะ ขันธ์หัวแต่ละอย่างนั้นทรงนิยามในแบบที่เป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบด้วยอัยคนะทั้งนั้น แม้สิ่งที่เรียกว่า “วิญญาณ” ที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกับ “อัตตา” ของศาสนาพราหมณ์-อินถุ ก็มีความหมายว่า “การรับรู้” ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ได้มีความหมายในแบบที่เป็น “ผู้รับรู้” อย่างอัตตาแต่คืออย่างใด แต่ความยุ่งยากก็เกิดเมื่อมีข้อความอื่นที่ส่อความว่าวิญญาณมีเชือกรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจิต และจิตที่ว่านี้สามารถจุติจากชาตินี้แล้วไปปฏิสินธิในชาติใหม่ ไม่ต่างจากอาทเมันในศาสนาพราหมณ์-อินถุ เรื่องนี้สมเด็จฯได้แสดงความเห็นในหนังสือ “ธรรมวิจารณ์” ของพระองค์ว่า

มติฝ่ายพระพุทธศาสนาเยิ่งกว่า ไม่มีอัคคายอย่างนั้น เป็นแต่สภาราษฎร์เกิดขึ้นเพราเหตุ สืบเพราสืบแห่งเหตุ ดังแสดงในมาสีว่า

ເຢ ຮົມນາ ແຫດປັກວາ
ເຕັ້ນ ແຫ້ ຕາກໂຕ
ເຫສບົງ ໂຍ ນິໂຣໂທ ຈ
ເຂວ່າງທີ ມາກສົມໂໂນ

ธรรมเหตุได มีเหตุเป็นแคนเกิด^{นั้น}
พระดาศรีสุธรรมเหตุแห่งธรรมเหตุนั้น
และครรศความคับแห่งธรรมเหตุนั้น
พระมหาสมณะตรัสรอย่างนี้

และแสดงความเกิดแห่งธรรมเนียมกันเป็นสาย ดังแสดงความเกิดแห่งวิธีจิตว่า อาศัยอยาดนะภายในนี้ จักมุ่นเป็นดัน อาศัยตนะภายนอกมีรูปเป็นดัน ประจวบกันเข้า เกิดวิญญาณ แต่นั้นเกิดสัมผัส เวทนา สัญญา สัญเจตนา ตัณหา วิทก วิจาร โดยลำดับ “ঘৃগিভি সন্মুখ্যমন্ম সপ্তপুন্ত নিরোহন্ম” ลิ่งคีมีความเกิดขึ้นเป็น ธรรมชาต ลิ่งนั้นล้วนมีความดับเป็นธรรมชาต ความคิดอ่อนความเสวยเวทนาและอาการอย่างอื่น เป็นกิจแห่ง จิตและเจตสิก มีใช่แห่งอัคคتا เพียงเท่านี้ก็ไม่ผุ่ง ครั้นรับว่ามีจิตจิต ด้วยคำว่า “জিতে সংগীতিত্বে থুকুতি প্রাণিগুণা” เมื่อจิตเครัวหมองจำห่วงทุกคติ “জিতে ওসংগীতিত্বে শুকুতি প্রাণিগুণা” เมื่อจิตไม่เครัวหมอง จำ ห่วงสุคติ และรับรองปฏิสันธิจิตด้วยคำว่า “বিদ্যুতানন্দপ্রজ্ঞায় নামরূপ” นามรূปย่อมเกิดมี เพราะวิญญาณ เป็นปัจจัย และรับการเรียนเก็ตเข้าด้วย ยกเพื่อจะทำความเข้าใจให้กระจাগ เพราะอย่างนี้ gramm บ้าสี บรรยายความแห่งบทนั้นค่าในทางเป็นแต่สภาวะธรรม เป็นไปตามปัจจัยดังกล่าวแล้ว โดยนั้นนี้บกต่อกันนั้นค่า มีความหมายพยัญชนะว่า มีใช้ตัว มีใช่คน ยังคงต่ออุปทาน

เพื่อแก้ปัญหาความยุ่งยากอันเกิดจากการที่พระไตรปิฎกมีชื่อความส่องแบบขัดกัน คือ (๑) กล่าวว่าภายในตัวคนเรา ไม่มีอัตตาที่จะไปสร้างพ佛ใหม่ชาติใหม่บ่างที่เรื่องกันในศาสนาพราหมณ์-อินดู วิญญาณมีความหมายแค่เพียงการรับรู้ (เร่นรับรู้ทางตาที่เรียกว่าจักษุวิญญาณ) และการเกิดขึ้นของวิญญาณก็ไม่เป็นอิสระจากเหตุปัจจัย (กล่าวง่ายๆก็คือวิญญาณในทัศนะของพุทธศาสนาจะเกิดก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดส่วนอาทิตย์ของฝ่ายพราหมณ์-อินดูมีอยู่ตลอดเวลา) วิญญาณตามความหมายนี้ไม่มีคุณสมบัติที่จะดึงดูดไปปฏิสนธิเป็นอะไรในชาติใหม่ได้ (๒) มนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต เมื่อตาย กายเท่านั้นที่ตาย จิตไม่ตาย ทราบเท่าที่จิตยังมีกิเลสอยู่ จิตนั้นจะไปสร้างชาติใหม่พ佛ใหม่จนกว่าจะบรรลุนิพพาน—ท่านพุทธท่านได้เสนอแนวคิดเรื่อง “ภาษาคน-ภาษาธรรม” เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ตามแนวคิดนี้ เวลาที่เราอ่านพระไตรปิฎก ให้เตือนตัวเองอยู่เสมอว่า “บางตอนของพระไตรปิฎกสามารถเข้าใจตามตัวอักษรได้ แต่บางตอนจะเข้าใจตามตัวอักษรไม่ได้ ต้องตีความก่อน” เกณฑ์สำหรับแยกว่าชื่อความแบบใดสามารถเข้าใจได้ตามตัวอักษร ก็คือ หากว่าชื่อความนั้นเกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ในรึวิทที่นี่และเดียวันนี้ ชื่อความนั้นสามารถเข้าใจตามตัวอักษรได้ทันที และชื่อความประเภทนี้ท่านพุทธท่านถ้าล่าวว่าเป็นชื่อความที่นำเสนอผ่านภาษาธรรม ตัวอย่างของชื่อความที่ว่านี้ก็เช่นพระพุทธawanที่ตรัสว่า “หากความโกรธได้มีอยู่มันเป็นสุข” คุณสมบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชื่อความแบบนี้ก็คือ “เป็นชื่อความที่กล่าวถึงสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้” บางครั้งท่านพุทธท่านถ้าใช้คำว่า “เป็นวิทยาศาสตร์” ในความหมายว่า ชื่อความประเภทนี้ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันเดื่อนดอย แต่สามารถทดสอบได้จริงหรือไม่ เมื่อมีคนรู้ทางวิทยาศาสตร์ ต่างเพียงสิ่งที่พุทธศาสนาสอนเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิตเท่านั้น สำหรับชื่อความประเภทที่ต้องตีความก่อนนั้นท่านพุทธท่านเรียกว่าชื่อความที่เขียนໄกในรูปของภาษาคน ภาษาคนในที่นี้หมายถึงภาษาที่ประสบของสิ่งที่ต้องการพูดซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือเป็นบุคคล ทั้งนี้ก็เพื่อให้คนฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างของชื่อความประเภทที่ว่านี้ก็เช่นคำนวนว่าด้วยพรมทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้ากลับพระทัยที่จะแสดงธรรม เรื่องเล่าว่าเมื่อแรกที่ตรสรัตน์พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าธรรมที่ได้รับเท่านจากกรรมตัวรัตน์นั้นลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจ ทั้งยัง

เป็นสิ่งที่ทวนกระแสกิดเลสของมนุษย์ คงไม่เป็นที่ต้องการของคนทั้งหลาย เมื่อทรงคิดเข่นนั้นก็ทรงเห็นต่อไปว่าไม่มีประโยชน์ที่จะเอาสิ่งที่คันพูไปบอกคนอื่น เพราะทำไปก็ไม่จะเห็นอยู่เปล่า ร้อนถึงสหบดีพระมหาต้องลงมาทูลขอให้ทรงทบทวนความคิดเสียใหม่ โดยพระมหาได้กล่าวว่าคุณเรานั้นจำแนกเป็นพระเกทไถเหมือนบัวเหล่าต่างๆ ที่พันน้ำแล้วรอจะบานก็มีอยู่ คุณพระเกทไถมีจำนวนไม่น่าจะนับได้มาก แต่หากตัดสินพระทัยไม่สอนใครเลยพากเช้าก็จะสูญเสียประโยชน์ ส่วนพวกที่เป็นเสนีย์บัวได้นำหากได้รับการสั่งสอนมากเข้าก็คงโผล่พันน้ำนานาได้เช่นกัน ทรงยอมรับว่าที่พระมหากล่าวเช่นนั้นมีเหตุผล จึงกลับพระทัยมาสอนคน ท่านพุทธทาสตีความว่าพระมหาในที่นี้ไม่ควรเข้าใจตามตัวอักษร แต่ควรเข้าใจว่าหมายถึงจิตใจอีกด้านหนึ่งของพระองค์นั้นเอง จะเห็นว่า “จิตใจอีกด้านหนึ่ง” ของพระองค์ซึ่งเป็นนามธรรมนั้นได้รับการ “บันแต่ง” ในเชิงวรรณคดีให้กล้ายเป็นบุคคลคือพระมหาเพื่อให่ง่ายต่อการเข้าใจและได้อรรถรสทางด้านวรรณคดี คุณเมื่อนอนว่าสมเด็จฯ อยู่บ้านก็ยังรับได้เนื้อหาด้วยความมากในพระไตรปิฎกได้รับอิทธิพลด้านการประพันธ์เชิงวรรณคดีแบบที่กล่าวนี้ไม่น้อย (อย่างเช่นคำนวณเรื่องแรกประสูติกําเส็จคำเนินไปเจ็คก้าวเป็นต้น) มีข้อที่น่าสังเกตว่า ท่านพุทธทาสเข้าใจว่าเนื้อหาที่แท้จริงของพุทธธรรมนั้นว่าด้วยการตับทุกข์ที่นี่และเดียวันนี้เท่านั้น ความเข้าใจนี้ว่าไปแล้วก็ได้รับการสนับสนุนจากเรื่องวัตถุประสังค์ในการอุบัติประพันธ์ของเจ้าชายสิทธัตถะอยู่มาก เรื่องขึ้นอกเหนือจากนี้ท่านพุทธทาสถือว่าเป็นเปลือกทั้งองค์ขึ้นเป็นธรรมชาติของศาสนาเมื่อผ่านยุคของพระศาสนาไปแล้ว เนื่องจากท่านพุทธทาสต้องการรักษาภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาว่าเป็นระบบความคิดที่มีเหตุผลและตรวจสอบได้ไม่ต่างจากวิทยาศาสตร์ ท่านจึงเสนอให้เราถือว่าข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่ว่าด้วยการปฏิบัติเพื่อตับทุกข์ที่นี่และเดียวันนี้คือเนื้อหาแท้ๆ ของพุทธธรรม เรื่องอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อตับทุกข์หากจะรักษาไว้ในสูญส่วนหนึ่งของพุทธธรรมก็ต้องผ่านการตีความเสียก่อน การตีความนั้นก็คือการ “ถอดรหัส” ภาษาคนให้กล้ายเป็นภาษาธรรม

ความเชื่อเรื่องพกภูมิและการเรียนว่ายตายเกิดนั้นท่านพุทธทาสจัดให้อยู่ในส่วนของสิ่งที่ออกขึ้นทีหลังด้วยอิทธิพลของศาสนาอื่น เช่นศาสนาพราหมณ์-ชินดู ตลอดจนความเชื่อประจำต้องกัน และเป็นไปได้ที่การเกิดขึ้นของความเชื่อเหล่านี้มามากจากความศรัทธาในพระพุทธองค์ นึกเบริญบเที่ยบอย่างนี้ก็ได้ว่า บ้านเรานั้นมากมีต้นนานาเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ไปอย่างพระพุทธเจ้า อย่างพุทธบาทที่สระบุรีก็มีการเรียนต้นนานาเล่ากันว่าพระพุทธองค์เสด็จจากอินเดียมาประทับรอยพระบาทไว้ที่นี่จริงๆ เป็นต้น สำหรับท่านพุทธทาสและสมเด็จฯ พระพุทธองค์ทรงเป็นมหาบุรุษ ทรงเป็นมนุษย์จริงๆ ในประวัติศาสตร์ ที่เรายืนยันได้มีเพียงเท่านี้ ส่วนต้นนานาเรื่องการบำเพ็ญบารมีในชาติก่อนๆ ตลอดจนเรื่องอิทธิปัฏิหาริย์เข่นเสด็จไปสอนพระมารดาที่สวรรค์เป็นต้นเป็นเรื่องแต่ง ทำนองเรื่องพุทธบาทที่สระบุรี เรื่องแต่งเหล่านี้ท่านพุทธทาสและสมเด็จฯ เห็นว่าบางส่วนอาจพอตีความให้เข้ากับแกนกลางของพุทธศาสนาอันได้แก่การตับทุกข์ที่นี่และเดียวันนี้ได้ผ่านทางการแปลงจากภาษาคนให้เป็นภาษาธรรม แต่จำนวนหนึ่งไม่อาจตีความให้เข้าได้ ข้อความที่แปลงไม่ได้เหล่านี้นี่เองคือส่วนที่ท่านพุทธทาสเห็นว่ามีอยู่ร่วง ๔๐ % และสมควรตัดออกไปจากพระไตรปิฎก

ค. ความเชื่อเรื่องพกภูมิกับการตับทุกข์เกี่ยวกับกันหรือไม่

นักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาบางท่านเห็นว่าจากจะสอนเรื่องตับทุกข์ พุทธศาสนายังสอนเรื่องอื่นๆ ที่สำคัญอีกหลายเรื่อง เช่นกรรม สำหรับท่านเหล่านี้ หากพิจารณาจากกรอบคำสอนเรื่องกรรม เป็นไปไม่ได้เลยที่เราจะตัดคำสอนเรื่องพกภูมิและการเรียนว่ายตายเกิดออกไปจากพระพุทธศาสนา บางท่านถึงกับ

กล่าวว่า “หากภพภูมิไม่มีจริง พุทธศาสนาจะยืนอยู่ไม่ได้” ผู้เคยเรียนตามท่านที่กล่าวอย่างนี้ (บางท่านเป็นอาจารย์ของผมเอง—ซึ่งผมไม่ขอเอ่ยนาม เพราะไม่จำเป็น) ว่าหมายความว่าอย่างไร ท่านก็อธิบายให้ฟังดังนี้

(๑) คำสอนเรื่องกรรมว่าไปแล้วก็คือคำสอนว่าด้วยความบุติธรรม ความบุติธรรมมีสองชนิด ชนิดแรกคือความบุติธรรมที่สังคมมนุษย์สร้างกันขึ้น ความบุติธรรมแบบนี้อาจให้ผลบวกพร่องได้เนื่องจากเป็นสิ่งที่มนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์สร้างขึ้นป้อมจะหวังว่ามันจะสมบูรณ์ไม่ได้ คนบางคนทำผิดกฎหมายแต่ไม่ติดคุกก็ เพราะระบบบุติธรรมของเรามิ่งสมบูรณ์นั่นเอง ความบุติธรรมอีกแบบหนึ่งเป็นความบุติธรรมตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้สร้าง แต่มีคุณจักรวาลมาลดอคเวลา ก็แห่งกรรมคือตัวอย่างของความบุติธรรมแบบนี้ ความบุติธรรมตามธรรมชาตินี้ให้ผลสมบูรณ์แบบ คนดีต้องได้รับสิ่งดีตอบสนอง คนชั่วที่ต้องได้รับสิ่งที่ชั่วตอบสนองเช่นกัน

(๒) การที่กฏแห่งกรรมจะให้ผลสมบูรณ์แบบนั้นต้องการความจริงอีกอย่างหนึ่งรองรับ ความจริงที่ว่า นี่คือ คนเราเมื่อตายไปแล้วจะต้องเกิดใหม่ในพพชาติใหม่ หากไม่มีความจริงอันนี้รองรับ กฏแห่งกรรมก็จะทำงานสมบูรณ์ไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น นายเขียวเป็นคนดี ทำต่อต่อชีวิต ส่วนนายแดงเป็นคนชั่ว ทำชั่วตลอดชีวิตเช่นกัน แต่ตลอดชีวิตนายเขียวกลับยากจน ส่วนนายแดงร่ำรวย นายเขียวมีชีวิตที่ฝึกเคือง ส่วนนายแดงมีชีวิตที่สุขสบาย แล้ววันหนึ่งสองคนก็ตายไปจากโลกนี้ หากไม่มีชาติน้ำที่หมายความว่าคนทำดีแล้วไม่ได้ แต่คนทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว และเราจะเห็นต่อไปว่าหากเป็นเช่นนี้ไม่มีเหตุผลที่พุทธศาสนาจะไปชักชวนให้กรรมทำความดี เพราะไม่มีหลักประกอบว่าทำดีแล้วจะได้ดี แต่พระมีชาติน้ำร้อนอยู่ เราจึงหวังได้กวนายเขียวที่ทำดีชาตินี้จะต้องได้รับผลดีตอบสนองแน่นอนไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง ส่วนนายแดงก็ต้องได้รับผลของกรรมชั่วตอบสนองอย่างแน่นอนไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่งเช่นกัน สรุปคือถ้ามีชาติภพใหม่หลังตาย เราจะอธิบายเรื่องความบุติธรรมตามกฏแห่งกรรมได้ ถ้าไม่มีชาติภพใหม่ กฏแห่งกรรมก็ไม่มีความหมาย

แนวคิดเรื่องกฏแห่งกรรมและภพภูมิตามที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกรากความเชื่อใจว่า อะไรคือเนื้อหาของกฏแห่งกรรม ผู้ขอตั้งข้อสังเกตว่า การตีความกฏแห่งกรรมเกี่ยวข้องกับทัศนะทางจริยศาสตร์ที่สำคัญสองแบบ แบบแรกขอเรียกว่าทัศนะแบบ “ตีชั่วสินสุนัขในตัวเอง” แบบที่สองขอเรียกว่าแบบ “ตีชั่วตุจากการผลที่จะได้รับ” การตีความเรื่องกรรมและภพภูมิตามที่กล่าวข้างต้นตั้งอยู่บนแนวคิดแบบที่สอง ตามแนวคิดนี้คุณสองคนคือนายเขียวและนายแดงทำตัวต่างกันในทางจริยธรรมคือ

(๑) นายเขียวทำดี คือไม่คดโกงใครในการทำงานชีพ

(๒) นายแดงทำชั่ว คือคดโกงคนอื่นในการทำงานชีพ

ตามหลักการของพุทธศาสนา นายเขียวประกอบสัมมาอาชีวะ ซึ่งถือว่าเป็นความดี ส่วนนายแดงประกอบมิจฉาชยาชีวะซึ่งเป็นความชั่ว แต่ที่ปรากฏแก่การรับรู้ของเรา ผลกระทบกระทำดีและชั่วของคนทั้งสองให้ผลดังนี้

(๑) นายเขียวยากจน

(๒) นายแดงร่ำรวย

เมื่อเข้าข้อความสองชุดนี้มาพسانกัน ก็จะได้ผลลัพธ์ดังนี้

(๑) นายเขียวทำดีแต่กลับยากจน

(๒) นายแดงทำชั่วแต่กลับร่ำรวย

ปรากฏการณ์ซึ่งต้นนี้ไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่พระพุทธศาสนาสอนว่า
ยาทิส วป/เต พีช
ตาทิส ลภ/เต ผล
กลยานภารี กลยาน
ปาปภารี จ ปาปก
ที่แปลเป็นไทยว่า
บุคคลหัวน้ำพืชชนิดใด
ย่อมได้รับผลชนิดนั้น
ผู้ทำความดีย่อมได้รับผลดี
ส่วนผู้ทำความชั่วบ่อมได้รับผลชั่ว

ขอให้สังเกตว่าซ้อมความที่แสดงกฎแห่งกรรมซึ่งต้นนี้จะท่อนแนวคิดแบบ “ดีชั่วคู่ที่ผล” ค่อนข้างชัดเจน ตามที่กล่าวในข้อความนั้น (ชี้พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๙๐๓ ระบุว่าเป็นของถูก ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่พระพุทธเจ้าทรงรับรองว่าตรงตามที่พุทธศาสนาสอน) มีสองสิ่งที่ถูกกล่าวถึงโดยเกี่ยวโยงหากัน สิ่งแรกคือการกระทำ (เช่นปฏุกตันมะม่วง) สิ่งที่สองคือผลที่ได้จากการกระทำนั้น (ได้ผลมะม่วง) ในทำนองเดียวกัน เมื่อทำดี (ประกอบด้วยความชื่นชม) ก็ต้องได้รับผลของความดีนั้น (ในรูปของผลอย่างใดอย่างหนึ่ง) ความเข้าใจกฎแห่งกรรมแบบนี้ว่าไปแล้วก็พบมากในพระไตรปิฎก เช่นที่ตรัสไว้ในพระสูตรบางพระสูตรว่า คนที่ชอบทำปณาธิบัติขายไปแล้วจะเกิดเป็นคนอายุสั้นหรือไม่ก็สุขภาพไม่ดี จะเห็นว่าการกระทำการชั่วคือชั่วสัตว์ส่งผลให้เกิดสภาพที่ไม่ดีคืออายุสั้นหรือสุขภาพไม่ดี ท่านเรียกผลที่เกิดจาก “กรรม” นี้ว่า “วิบาก” จะเห็นว่าแนวคิดเรื่องกรรมและวิบากของกรรมสนับสนุนความเข้าใจเรื่อง “ดีชั่วคู่ที่ผลที่จะเกิดขึ้น” ค่อนข้างชัดเจน

เมื่อเข้าใจเช่นนี้ ผู้ที่เขื่อนในคิดของกรรมแบบนี้ก็เห็นว่า เมื่อเกิดปรากฏการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับกฎแห่งกรรม เช่นทำดีแต่ยากจน ทำชั่วแต่กลับร่ำรวย เราต้องหาทางอธิบายว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นกรณี “หนังที่ยังไม่จบ” เป็นเพียงหนังที่เพิ่งเริ่มต้นฉายเท่านั้น เมื่อหนังฉายไปถึงตอนท้ายๆ เราจะเห็นได้เองว่า เป็นไปไม่ได้เลยที่กฎแห่งกรรมจะปล่อยให้คนทำดีมีชีวิตที่แร้งแค้นอย่างนั้นตลอดไป และเป็นไปไม่ได้เช่นกันที่กฎแห่งกรรมจะปล่อยให้คนที่ทำชั่วเสวยสุขอยู่บ่อย่างนั้นตลอดไป เมื่อถูหนังจบม้วน เราจะเห็นการทำงานที่บุติธรรมของกฎแห่งกรรม ประดิ่นอยู่ที่ว่า ทั้งหมดที่กล่าวมาจะต้องมีชาติหน้าสืบไปยาวนานเพียงพอกที่จะช่วยให้หนังฉายได้จบม้วน จะเห็นว่าความเชื่อเรื่องกรรมแบบนี้เกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกรากความเชื่อเรื่องพกภูมิ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ความเชื่อเรื่องพกภูมิเกิดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับอธิบายความบุติธรรมของกฎแห่งกรรมในกรณีที่เราเห็นว่าคนบางคนทำดีแต่กลับไม่ได้ดี หรือทำชั่วแต่กลับไม่ได้ชั่ว ดังที่กล่าวเป็นตัวอย่างข้างต้น

แนวคิดเรื่อง “ดีชั่วสั้นสุคในตัวเอง” นี้ในทางปรัชญาตะวันตกผู้ที่เป็นนักคิดสำคัญคนหนึ่งที่ถือคิดว่า นี้คือขั้นมาณูเอด คานต์ ในทศวรรษของนักปรัชญาท่านนี้ การกระทำที่มีความหมายสั้นสุคในตัวเอง หมายความว่าการกระทำที่ดีก็คือการกระทำที่ดี ตีไม่จำเป็นต้องได้รับการรองรับด้วยผลตอบแทนที่ดี ขอให้พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) นายด้วยนัยน์ยูที่ป้ายรถเมล์ เห็นเด็กคนหนึ่งกำลังข้ามถนน มีรถชนตัวคันหนึ่งวิ่งไปจราจร

เข้าหาเต็กคนนั้น จับพลัน นายคำเต็กกระโตคออกไปกลางถนน ผลักเต็กคนนั้นกระเด็นไป ผลคือเต็กปลดอกวัย แต่นายคำเสียชีวิต

(๒) นายแมวขับรถกลับบ้าน ระหว่างทางเห็นชายคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุ เข้าใจว่าถูกรถเฉี่ยวกันแล้วหลบหนีไป ชายคนนั้นนอนอยู่ริมถนน เลือดท่วมตัว นายแมวลงไปคุยชายคนนั้นขึ้นรถ พาไปโรงพยาบาล ปรากฏว่าชายคนนั้นปลอดภัย แพทย์กล่าวว่าหากมาเข้าอาจตายได้ เพราะเดียวเดือดมาก แต่การคุยอีกสักพักก็ทำให้ประสาทไขสันหลังของชายคนนั้นชาด แก้ไขไม่ได้ ผลคือชายคนนั้นไม่ตาย แต่ก็เป็นอัมพาตตลอดชีวิต

ท่านพุทธทาสและสมเด็จฯเห็นว่าความตื้นที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็นความตื้นแบบนี้ โปรดสังเกตว่า กรรมตามทัศนนะนี้ไม่ต้องการการให้ผลแบบที่เข้าใจกันในแนวคิดแบบที่ก่อถ่วงข้างต้น พระพราหมกุณากล่าว ขอขึ้นมาอธิบายไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” และ “นิติศาสตร์เชิงพุทธ” ของท่านว่า การให้ผลของกรรมตามทัศนะ ของพระพุทธศาสนา นั้นสามารถตรวจสอบได้ทันที โดยท่านได้ลำดับกรรมและผลของกรรมดังนี้

(๑) เมื่อทำดี กีเกิคผลของกรรมดีทันที่คือ “ได้ทำดี” ตรงกันข้าม เมื่อทำช้า กีเกิคผลของกรรมช้าทันที่คือ “ได้ทำช้า” กระบวนการของการให้ผลของกรรมจึงเรียกว่าสมบูรณ์ทันทีที่เราทำดีหรือช้าๆ ไม่ต้องรออะไรทั้งสิ้น

(๒) จะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้ที่ทำการรวมคือมนุษย์ และมนุษย์ทั้งหลายเมื่ออยู่ร่วมกันก็จะสร้าง

ระบบจิริยารมณ์แบบของมนุษย์ซึ่งขึ้นในระบบจิริยารมณ์ของธรรมชาติ บางครั้งระบบจิริยารมณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้จากพ่อ-แม่ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิดกันแห่งกรรมไม่มี เราต้องแยกสองเรื่องนี้ออกจากกัน นิทานเรื่องหมาเห่าซูโมยอาจใช้เป็นตัวอย่างอธิบายเรื่องนี้ได้ เรื่องมีว่า หมาตัวหนึ่งเป็นหมาตัวเดียว คืนหนึ่งมี ชูโมยเข้าบ้าน หมาเห่า เจ้าของบ้านรำคาญจึงตีหมา จะเห็นว่าหมานั้นทำตัว แต่ผลที่ได้รับไม่ดี ตามคำอธิบายของพระพรมคุณภรณ์ เมื่อหมาตัวนั้นเห่า มันได้ทำตัวแล้ว ผลที่มันได้รับในทางจิริยารมณ์ฯ คือได้ทำตัว ถึงนี้หมาได้หันตัวไปห่างจากเจ้านายไม่ทราบว่าทำไว้มันจึงเห่า จึงตี เจ้านายของมัน เป็นมนุษย์ บกติเข้ากีคงจะให้ร่างวัลวนตามหลักจิริยารมณ์แบบมนุษย์ว่า “ควรตอบแทนความตื่นคืนที่ทำต่อเรา” หากเขามีชื่อฉุกเฉินถ้วน แต่เนื่องจากมนุษย์สามารถที่จะผิดพลาดได้ เพราะເວົ້າໃຫຍ້ຕ່າງໆ ระบบจิริยารมณ์ของมนุษย์จึงผิดพลาดได้ ดังนั้นการที่หมาถูกตีในนิทานนี้หากจะถือว่าแสดงถึงระบบจิริยารมณ์ทำงานบกพร่อง (เนื่องจากอธิบายไม่ได้ว่าเหตุใดถึงไม่ได้รับผลดี) ระบบจิริยารมณ์นั้นก็เป็นเพียงส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับระบบจิริยารมณ์ของธรรมชาติอันได้แก่กันแห่งกรรม ตามกฎแห่งกรรม หมานั้นได้รับผลตัวแล้วคือได้ทำตัว หรือได้เป็นหมาตัว เสรีจลินสมบูรณ์ทันทีที่ทำตัวเสร็จแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้นเราจะเห็นว่าคำอธิบายเรื่องกรรมและระบบการทำงานของกรรมในพระไตรปิฎก มีอยู่สองแบบ แบบหนึ่งเห็นว่ากรรมทำงานเสรีจลินสมบูรณ์ทันทีที่การกระทำที่มีค่าทางจิริยารมณ์ไม่ว่าจะเป็นบวกหรือลบ (บวก=ดี, ลบ=ชั่ว) ได้ถูกกระทำจนลินสมบูรณ์แล้ว ความเข้าใจกันแห่งกรรมแบบนี้ไม่ต้องการความเชื่อเรื่องกฎมิตรภาพและการเกิดใหม่สำหรับเป็นเครื่องมืออธิบายการทำงานที่เที่ยงธรรมของกฎแห่งกรรม อีกแบบหนึ่งเห็นว่าการให้ผลของกรรมไม่ได้อยู่ในรูปของ “ผลของกรรมที่คือได้ทำตัวหรือได้เป็นคนตัว ส่วนผลของการนั้นคือได้ทำตัวหรือได้เป็นคนนั้น” ฝ่ายนี้ข้างว่าหากเป็นเช่นนั้นเราจะไม่แรงจูงใจที่จะต้องทำตัว จริงที่ว่าเมื่อทำตัวจบก็เป็นคนตัว เรื่องนี้คร่าวๆ ทราบ แต่ถ้าได้เป็นคนตัวแล้วไม่มีอะไรตอบแทนเลย ในแง่ของ “สิ่งที่จะได้” เช่นทรัพย์ สุขภาพ สติปัญญา เป็นต้น ก็ไม่ทราบว่าเราจะทำตัวไปเพื่ออะไร ฝ่ายนี้ยังข้างด้วยว่าวิบากของกรรมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นไม่ตรงกับที่ท่านพระพรมคุณภรณ์กล่าว ตัวอย่างเช่นในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ มีข้อความกล่าวว่า

[๕๙๐] ดูกรณานพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตามบุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้ให้ช้า น้ำ ผ้า ยาน คอกไม้ ของห้อม เครื่องถูบได้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เข้าตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติดวินิชาต นราก เพระกรรมนั้น อันเข้าให้พรั่งพร้อม สามารถได้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึง อบาย ทุกติดวินิชาต นราก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคภัณฑ์ ดูกรณานพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคภัณฑ์นี้ คือ ไม่ให้ช้า น้ำ ผ้า ยาน คอกไม้ ของห้อม เครื่องถูบได้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย แก่สมณะหรือพราหมณ์

[๕๙๑] ดูกรณานพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตามบุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ช้า น้ำ ผ้า ยาน คอกไม้ ของห้อม เครื่องถูบได้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เข้าตายไป จะเข้าถึงสุคติ โลก สรรศ์เพระกรรมนั้น อันเข้าให้พรั่งพร้อม สามารถได้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติ โลก สรรศ์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคภัณฑ์ ดูกรณานพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคภัณฑ์นี้ คือ ให้ช้า น้ำ ผ้า ยาน คอกไม้ ของห้อม เครื่องถูบได้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย แก่สมณะหรือพราหมณ์

ตามพระสูตรข้างต้น การให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ส่งผลให้เกิดมาเป็นคนรวย ส่วนการไม่ให้ทาน

แก่ส漫นะพราหมณ์ส่งผลให้เกิดมาเป็นคนยากจน สำหรับฝ่ายที่เชื่อถือเรื่องกรรมในแบบนี้ เป็นไปได้ที่ผลของกรรมจะไม่เกิดในชาตินี้ และจากที่เราสังเกตเห็นนั้น น้อยนักที่กรรมจะให้ผลทันที เช่นคนยากจนที่ให้ทาน เช่นใส่บาตรพระอยู่เสมอตั้งที่พับทัวไปในชนบทไทยก็ไม่ปรากฏว่าคนเหล่านี้จะ “มีโภคะมาก” ในทางตรงกันข้าม คนที่มีโภคะมากหลายคนในโลกเช่นเศรษฐีฝรั่งที่ไม่รู้จักพุทธศาสนาและร่วมรายจากการค้าเงินระหว่างประเทศที่บางครั้งอาจถูกได้รับเป็นการทำทุจริตแท้ๆ ก็มีอยู่มาก (เช่นการโจรต่ำเงินของประเทศอื่น) คนเหล่านี้ก็ไม่ปรากฏว่าได้ให้ทานแก่ส漫นะพราหมณ์แต่อย่างใด ดังนั้นเพื่อคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของกฎแห่งกรรม เราจำเป็นต้องเชื่อในเรื่องกฎมิและกรรมตามที่ถูกกำหนดให้กับเราไว้ในแบบนี้ (เช่นวัตประธรรมกาย) จะอธิบายว่า เศรษฐีฝรั่งเหล่านี้จะต้องเคยให้ทานมาในอดีตชาติ เป็นไปไม่ได้ที่ความร้ายจะเกิดโดยปราศจากสาเหตุ ในทำนองเดียวกัน ชนชนบทที่ยากจนนั้นก็สืบเนื่องมาจากการที่ในอดีตชาติก่อนแล้วนี้ไม่ได้ให้ทาน จึงอย่างไรก็ตาม ในอนาคตชาติ พากษาจะร้ายแย่ลง เพราะชาตินี้ได้ให้ทานนั้นเอง

ผมมีข้อสังเกตว่า ระหว่างแนวคิดเรื่องกรรมสองแบบนี้ แบบแรกคือแบบที่อธิบายการให้ผลของกรรมว่าเป็นกระบวนการที่จะสิ้นสุดบุญทันทีที่เราทำกรรมเสร็จสิ้น ไม่ต้องรออะไรอีกแล้ว สองคือแบบที่อธิบายการให้ผลของกรรม ความคิดเรื่องการตับทุกชั้นมากกว่าแบบที่สอง ทั้งเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าท่านที่ถือว่าเป็นประชัญทางพุทธศาสนาในบ้านเรายังคงเชื่อในแบบเดียวกัน กรรมพระยาชีรญาณวโรต ท่านพุทธทาส และท่านพระพรมคุณภรณ์ (ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง) ล้วนสนับสนุนความเชื่อใจเรื่องกรรมแบบแรกทั้งสิ้น เนพะท่านพระพรมคุณภรณ์นั้นเขียนไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” (หน้า ๒๐๓) ของท่านว่าการทำกรรมชนิด “ทำกรรมดีอะไรครั้งเดียว เช่นให้ทานครั้งหนึ่งก็มีผลมากมายไม่มีข้อเขต จะหวังเป็นอะไร ปรารถนาอะไร ก็ได้ก็เป็นอย่างนั้นหมด ซึ่งถ้าเน้นกันนักก็จะทำให้คุณมุ่งแต่จะทำบุญกรรมแบบฝากรเงินในธนาคารเช่นไว้ไปรอรับดอกเบี้ย หรือแบบคนเล่นดลตอเรื่องทุนที่หนึ่งหวังผลกำไร หมายความว่า “การทำกรรมที่ไม่ตรงกับหลักกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างระหว่างแนวคิดเรื่องกรรมสองแบบนี้ (ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจเรื่องกฎมิ) คือเป็นประเด็นหลักที่บทความนี้ต้องการศึกษาไว้) ผมขออภิปรายให้เห็นความแตกต่างระหว่างแนวคิดสองแบบนี้ดังนี้

(๑) หลักสูตรปีก่อน นักศึกษาการทางด้านพุทธศาสนาชาวต่างด้าวหนึ่งชื่อ เมตฟอร์ด อี. สปีโรได้เข้าไปศึกษาสภาพสังคมพุทธในประเทศไทยเพื่อถูกร่วมมือความคิดเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมอย่างไร การศึกษาจริยธรรมทางศาสนาที่แสดงออกผ่านวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมต่างๆ นี้เป็นแขนงหนึ่งของวิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ผู้ศึกษาจะเป็นนักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา สปีโรผู้ศึกษาเรื่องนี้เป็นนักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ในทศวรรษของนักวิชาการแขนงนี้ จริยธรรมในคัมภีร์ศาสนาเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนจริยธรรมในศาสนาอื่นตามที่ผู้คนถือศาสนานั้นๆ ปฏิบัติในสังคมของพากษาเป็นอีกเรื่องหนึ่ง และสองเรื่องนี้ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกัน สปีโรเลือกเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของพม่า ผลจากการศึกษาเขากล่าวว่าได้พิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “Buddhism and Society” ซึ่งต่อมาถูกกล่าวเป็นหนังสือที่มีชื่อเดียวกัน สปีโรได้ตั้งชื่อสังเกตว่าจริยธรรมหรือพุทธศาสนาที่เข้าพบในหมู่บ้านชาวพุทธมานี้แบ่งเป็นสองแบบ และสำหรับเข้า สองแบบนี้ต่างกันมาก และต่างกันในเรื่องความเชื่อในเรื่องของพากษา (คือไม่มีทางบรรจบกัน แปลว่าคนคนหนึ่งจะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น) เขาระบุว่า “Nibbanic Buddhism” และ “Kammic Buddhism” สปีโร

ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ผู้ที่ถือจัตุรัมหรือพุทธศาสนาแบบแรกมักเป็นพระสงฆ์ ในขณะที่ชาวบ้านจะนับถือแบบที่สอง

(๒) พุทธศาสนาแบบแรกที่เรียกว่า Nibbanic Buddhism (ซึ่งอาจแปลว่าพุทธศาสนาแบบเน้นการเข้าถึงนิพพาน) ถือว่าอุดมคติสูงสุดในเรื่ิวิชของชาวพุทธก็คือการบรรลุนิพพาน เนื่องจากนิพพานอยู่ “นอก” สังสารวัฏ ดังนั้นผู้ประสังค์จะเข้าถึงนิพพานต้องพยายาม “ขัดเกลาตนเอง” ทั้งจากบุญและบำบัดการทำความดีตามทัศนะของพุทธศาสนาแบบนี้พิจารณาจากอาการข้างนอกอาจดูไม่ต่างจากที่สอนกันในพุทธศาสนาแบบที่สอง แต่หากพิจารณาที่ภายในจะเห็นว่าต่างกันชนิดเป็นคนละเรื่องเลย สมมติว่าคุณยายคนหนึ่งใส่บาตรพระในตอนเช้าทุกวัน การใส่บาตรพระนี้เป็นบุญกิริยาด้วยกุศลประการหนึ่ง แต่ถ้าคุณยายถือพุทธศาสนาแบบแรกนี้ ในขณะที่ใส่บาตร คุณยายจะเข้าใจว่าการใส่บาตรนั้นก็เพื่อขัดเกลาตนจากความตระหนี่ ความดีอื่นๆ เช่นการไม่ถือโถชักนที่ทำร้ายกีดกันกุศลประสังค์อย่างเดียวกันนี้ การไม่ถือโถชักนที่เพื่อฝึกเอาชนะความโกรธของตน สรุปคือการทำความดีตามทัศนะของพุทธศาสนาแบบมุ่งไปทางนิพพานนี้ไม่หวังผลตอบแทนจะในรูปใดก็ตามแต่ แต่มีวัตถุประสังค์เพื่อใช้การทำความดีนั้นขัดเกลากิเลสตนให้เบาบางลงตลอดจนไม่มีในที่สุด นิพพานนั้นก็คือสภาพจิตใจที่ปราศจากกิเลส

(๓) พุทธศาสนาแบบที่สองที่เรียกว่า Kammic Buddhism (ซึ่งอาจแปลว่าพุทธศาสนาแบบเน้นการทำกรรมดีเพื่อเสวยสุขในสังสารวัฏ) ไม่ถือว่านิพพานเป็นอุดมคติสูงสุดของชีวิต แต่เห็นว่าในสังสารวัฏมีสิ่งดีๆอยู่มากมาย เช่นสวรรค์ การทำกรรมดีจะช่วยให้เราเข้าถึงสิ่งดีๆเหล่านี้ เมื่อเห็นเช่นนั้น ผู้ที่เชื่อพุทธศาสนาแบบนี้ก็จะไม่สนใจการทำความดีเพื่อขัดเกลากิเลสอย่างที่กล่าวข้างต้น แต่จะทำบุญเพื่อให้ผลของบุญนั้นนำส่งให้ไปเกิดในสวรรค์ ดังที่กล่าวข้างต้น คนสองคนทำความดีอย่างเดียวกันเช่นใส่บาตรพระ แต่ก็อาจมีวัตถุประสังค์ภายในใจที่แตกต่างกันได้ สุกด้วยใจจะเชื่อถือในพุทธศาสนาแบบแรกหรือแบบที่สอง อาจมีคุณยายอีกคนหนึ่งอยู่ข้างบ้านคุณยายคนที่กล่าวถึงข้างต้น คุณยายคนที่สองนี้ก็ใส่บาตรรุกข์เข้าเมื่อนั้นแต่เวลาใส่บาตรก็ตั้งความปรารถนาว่าตัวยผลบุญนี้ขอให้คุณนี้ได้ไปเกิดเป็นนางฟ้าในสวรรค์หลังจากตายไปแล้ว

(๔) สิ่งที่สปีโภคถาวรถึงนี้คือที่จริงก็เป็นลักษณะประการหนึ่งของสังคมพุทธไทย และผู้คนเองเชื่อว่าชาวพุทธถาวร สังฆ เช่นร. เป็นต้นก็คงไม่ต่างจากนี้ สำนักพุทธศาสนาที่สอนพุทธศาสนาแบบแรกในบ้านเรารather ขัดเจนก็คือสำนักของท่านพุทธทาส ส่วนสำนักที่สอนพุทธศาสนาแบบที่สองที่ขัดเจนมากก็คือวัดพระธรรมกาย (ผู้กำลังกล่าวถึงวัดพระธรรมกาย คลองสี่ ปทุมธานี ไม่ได้กล่าวถึงสำนักธรรมกายโดยรวม) ท่านพุทธทาสนั้นกล่าวขัดเจนว่าการทำความดีตามหลักพุทธศาสนาเน้นที่การขัดเกลาตนให้สะอาด และตัวหัวรับท่าน การสอนจริยธรรมในพุทธศาสนาแบบเน้นหนักไปที่การเชิญชวนชาวบ้านให้ทำบุญอย่างที่วัดพระธรรมกายทำนั้นไม่ตรงกับเจตนาการณ์ดังเดิมของพุทธศาสนา ข้อวิจารณ์ของท่านพุทธทาสนี้ ผู้คนชื่นข้างหนึ่งด้วย หากเราจะนึกข้อนกับไปทบทวนว่า ก่อนที่จะเสียชีวิตกันจะนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นโภรสาษัตรี นี่คือวิค้อนเต็มไปด้วยความสุขสบายนานา อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าในสมัยที่เป็นเจ้าชายประสบอยู่นั้นก็คือสิ่งที่ทางวัดพระธรรมกายเห็นว่าเป็นสิ่งดี จึงเชิญชวนให้ผู้ที่มายังวัดหมั่นทำบุญเพื่อที่จะได้เกิดมารวาย สวาย หล่อ สุขภาพดี ในชาติต่อๆไป จะเห็นว่าพุทธศาสนาแบบท่านพุทธทาสนี้ขี้ว่าพระพุทธของค์เสียตัวหนึ่งจากสิ่งหนึ่งที่อาจารย์เรียกว่า “โภรสาษัตรี” แต่สิ่งที่ทรงหนึ่งมานี้วัดพระธรรมกายกลับสอนว่าเป็นสิ่งดี ที่กล่าวมานี้ไม่ได้หมายความว่าวัดพระธรรมกายสอนผิด ในพระไตรปิฎกนั้นมีพระสูตร

จำนวนมากที่สนับสนุนคำสอนของวัดพระธรรมกาย ดังนั้นจะกล่าวหาว่าทางวัดสอนสิ่งที่ไม่มีในพระไตรปิฎกไม่ได้ จะอย่างไรก็ตาม ถ้าเรายอมรับอย่างที่อภิปรายกันมาตั้งแต่ต้นของบทความนี้ว่า เนื้อหาของพระไตรปิฎกไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนเอาไว้จริงๆ เราเกี่ยวข้องต่อกว่า เมื่อสิ่งที่ทางวัดพระธรรมกายสอนจะมีในพระไตรปิฎก แต่นั่นก็อาจเป็นส่วนที่เพิ่มเติมที่หลังโดยความคิดเห็นของพระพุทธศาสนาไม่พอก็ตามแต่ วิธีง่ายๆ ตรงไปตรงมาสำหรับตรวจสอบว่าระหว่างสิ่งที่ท่านพุทธทาสสอนและที่วัดพระธรรมกายสอน อย่างไหนจะตรงต่อเจตนาของพระพุทธองค์ในการอุบัติธรรม เหล่านี้ดูเช่น

—จริงไหมที่มีข้อความในพระไตรปิฎกกล่าวว่าทำบุญให้ทานแล้วจะเกิดมารวย

—ตอบได้เลยว่าจริง มีพระสูตรจำนวนมากเขียนไว้อย่างนั้น และเขียนด้วยว่าพระพุทธองค์เป็นผู้ตรัสข้อความที่กว่านั้นเอาไว้ด้วยพระองค์เอง

—ถ้ามต่อว่า เราจะรวยไปทำไม่ ความรวยเป็นสิ่งที่ตามทัศนะของพระพุทธองค์จริงหรือ หากตีจริงทำไม่จึงทรงหนีอกมาจากราชวงศ์เพื่อแสวงหาโมฆะธรรมเข่นนั้น เป็นเรื่องทดลองใหม่ที่ท้ายที่สุดแล้วหากเราเชื่อว่าควรทำบุญในชาตินี้ให้มากๆเพื่อเกิดชาตินext้าแล้วจะรวย หรือไม่ก็รวยในชาตินี้แหละ หากเป็นเช่นนั้นก็แปลงว่า ความพยายามของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่ทรงอุทิศให้แก่การแสวงหาโมฆะธรรมกลับจบลงที่การแสวงหาวิธีที่จะเกิดมารวย สายหล่อ สุขภาพดี มีบริวารมาก เป็นต้น เราจะยอมรับข้อสรุปนี้ได้หรือ

จะเห็นว่า หากลองตั้งคำถามอย่างที่ผมลองตั้งคุณตามที่เห็นข้างต้น พุทธศาสนาแบบเน้นการทำบุญจะจะอธิบายให้เข้ากับวัตถุประสงค์ตั้งเดิมของพระพุทธองค์ได้ยาก และเนื่องจากแนวคิดเรื่องกฎหมายเกิดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมืออธิบายการทำงานของกฎหมายแห่งกรรมแบบที่ถือว่าดีชั้นดูที่ผลลัพธ์เป็นราภณานของพุทธศาสนา แบบเน้นทำบุญ แนวคิดเรื่องกฎหมายก็ยกที่จะอธิบายว่าเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ตั้งเดิมของพุทธศาสนา ด้วย เรายอยู่ลืมว่าทรงประสงค์จะทางด้วยทุกชีวี ไม่ได้ประสงค์จะเดินทางจากน้ำเพื่อแสวงหาความรู้ เกี่ยวกับชาติภพ

๔. เรขาพุทธควรเข้าใจเรื่องกฎหมายอย่างไร

คำถามข้างต้นนี้จะว่าตอบยากก็ยาก จะว่าตอบง่ายก็ง่าย ทั้งหมดขึ้นอยู่กับว่าเราจะเข้าใจและยอมรับว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆคืออะไร ที่ผมเริ่มต้นด้วยคัมภีร์กี่เพราะว่า ความคิดความเชื่อต่างๆของมนุษย์เรานั้นถูกบันทึกลงผ่านภาษา ภาษาที่คือสื่อที่คนคนหนึ่งใช้เพื่อออกเสียงอีกคนหนึ่งว่า อะไรคือสิ่งที่เข้าคิดอยู่ในใจ เราเชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าทรงพบความจริงบางอย่างผ่านการตรัสรู้ เมื่อประสงค์จะให้คนอื่นทราบสิ่งนั้นก็ต้องทรงใช้ภาษา พระไตรปิฎกคือบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่บอกเราว่าพระพุทธองค์ได้สอนอะไรเราไว้บ้าง ผนวกด้วยเมื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้า เรายังต้องนับถือว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่สองแบบ แบบแรกคือพระพุทธเจ้าที่เป็นพระองค์จริง แบบที่สองคือพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธเจ้าสองแบบนี้อาจตรงกันหรือไม่ก็ได้ อันนี้ไม่มีผู้เดียวรับ เมื่อไม่ทราบ วิธีที่คิดที่สุดคือเมื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้า ขอให้เข้าใจว่าเรากำลังพูดถึงพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์

จากประสบการณ์ส่วนตัวในการศึกษาคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหาayan ผมพบว่าพระพุทธเจ้า

ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของสองนิกายนั้นบางครั้งก็ตรัสขัดแย้งกัน ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของนิกายเถรวาทคุณไม่ได้อ้มมังสวิรติ แต่พระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของนิกายมหายานทรงยืนยันแข็งชันว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะเสวยเนื้อสัตว์ อย่างว่าแต่พระองค์เลย ชาวพุทธมหายานไม่ได้จะเป็นชาวบ้านหรือนักพรตล้วนไม่ได้รับอนุญาตให้บริโภคนิءอสัตว์ได้เลย ผนวຍังจำเหตุผลที่พระพุทธเจ้าของฝ่ายมหายานตรัสไว้ใน “ถังกวางตุ้งสูตร” ได้ดัง “หากชาวพุทธมหายานได้รับอนุญาตให้บริโภคนิءอสัตว์ได้ การอนุญาตนั้นจะทำลายทุกสิ่งที่เราสอนมาตลอดชีวิตของเรางดงามอย่างสิ้นเชิง” แน่นอนครับว่า เรายังสัญญได้ว่าระหว่างพระพุทธเจ้าที่ทรงอ้มมังสวิรติกับที่ไม่ได้ทรงอ้ม พระองค์ไหน กันแน่ที่ต้องกับพระองค์จริง แต่ความสังสัยนี้ก็สักแต่ว่าสังสัยกันได้ แต่ไม่มีทางรู้คำตอบ กการที่เราไม่มีทางรู้ คำตอบนี้ไม่ว่าชาวพุทธจะขอบหรือไม่ขอบ—แต่ที่สุดเราที่ต้องยอมรับ

ปัญหาที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ไม่เพียงแต่พระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคันกีร์ของสองนิกายนี้ที่บ้างครั้ง ก็สอนไม่ตรงกัน แม้ในพระไตรปิฎกของนิกายเถรวาทเราเอง เรายังพบว่ามีพระพุทธเจ้าอยู่สองพระองค์ที่คิด และสอนไม่เหมือนกัน การศึกษาพุทธศาสนาอย่างจารีตตามที่คำนิยามโดยคณะสัมโนในบ้านเรามีค่ายมี การหยิบยกประดิษฐ์ที่กล่าวมานี้ขึ้นมาพิจารณาศึกษาอย่างจริงจัง แม้ว่าในอดีตพระสังฆผู้ใหญ่จะตั้งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า อย่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาภาชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นพระบรมมุขของสังฆ นമมทลจะหยิบยกเรื่องดังกล่าวนี้ขึ้นมาศึกษาวิเคราะห์ให้ในงานนิพนธ์ของพระองค์เป็นการนำทางเอาไว้แล้ว ก็ตาม ที่ร้ายไปกว่านั้น ผนวจัยนี้ยังคงเป็นจุดที่สอนพระพุทธศาสนาแบบที่สอง (Kammic Buddhism) เช่นสันักวัดพระธรรมกาย กล่าววิจารณ์สมเด็จฯในห้องเรียน (ที่ผนวจัยเป็นผู้บรรยาย) ว่าสมเด็จฯน่าจะเป็นมิจฉาทิณธิสิกข์ ท่านพุทธทาสและท่านพระพรหมคุณาวรรณกิจถูกวิจารณ์ใน ทำงานของเดียวกันนี้ (แต่ท่านพุทธทาสถูกวิจารณ์มากกว่า พญาภรณ์สมเด็จฯ) คำวิจารณ์เหล่านี้มีผลต่อการศึกษาอย่างมาก ให้ในงานนิพนธ์ของพระองค์เป็นการนำทางเอาไว้แล้ว ก็ตาม ที่ร้ายไปกว่านั้น ผนวจัยนี้เชื่อตามพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเชื่อตามพระพุทธเจ้าอีกพระองค์ หนึ่ง ผลก็ย่อมเป็นดังที่เห็นนี้

ระหว่างชาวพุทธที่บังถือพุทธศาสนาแบบ คุณเมื่อนจะมีเฉพาะชาวพุทธที่ถือพุทธศาสนาแบบแรก เท่านั้นที่เห็นว่า ความขัดแย้งในพระไตรปิฎกสมควรได้รับการสะสาง ผนวจัยค่ายที่เห็นชาวพุทธที่ถือพุทธศาสนาแบบที่สองที่สนใจและเห็นว่าเรื่องนี้สมควรจะมีการศึกษาอย่างจริงจัง ยกตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งในการบรรยายแก่นักศึกษาปริญญาโทของสันักวัดพระธรรมกาย เรายังได้รับการเกียกับสถานภาพของพระพุทธเจ้าว่าทรงเป็นมนุษย์ธรรมชาติหรือทรงเป็นมากกว่านั้น ชาวธรรมกายนั้นได้รับการอบรมมาเพื่อให้ เชื่อว่าพระพุทธองค์ไม่ใช่มนุษย์ธรรมชาติ ท่านเหล่านี้เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเต็็จคำสอนไปได้แล้วเมื่อแรกประสูติจริงๆ วันนั้นท่านรู้หนึ่งก่อนว่า ท่านเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธลักษณะที่เป็นมนุษย์ ตาม ประการตามที่คัมภีร์ระบุเอาไว้จริงๆ (คือทรงมีพระลักษณะต่างจากมนุษย์ของ human species โดยทั่วไป) ผนวจัยนี้ท่านว่าทำไมท่านจึงเชื่อเช่นนั้น ท่านตอบว่า “ก็ เพราะได้ทรงบำเพ็ญบารมีมา มากกว่าคริสต์ทั้งหมดในโลก การมีกายมหานุรุธตามที่กล่าวเป็นผลมาจากการบำเพ็ญบารมีตามที่กล่าว” ชาวธรรมกายนั้นได้รับการอบรมมาให้เชื่อว่าการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าผ่านพระชาติต่อๆ ตามที่ปรากฏในชาติคต่างๆ เป็นจริงตามนั้น ผนวจัยท่านว่า “พระพุทธเจ้าของเรานั้นบรินพพานเมื่อมีพระชนม์ชีพ

ได้ ๙๐ ปี ซึ่งถือได้ว่าไม่น่าเลบ และก่อนจะปรินิพพานก็ทรงอាមรชัยย่างหนัก ก่อนหน้านั้นก็ปรากฏว่า ทรงมีสุขภาพไม่ค่อยดี ทำไม่พระองค์ซึ่งบำเพ็ญบารมีมากขนาดนั้นจึงมีอยุสันก์กว่าพระสาวกของพระองค์เข่นพระมหากัสปะ ทั้งที่ว่าโดยการบำเพ็ญบารมี ท่านเหล่านี้ต้องบำเพ็ญน้อยกว่าพระพุทธเจ้า อย่างแน่นอน ไม่ต้องกล่าวถึงพระสาวกในสมัยพุทธกาลก็ได้ ท่านปัญญาตระกอนมรณภาพอยู่ก็มากกว่าพระพุทธเจ้า ชาวบ้านบางคนที่ต่างประเทศ ไม่ได้นับถือพุทธศาสนาเลียด้วยซ้ำ จำนวนไม่น้อยตายเมื่ออายุ ๑๐๐ กว่าปี เรื่องนี้จะอธิบายว่าอย่างไร” ปรากฏว่าห้องเรียนวันนั้นเงียบ ไม่มีคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ ความเงียบนี้อาจแปลความหมายได้หลายอย่าง และอย่างหนึ่งที่เราสามารถแปลความหมายได้ก็คือ—ไม่อยากคิดต่อ เพราะคิดไม่ออก หรือไม่สิ่งนั้นก็รบกวนความเข้าถึงของเรางง เรายังปิดมันให้พ้นไปจากความคิด

ศาสนาตามความเข้าใจของคนที่นับถือศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อที่ไม่ต้องการพิสูจน์ และเท่าที่เป็นอยู่เดลันี้แม้วิทยาศาสตร์จะได้รับการยอมรับว่าเป็นระบบความรู้ที่มีเหตุผลน่าเชื่อถือที่สุด แต่ วิทยาศาสตร์ก็ไม่สู้จะทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาอย่างฝังหัวเปลี่ยนความคิดได้ สมเด็จฯ และท่าน พุทธทาสนั้น เป็นบุคคลที่ตามความคิดของผมพยายามจะทำให้พุทธศาสนาถูกอกมาจากการเป็นศาสนาในความหมายของความเชื่อชนิดฝังหัวตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ในบางวัน ผมเองก็เคยคิดว่า เราันถือพระพุทธเจ้าใช่ไหม คำตอบคือใช่ สิ่งที่ทรงสอนเท่าที่เราพอจะเข้าใจลึกซึ้งและเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติใช่ไหม สำหรับผม คำตอบคือใช่ ผมนั้นเรียนมาทางปรัชญาและเดลันี้ก็สอนปรัชญาอยู่ ทำให้ได้เห็นตัวอย่างความคิดของมนุษย์หลากหลายรูปแบบ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน (ตามที่ผมเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทรงสอนจริงๆ) ลึกซึ้งและเป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติโดยรวมไปแบบหนึ่ง ซึ่งหาไม่พบในระบบความคิดทางปรัชญาอื่นๆ ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ ผมคิดว่าเรามีหน้าที่ที่จะช่วยนำเอาความคิดที่ลึกซึ้งของพระพุทธเจ้าที่ว่านี้ไปให้ชาวโลกได้ทราบ แน่นอนว่า ชาวโลกจะไม่สนใจพระพุทธศาสนาเลยหากเข้าถึงว่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เราเอ้าไปเล่าให้เข้าฟังนั้นคูเป็นเรื่อง “ตก” หรือ “เพ้อฝัน” สมเด็จฯ และท่านพุทธทาสนั้น เห็นตรงกันว่า ภาพของพระพุทธเจ้าที่เราจะนำไปเสนอชาวโลก โดยเฉพาะชาวโลกชนิดที่เป็นราชญ์ หรือ คนมีความคิด จะต้องเป็นภาพของมนุษย์ธรรมชาติ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำเสนอภาพของพระองค์ในฐานะผู้วิเศษ จะโดยเพราเป็นพระเจ้าเสียเอง หรือผู้ที่พระเจ้าเลือก หรือผู้วิเศษในลักษณะอื่นใดก็ตามแต่

ทำไม่เราจึงควรเสนอภาพของพระองค์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ธรรมชาติ—ก็ เพราะพระองค์ประสงค์จะให้เป็นเช่นนั้น พระสาวกที่ทำหน้าที่รวบรวมคำสอนของพระองค์ในระยะแรกๆ ก็ประสงค์จะให้เป็นเช่นนั้น ต่อเมื่อผ่านช่วงเวลาหนึ่นมาหลายร้อยปี หรืออาจเป็นพันปี ชาวพุทธรุ่นหลังที่ไม่เข้าใจเจตนาของตนตั้งเดิมของพุทธศาสนาต่างหากที่ได้เพิ่มเติมเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพระองค์ที่ทำให้พระองค์คุ้นไม่ใชมนุษย์เพิ่มมากขึ้น เรื่อยๆ ศาสตราจารย์รีส เกวิคส์ ผู้แปลคัมภีร์ที่ชนกายเป็นภาษาอังกฤษเชื่ยนไว้ในคำนำของบทแปล “มหาปท่านสูตร” ซึ่งมีเนื้อหาส่วนหนึ่งว่า “มนุษย์ทั่วไปเช่นนั้น” ศาสตราจารย์ท่านนี้ตอบว่า “ไม่น่าจะทรงทราบ” แปลว่าประชญ์ทางคัมภีร์พุทธ-ศาสนาชาวอังกฤษท่านนี้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ธรรมชาติ แต่ถูกทำให้เป็นมากกว่ามนุษย์ ธรรมชาติโดยฐานุศิษย์พากหนึ่งที่เชื่อว่าการทำเช่นนั้นจะช่วยเพิ่มความศรัทธาแก่คนทั้งหลาย สมเด็จฯ ทรงวิจารณ์ว่าความคิดของคนโบราณเช่นนั้นเราอาจพอจะเข้าใจได้หากคิดว่าเป็นกระแสความคิดที่เกิดใน

ท่านกลางบุคคลที่เรื่องอิทธิป้าติหาริย์ช่วยดึงดูดความสนใจของคนได้มาก แต่หากจะคิดว่าพระพุทธองค์ เองตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้ทรงย้ำเป็นนักหน้าว่าพุทธศาสนาไม่สนใจเรื่องอิทธิป้าติหาริย์ ก็ชวนให้เกิดคำถามว่า พระคัมภีรานาจารย์ที่แต่งเรื่องให้พระองค์เป็นอะไรที่เกินไปกว่าคุณธรรมด้านนี้ไม่ได้อ่านสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสเดือนเอาระลางนี้เลยหรือ—ล้ำหัวบุณ ไม่น่าเป็นไปได้

คัมภีร์ศาสนานั้นแม้จะมีบางส่วนที่เป็นตำนาน แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ ส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพุทธองค์นั้นเป็นสิ่งที่คงทนต่อการพิสูจน์และถือเป็นได้ แม้โดยคนที่เชื่อพระพุทธศาสนาแบบที่สอง ตัวอย่างของข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพุทธองค์ก็เช่น ทรงมีพระชนม์ชีพ ๔๐ ปี ในคำถามที่ผู้สอนเรียนตามพระนักศึกษาตัวพระธรรมกายตลอดจนอุบาสกและอุบาลิกาที่ร่วมเรียนอยู่ในห้องเรียนเดียวกันวันนั้น ผู้ได้ยกเอาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยอายุขัยของพระพุทธองค์มาตั้งเป็นประดีน จะเห็นว่า เมื่อปะกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถือเป็นได้เช่นนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับตำนาน การบำเพ็ญบารมีของพระองค์ก็สั่นคลอนไป นี่แปลว่า เมื่อใดก็ตามที่ประวัติศาสตร์กับตำนานขัดแย้งกัน มนุษย์ทุกคนจะมีแนวโน้มที่จะรับว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์มีน้ำหนักมากกว่า แม้ว่าคนผู้นั้นจะนับถือศาสนาอย่างที่เชื่อในเรื่องป้าติหาริย์ก็ตาม ที่เป็นเช่นนั้นก็ เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นความจริงที่ทางปรัชญาเรียกว่า “objective truth” ขันหมายถึงความจริงที่ทางอยู่ต่อหน้าของมนุษย์ แล้วทุกคนก็รู้เห็นร่วมกันได้ ส่วนตำนานไม่อาจให้ความจริงแบบนี้ได้ ตำนานจึงอ่อน弱จากว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ด้วยประการจะนี้

เมื่อเรามีข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและสิ่งที่ทรงสอนและทรงเป็นตัวกันเป็นสองแบบในพระไตรปิฎก ตามความเห็นของผู้สอน เรายอมมีภารกิจในการวินิจฉัยว่าอะไรห่างสองแบบนี้ที่จะเป็น “objective truth” มากกว่ากัน เรื่องของกฎหมายนั้นต้องสอนไปได้ด้วยอย่างหนึ่ง ไม่เคยมีใครเห็นนราและสรรศ์ ไม่เคยมีใครเห็นเทวดา พระหน บรรพต อสุรกาย ตามว่าเมื่อเป็นเช่นนี้เรากล่าวเข้าใจหรือนำเอารัตภ์เราในฐานะที่เป็นชาวพุทธเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้อย่างไร เรื่องนี้ต้องยก แต่ผู้สอนคิดว่าเราสมควรช่วยกันตอบ ผู้สอนเคยได้ยินบางท่านเสนอว่า เรายังไงว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเนื้อหาส่วนที่เป็น “วรรณคดี” (literature/fiction) ของพระพุทธศาสนาให้ใหม่ ตามข้อเสนอนี้ เวลาเรารู้สึกว่า “พระอภัยมณี” ภารกิจ วรรณคดีก็สิ้นรส ผู้สอนเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ และเห็นว่าข้อเสนอนี้ใช้ได้มากเวลาอ่านเนื้อหาของพระไตรปิฎกส่วนที่ถูกเป็นเรื่องแต่งหรือวรรณคดีมากๆ เช่นชาดก ในชาดกนั้น บางพระชาติพระพุทธเจ้าทรงเกิดเป็นสัตว์เครื่จานเข่นกระต่าย กระต่ายและเพื่อนสัตว์ในท้องเรื่องพูดจาถกหนึ่งกันเหมือนมนุษย์ (ใช้ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาโบราณของอินเดียเดิมด้วย) ไม่ต่างจากที่ปรากฏในนิทานอีสป บางคนอาจเคยตั้งคำถามว่า “สัตว์พูดได้ด้วยหรือ” คำถามนี้จะไม่เกิดหากเราเข้าใจว่ากำลังอ่านวรรณคดี แต่สิ่งหนึ่งที่เราต้องยอมรับก็คือ หากคิดว่ากำลังอ่านวรรณคดี สิ่งที่ปรากฏในเรื่องก็ไม่เคยมีจริงในประวัติศาสตร์ของโลกในนี้ ไม่มีกระต่ายโพธิสัตว์ ไม่มีพระเมรุ ไม่มีพระเวสสันดร ไม่มีพระมหาชนก ทั้งหมดเป็นตัวละครในเรื่องแต่ง ไม่ต่างจากที่โลกนี้ไม่เคยมี Mickey Mouse หรือ Superman ที่เราเห็นในจากภาพยนตร์

การที่ตัวละครสำคัญในเรื่องเล่าทางศาสนาไม่มีอยู่จริงในโลกแห่งความเป็นจริงนี้ในทศนะของนักปรัชญาศาสนาบางคนเช่นพอล ริเคอร์ เห็นว่าไม่เป็นปัญหา เพราะคัมภีร์ศาสนาเป็นวรรณกรรมประเภท

หนึ่ง “วรรณกรรม” (literary work) แต่ละประเภทย่อมมี “ความจริง” (truth) แตกต่างกัน เช่น วรรณกรรมทางด้านวิทยาศาสตร์ก็กล่าวถึงหรือว่าถ้อยความจริงประเททหนึ่งที่เรียกว่าความจริงเชิงประจักษ์ (empirical truth) ยกตัวอย่างเช่นในหนังสือเรื่อง “The Origin of Species” และ “The Descent of Man” ของชาร์ลส์ ดาร์วิน ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางด้านวิทยาศาสตร์ มีข้อความหนึ่งกล่าวว่า “มนุษย์ตามที่ปรากฏอยู่เวลานี้ครั้งหนึ่งนานมาแล้วไม่ได้มีลักษณะเช่นนี้ บรรพบุรุษของเราแตกต่างจากเรา ต่อมาก็ได้เกิดการวิวัฒนาการขึ้น ส่งผลให้ลักษณะของมนุษย์ผิดแผกไปจากเดิมหลายแบบ และแบบที่เหมาะสมแก่การอยู่รอดก็ได้รับการเลือกสรรสโดยธรรมชาติสืบเนื่องมาจนเป็นเรื่อย่างที่เป็นอยู่เวลานี้” สิ่งที่ดาร์วินตั้งถึงการยืนยันจากข้อความดังกล่าวนี้ก็คือ มีเหตุการณ์ตามที่บรรยายเกิดขึ้นจริงๆในโลก ตามทัศนะของริเกอร์ เวลาอ่านคัมภีร์ศาสนา เราไม่ควรอ่านเพื่อหาความจริงเชิงประจักษ์แบบเดียวกับที่อ่านวรรณกรรมทางวิทยาศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ชาวพุทธเวลาอ่านทศชาติชาดกที่กล่าวว่า “ก่อนที่จะได้ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญทศบารมีจำนวน ๑๐ ชาติ และชาติสุดท้ายทรงเกิดเป็นพระเกสตันตร” ข้อความดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เวลาที่อ่าน เราไม่ควรเชื่อตามนั้นว่าเคยมีพระโพธิสัตว์เข่นพระเกสตันตรเกิดขึ้นในโลกจริงๆ เวลาอ่านชาดก เรากล่าวอ่านเสมื่อนอ่าน “เรื่องแต่ง” หรือ “นิยาย” พระเกสตันตรในทศชาติชาดกก็เหมือนพระอภัยมณีในเรื่อง “พระอภัยมณี” ของสุนทรภู่ จะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์ศาสนาแม้จะเป็นเรื่องแต่ง แต่ก็มีวัตถุประสงค์คุณลักษณะอย่างกับเรื่องแต่งทั่วไปที่เน้นประโยชน์หรือสทางด้านวรรณคดีที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องราวบังคับกับศีลธรรม ความจริงในคัมภีร์ศาสนาจึงมีลักษณะเฉพาะ ความจริงที่กว้างนี้คือ “การเป็นแรงบันดาลใจในทางจริยธรรม” เมื่ออ่านพระไตรปิฎก เราไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามว่า “จริงหรือที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาแก่เทวดา เทวดามีจริงหรือหากมี ทำไม่ได้มีในปัจจุบันเลย” เพราะความจริงในคัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ใช่ความจริงเชิงประจักษ์ สิ่งที่เราควรทำคืออ่านพระไตรปิฎกเหมือนที่อ่านงานวรรณกรรมเช่นอ่านเรื่อง “Lord of the Rings” งานวรรณกรรมดีๆนั้นอ่านแล้วช่วยยกใจของเราให้สูงขึ้นและประณีตขึ้น พระไตรปิฎกก็ควรอ่านในแบบเดียวกันนั้น ถ้าอ่านอย่างนี้ เรายังไม่มีปัญหาเรื่องราหูมันจันทร์และอาทิตย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพราะสาระไม่ได้อยู่ที่ว่ามีราหูจริงหรือ แต่สาระอยู่ที่ “บทเรียนทางศีลธรรม” ที่เราจะพึงชี้มั่นชับได้จากเรื่องดังกล่าว

ทฤษฎีความจริงของคัมภีร์ศาสนาตามที่ริเกอร์เสนอคือ อนึ่งเข้ากันได้ดีกับแนวคิดของสมเด็จฯ และท่านพุทธทาสในแห่งที่ว่า ปรากฏทางพุทธศาสนาทั้งสองท่านนี้เห็นว่า เนื้อหาของพระไตรปิฎกและคัมภีร์ ขึ้นๆ เช่นอรรถกถาที่ตรัวสอดบทวยอย่างไม่ได้ ไม่สมเหตุสมผล สมควรได้รับการแปลงให้เป็นเรื่องทางวรรณคดีไป จะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากศาสนาโดยทั่วไปนั้นมีอิทธิพลที่ลึกซึ้งต่อชีวิตมนุษย์ คนจำนวนมากพร้อมสละชีวิตของตนเพื่อศาสนา บางคนศาสนาคือสิ่งเดียวที่มีความหมายต่อเขา เพราะชีวิตล้มเหลว หรือไม่ก็ประสบเคราะห์กรรมอันหนักหน่วง มีเพียงศาสนาเท่านั้นที่ช่วยชโลมใจให้ยังสามารถมีชีวิตอยู่ต่อได้ สำหรับคนประเททนี้ สวรรค์ต้องมีจริง พระเจ้าต้องมีจริง นิพพานต้องมีจริง จะบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเรื่องแต่งไม่ได้ แม้ในคนที่ชีวิตไม่ได้ประสบเคราะห์กรรมมากนายนานด้วย หากแต่เป็นคนธรรมชาติ ตื่นเช้าก็ทําบุญในนาคร ก่อนนอนก็ให้พรสวัสดิ์ มีลูกก็อยากให้ลูกบวชเป็นพระ คนเหล่านี้อาจดามได้ว่า ทดลองกิจกรรมทางศาสนาที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงการเล่นละครเท่านั้นหรือ นี่คือปัญหาที่แนวคิดแบบของสมเด็จฯ และท่านพุทธทาสประสบและเป็นปัญหาที่ผิดคิดว่าใหญ่มาก

จะอย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าตามที่ผนวกสิ่งนั้นทรงเป็นพระศาสดาที่มีเอกลักษณ์พิเศษ คือวิธีคิด หลักๆ ของพระองค์ไม่ต่างจากวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์ในความหมายกว่า (๑) เราต้องถามก่อนว่าเรื่องนั้นเป็นความรู้หรือความเชื่อ (๒) สิ่งที่เราชาวพุทธควรให้น้ำหนักมากที่สุดคือความรู้ เพราะความรู้คือสิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาในชีวิตของเราได้จริง ในบางสถานการณ์ความเชื่ออาจช่วยผ่อนคลายปัญหาได้บ้าง แต่ท้ายที่สุด เราต้องใช้ความรู้เท่านั้นในการชักปัญหา ดูเหมือนจะทรงทราบถ่วงหนักว่าในอนาคตอาจมีคน “เพิ่มเติม” บางสิ่งบางอย่างลงในพระไตรปิฎกแล้วอ้างว่าพระองค์ทรงเป็นเจ้าของความคิดนี้เอง จึงทรงให้หลักการในการตรวจสอบว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่ควรสอน ส่วนอะไรเป็นสิ่งเพิ่มเติมหรือแยกปลอมเข้ามา หลักการที่กว้างนั้นคือ “อะไรก็ตามแต่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ในชีวิตที่นี่และเดี๋ยวนี้ สิ่งนั้นไม่ได้สอน คนอื่นเพิ่มเติมเข้ามา” และเพื่อให้ชาวพุทธมีความกล้าหาญที่จะตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็ได้สรุป “หลักการตามสูตร” เพื่อให้เราได้ใช้เป็นคู่มือ หลักการตามสูตรบางข้อนั้นกล่าวว่า “อย่าเพิ่งเชื่อว่าสิ่งนั้นจริง เพียง เพราะว่ามีบันทึกอยู่ในคัมภีร์” และ “อย่าเพิ่งเชื่อว่าเรื่องนั้นจริง เพราะครูของเราเป็นผู้กล่าวเรื่องนี้” พิจารณาจากหลักการสำคัญๆ ที่พระพุทธองค์ทรงให้ได้เหล่านี้ ผนวกคิดว่าชาวพุทธควรเป็นผู้ที่กล้าหาญที่จะคิดและลงสัญญาอย่างมีเหตุผล วันหนึ่ง ผนวเดินทางไปที่วัดพระธรรมกายเพื่อบรรยายตามปกติ แต่ไม่สามารถไปบังอาจการเรียนได้ เพราะวันนั้นทางวัดมีงานใหญ่ (และไม่มีครรภ์แจ้งผ่อนล่วงหน้า) มีสาวชูชนเดินทางมาร่วมงานจำนวนมาก หลายมีนคนหรืออาจเป็นแสน และตอนนั้นเป็นช่วงที่พวกราชาทำลังจะกลับออกจากฯ จำกัด การจราจรจึงติดขัดมาก รถของผู้คนเมื่อหงลงเข้าไปในวัดแล้วก็ถูกต้อนไปตามทางเดินทางที่ทางวัดจัดไว้ ไม่สามารถไปบังห้องเรียน หรือออกกลับ ผนวใช้เวลาเกือบสองชั่วโมงจึงหาทางออกมาจากการวัดได้ ขณะขับรถกลับบ้าน ภาพคนเรื่องแสนที่ไปชุมนุมอยู่ในวัดก็ฝ่าหน้าในความคิด ตอนนั้นผนวเกิดความตัวเองในใจว่า “คนเหล่านี้มาเพื่อทำบุญ พวกราชาถูกทำให้เชื่อว่าเมื่อทำบุญแล้วจะมีชีวิตที่ดีขึ้น หากไม่ทันในชาตินี้ก็จะชาติต่อไป จะเกิดอะไรขึ้นหากไม่มีชาติน้ำ ไม่มีผลบุญ ลังที่คนเหล่านี้ทำลงไปก็สูญเปล่าอย่างนั้นหรือ...” คำตามนี้ผนวคิดว่าชาวพุทธสมควรรู้ตาม เพราะพระศาสดาของเราท่านชักชวนให้พวกราดา ภารกุธิคชีวิตให้แก่อะไรสักอย่างนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากอุทิคชีวิตให้แก่สิ่งที่ไม่เป็นอย่างที่เราคิด ชีวิตของเราก็เสียหาย ใน “กถาตามสูตร” นั้นพระพุทธองค์ตรัสย้ำด้วยคำว่า “สิ่งที่เราชาวพุทธควรตั้งเป็นคำสอนอยู่เสมอ ก็คือ ที่เราทำอยู่นี้ อธิบายได้ด้วยเหตุผลหรือไม่ หากอธิบายได้ก็แปลว่าเราเดินมาถูกทางแล้ว และความดีที่ทำอย่างดีนี้เป็นผลดีเสมอ ไม่ว่าจะมีชาติน้ำหรือไม่ก็ตาม ในพระสูตรนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่าความดีที่ถูกต้องและอธิบายได้นั้นเมื่อทำลงไปแล้วต่อให้ไม่มีชาติน้ำก็ยังเกิดประโยชน์อยู่เช่นเดิม เพราะได้ช่วยให้เราลดความทุกข์ในชีวิตลงได้ และหากว่ามีชาติน้ำก็ยังดีเหมือนกัน พระความดีเช่นนี้ย่อมจะส่งให้เราไปเกิดในสุคติอย่างแน่นอน

ผนวเคยได้ยินท่านที่เชื่อว่าพกภูมิมีจริงกล่าวว่า หากไม่มีพกภูมิ เราจะอธิบายได้อย่างไรหากมีบางคนพากยานปฏิบัติเพื่อพันทุกข์แล้วยังไม่พันชนิดในชาตินี้ การปฏิบัติเพื่อดับทุกข์อาจเรียกได้ว่าเป็นการประกอบกรรมอย่างหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า “กรรมไม่ดำเนินชา” กรรมชนิดนี้ก็เหมือนกรรมอื่นๆ คือ หากกระบวนการยังไม่สิ้นสุดยุติที่ต้องมีชาติใหม่ก็ใหม่เพื่อรับให้กระบวนการที่เหลือสิ้นสุด ข้ออนุมานนี้ผนวมองว่ามีเหตุผล แต่ก็ไม่ได้แปลว่า คำสอนเรื่องการดับทุกข์ของพุทธศาสนาจะคลอนแคลนถักคล่าเวถีริพัฒน์นุชย์โดยจำกอยู่เฉพาะชาตินี้เท่านั้น ผนวมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า “ชีวิต” นั้นพระพุทธองค์ทรงนิยามจากการเปิดอย่างคนจะชื่นรับรู้สิ่งต่างๆ ในแต่ละวันนั้นจะมีช่วงเวลาอยู่ช่วงหนึ่งที่เราตื่นและ

รับรู้ความเป็นไปของโลก จากนั้นก็จะล่วงเข้าสู่ช่วงเวลาที่สองอันเป็นช่วงที่เรานอนหลับ เมื่อเราหลับ โลกก็หายไป เมื่อตื่นนอนอีกครั้งหนึ่งในตอนเช้า เราจึงรู้ว่าโลกมีอยู่ สมมติว่าตอนหนึ่งเราหลับไปแล้วไม่ตื่นขึ้นมาอีกเลย โลกของเราก็ไม่มีอีกต่อไป จะมีก็แต่โลกของคนอื่นที่ยังตื่นอยู่ พิจารณาจากแง่งนี้ โลกของใครก็ของคนนั้น และโลกของแต่ละคนก็เกิดเป็นครั้งๆ เริ่มจากตื่นนอนไปจนหลับ โลกย่ออยู่ในแต่ละวันนี้ถูกเขื่อนร้อยด้วยความทรงจำ เราจึงรู้สึกว่าเรามีโลกที่ต่อเนื่องจากเกิดปัจจุบันตามเป็นเวลาหลายสิบปี จากพระพุทธพจน์เรื่องโลกคือการรับรู้นี้ เรายังคงสิ่งที่มีอยู่ในขณะที่เราหลับไม่ได้— เพราะสภาพที่ว่ากันนี้คือ “ความไม่มีอะไร” (nothingness) สำหรับผู้ที่กำลังหลับอยู่นั้น— เราอาจจินตนาการย้อนหลังเมื่อตื่นขึ้นมาแล้วว่าตอนที่หลับอยู่เราจะเป็นอย่างไรบ้างนะ บางคนอาจตั้งกล้องถ่ายวิดีโอถ่ายตอนที่กำลังอยู่ในสภาพหลับเอาไว้ และเมื่อตื่นขึ้นมาเก็บมาเปิดดู สิ่งที่เราจะเห็นในภาพก็คือร่างของเราที่นอนนิ่งอยู่ไม่ต่างจากท่อนไม้รีชีวิต ร่างของเรานั้นส่วนใหญ่จะเป็น “object” อันหนึ่งในโลกโดยมีเราที่กำลังมองอยู่ร่างของตน กำลังเด่นบทบาทเป็น “subject” สมมติว่าตอนหนึ่งเราตั้งกล้องวิดีโอไว้ เช่นที่ก่อลาว แต่รุ่งเช้าเราไม่ตื่นขึ้นมาอีกเลย โลกทั้งโลกของเราก็หายไป ร่างของเรานั้นอยู่กับโลกเป็น object ให้คนอื่นรับรู้ต่อไป สรุปว่าเรามีโลกของเราง โลกนี้ปราภูมิเมื่อเราอยู่ในสภาพที่ตื่นอยู่ ความตายนั้นคือการหลับแล้วไม่ตื่น ความตายก็คือจุดจบของโลกส่วนตัวของเราแต่ละคน ท่านนาคราชุนประษฐ์ของฝ่ายมหาบาลีท่านหนึ่งกล่าวว่า ชีวิตนั้นว่าไปแล้วก็คือความฝัน การตื่นขึ้นมาในแต่ละเช้าแล้วใช้ชีวิตปัจจุบันทั้งหลับนั้นคือความฝันในทัศนะของท่านพระสิงที่ปราภูมิในการรับรู้ของเราจะคำร้องอยู่ช่วงเวลาที่เราตื่นอยู่เท่านั้น สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีความจริงยังยืนอะไร และเป็นไปได้ที่บางวันเมื่อเราหลับไปแล้วไม่ตื่นอีก สิ่งเหล่านี้ก็จะหายไปหรือดับไปช้า นิรันดร์ คงบางคนเมื่อตื่นอยู่อาจขึ้นเอนใจว่าตนเป็นมหาเศรษฐีและล้านทรัพย์จำนวนล้านนั้นในทัศนะของท่านนาคราชุนก็เป็นแค่ความฝัน เพราะโอกาสที่วันใดกันหนึ่งเจ้าของทรัพย์นั้นหลับแล้วไม่ตื่นอีก เดยสารถเกิดได้เสมอ เมื่อเกิด ทรัพย์นั้นก็จะหายไปจากชีวิตของเขานหมด

สิ่งที่ผนวกจากพุทธจากข้อมูลที่ก่อลาวช้างตันคือ เราแต่ละคนมีโลกอยู่โลกหนึ่ง และโลกที่ว่ากันนี้เราแต่ละคนจะเด่นบทบาทเป็นตัวเอก เราเป็นศูนย์กลางของโลกส่วนตัวนี้ เรายพยายามบังการให้สิ่งต่างๆ เป็นอย่างที่เราต้องการ แต่เนื่องจากเป็นไปไม่ได้ที่เราจะบังการอย่างนั้นได้ ความประารถนาที่ไม่ได้รับการตอบสนองจึงก่อให้เกิดความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เราสนใจทุกข์ที่กำลังปราภูมิอยู่นี้ เพราะอะไร— เพราะมันคือของจริงที่กำลังເພາລີ້ຫີຕ່າງໆ ผู้บุญรับว่า อาจเป็นไปได้ที่เมื่อเราหลับหายแล้วไม่ตื่นที่เรียกว่าตายแล้วในโลกนี้ เราอาจไปตื่นในอีกโลกหนึ่ง แต่นั้นก็เป็นเพียงจินตนาการที่อาจเป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้— เราไม่มีทางทราบ แต่เนื่องจากพระบรมศาสดาของเรารัตน์เตือนว่าให้สนใจทุกข์ที่กำลังເພາລີ້ຫີຕ່າງໆที่นี่และเดียวนี้ เพราะมันคือความจริงที่เรารู้ได้ชัดๆ อย่างไม่ต้องสงสัยอะไรอีกแล้ว ชีวิตของเราก็ควรอุทิศให้แก่สิ่งนี้ มากกว่าเรื่องสวรรค์หรือแม้แต่พิพานชนกที่จะไปพบหลังจากตายแล้ว เพราะสิ่งหลังนี้ไม่มีความชัดเจน แน่นอนอย่างเรื่องแรก ดังนั้น เราแต่ละคนก็มีภารกิจในการถูแลชีวิตของตนและจัดการความทุกข์ที่เกิดกับตนเองที่สามารถทำได้ ครรลองทุกข์ได้มากก็มีสุขมาก ครรทำได้น้อยก็มีสุขน้อย วันหนึ่งเราทุกคนก็อาจหลับหายแล้วไม่ตื่น ไม่มีอะไรที่ต้องคิดว่าหลังจากตายแล้วเราจะเกิดหรือไม่เกิด เพราะไม่มีทางที่เราจะรู้ และอะไรที่เราไม่ได้พระพุทธเจ้าก็ครรสอนว่าไม่ต้องไปสนใจมัน ท่านที่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริงก็ต้องรับว่า “หากชาติหน้าไม่มี ก็ไม่มีความยุติธรรม เพราะคนที่พยายามดับทุกข์แต่ยังดับไม่ได้เมื่อตายไปแล้วก็เท่ากับคนที่ไม่เคยพยายามอย่างนั้นเลย” คำสอนนี้กำลังกล่าวถึงความยุติธรรมในโลกหลังความตาย ซึ่งอยู่พ้นการรับรู้

และการควบคุมของเรา ถ้าใช้ความยุติธรรมในโลกหลังความตายเป็นเกณฑ์วัด เราเกี่ยวกับยมรับว่าการไม่มีชาติหน้าบันทึกความไม่ยุติธรรม แต่ความยุติธรรมที่ผู้คนถึงเป็นความยุติธรรมในโลกของเรานั่นที่เราตื่นอยู่ คนที่พยายามดับทุกชีวิตที่ทำให้เกิดนั้น ต่อให้ดับทุกชีวิตก็ต้องถือว่าเป็นคนใช้ชีวิตได้อย่างมีค่ากว่าคนที่ไม่ยอมทำอะไรเลย

คิดถึงขบวนรถไฟขบวนหนึ่งที่ได้รับ บนรถไฟมีผู้โดยสารอยู่เป็นจำนวนมาก ในนั้นมีหลังฟ่อ กับชายชี้เม้าอยู่คนหนึ่ง รถไฟขบวนนี้กำลังวิ่งไปตามทางที่ขาดช่วงหน้า อีกวางสองหรือสามชั่วโมงรถไฟทั้งขบวนก็จะไปถึงที่หมายคือเหวตีกี รถไฟหยุดไม่ได้ ไม่มีทางหยุด พนักงานขับไฟแจ้งให้ผู้โดยสารทราบว่าอีกสองหรือสามชั่วโมงทุกคนที่อยู่บนขบวนรถจะต้องตายด้วยกันทั้งหมด บนรถไฟ มีคุณยายคนหนึ่งกำลังตกใจอย่างหนัก หลังฟ่อเห็นว่าคุณยายกำลังต้องการคนช่วยเหลือจึงเข้าไปหาแล้วพยายามช่วยคุณยายนั้นพูดคุยเพื่อฝ่าฟันความเครียดที่รู้ว่ารถไฟกำลังจะวิ่งไปตกเหว ชายชี้เม้าเดินมาที่หลังฟ่อแล้วบอกว่า “ท่านจะทำไปทำไม ไม่มีประโยชน์ อีกไม่กี่ชั่วโมงทุกคนก็ตายแล้ว ผมก็ตาย หลังฟ่อก็ตาย ยายแก่คนนี้ก็ตาย” หลังฟ่อไม่พูดอะไร พยายามช่วยคุณยายนั้นคุยเรื่องนั้นเรื่องนี้ เนื่องจากหลังฟ่อเป็นคนฉลาด ไม่นาน คุณยายก็คลายความทุกชีวิตลงไปมาก มีสีหน้าสดชื่นขึ้น แล้วรถไฟก็ถึงที่หมาย—ทุกคนตายหมด

สำหรับผม หลังฟ่อ กับชายชี้เม้าใช้ชีวิตต่างกันมาก ผมเชื่อว่าคนที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพแบบหลังฟ่อนี้จะต้องได้สัมผัสถึงที่พุทธศาสนาเรียกว่า “สันติในใจ” อยู่มาก แต่สิ่งนี้ชายชี้เม้าคนนั้นคงไม่เคยได้สัมผัส เพียงเท่านี้เราเกี่ยวกับน้ำใจ แต่ก็ต้องยอมรับว่าส่วนของพุทธศาสนาสามารถใช้อธิบายความแตกต่างระหว่างคนสองคนนี้ได้เป็นอย่างดี เราไม่จำเป็นต้องถามว่า “ถ้าไม่มีชาติหน้า จะยุติธรรมไหมที่คนต้อง死หลังฟ่อและคนตายอย่างชายชี้เม้าตายแล้วก็เท่ากัน” เพราะเราเห็นแล้วว่ามีความยุติธรรมที่พอบเห็นในชาตินี้อยู่แล้ว หลังฟ่อได้รับผลของการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพตามที่ท่านสมควรจะได้รับแล้ว และชายชี้เม้าคนนั้นก็ได้รับผลของการใช้ชีวิตที่สมควรแก่เขาแล้ว—นี่คือความยุติธรรมโดยแท้ และความยุติธรรมของกรรมแบบนี้ไม่ต้องการชาติหน้าภพหน้ามารองรับเลย

มาถึงตรงนี้ ผู้อ่านบางท่านอาจอยากรู้ว่า “แต่ถ้าคุณเชื่อว่าชาติหน้าภพหน้ามีหรือไม่—โปรดตอบมาตรงๆ อย่าได้ข้อมค้อม” ผมจะตอบคำถามนี้ตรงๆ แต่ก่อนตอบ ผมขอเล่าเรื่องของเบอร์ทันต์ รัสเซลล์ให้ฟัง ครั้งหนึ่ง บทหลักปากกัลล่าท่านหนึ่งถามรัสเซลล์ขึ้นท่ามกลางประชุมชนว่า “ถ้าคุณตายไปแล้วถูกนำตัวไปพบพระเจ้า พระเจ้าถามคุณว่า ‘นี่คุณนักปรัชญาใหญ่ ถ้าหน่อยว่าต้องที่มีชีวิตอยู่ ทำไม่คุณจึงไม่เชื่อว่าตนมีอยู่’ คุณจะตอบพระองค์ว่าอย่างไร” (รัสเซลล์นั้นพูดแต่เรียนวิจารณ์ศาสนาคริสต์มาก ทำให้ชาวคริสต์จำนวนนักธรรมทั้งบทหลักต้องมองว่าเขามีศรัทธาในศาสนา การถามคำถามนี้ก็เพื่อซักหน้ารัสเซลล์ โปรดสังเกตว่าเป็นคำถามแบบมีอีกตัวอย่าง โดยสมมติว่าพระเจ้ามีจริง แล้วรัสเซลล์กำลังถูกพระเจ้าสอบถามอยู่) รัสเซลล์ยิ้มแล้วตอบว่า “อ้อ ง่ายมาก ผมจะเรียนพระองค์ว่า ‘ท่านพระองค์ขาดข้อมูลสำคัญนับสิบสิบข้อความเชื่อว่ามีพระเจ้า’ ที่จริงไม่ใช่ความผิดของผมนะที่ผมไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า เพราะพระองค์ไม่ส่อแสลงหรือส่งสัญญาณอะไรเลยสำหรับอกผมว่าทรงมีอยู่จริง” รัสเซลล์นั้น เป็นนักปรัชญา นักปรัชญาจะเชื่อหรือไม่เชื่ออะไรก็ เพราะข้อมูลหรือเหตุผลที่รวมๆ แล้วเรียกว่า “evidence” ที่เขามาเชื่อว่ามีพระเจ้าไม่ใช่ เพราะเขากล่าวถึงศาสนา แต่ เพราะเขากิดว่าไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะชวนให้เชื่ออย่างนั้น ผมเองก็เหมือนรัสเซลล์ จะเชื่อหรือไม่เชื่ออะไรก็ เพราะมีหรือไม่มีข้อมูล สำหรับเรื่องชาติหน้าภพหน้า ผมบอกได้ว่า “ไม่มีข้อมูลพอที่จะให้ผมเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่” ผมเคยคิดเหมือนกันว่า

กฎหมายแห่งกรรมนั้นย่อมต้องทำงานอย่างช้าๆ ตามธรรมชาติ (เราชาวพุทธเชื่อว่ากฎหมายแห่งกรรมทำงานเต็มที่ในทุกๆ 一秒 บางครั้งกฎหมายแห่งกรรมก็ถูกมองว่าไม่ให้ผลคราวเดียวเพื่อให้คนที่ทำความชั่วได้รับผลตามที่ควรได้ตามกฎหมายอยู่ด้วยกันมาหากัน แล้ว “ลงมือเสียคราวเดียว” เพื่อประหัยด้วยงาน อย่างกรณี ธรรมกูณศากยะที่พยายามหันหน้าออกจากในดีตเคยทำกรรมชั่วมาเหมือนๆ กัน) ถ้ากฎหมายแห่งกรรมฉลาดมากๆ ทำไมกฎหมายจึงไม่เก็บความทรงจำของเราระหว่างที่ได้ทำความชั่วไว้ให้ติดตัวข้ามภพชาติ คนที่เคยตกนรกเกิดใหม่แล้วจะยังจำได้ว่าสชาติของนรกเป็นอย่างไร จะได้หัวดักลักษณะที่จะทำบป แต่กฎหมายแห่งกรรมก็ไม่ส่งสัญญาณอะไรเพื่อเตือนพากเราเลย เหมือนที่พระเจ้าไม่ส่งสัญญาณอะไรบอกว่ารัฐสัมบัติ เมื่อไม่มีข้อมูลพอก็ไม่มีเหตุผลที่จะเชื่อว่ามีชาติภพ โปรดังสังเกตว่าผมไม่ได้บอกว่าชาติภพใหม่ไม่มี ผู้จะบอกอย่างนั้นไม่เคย เพราะจะบอกได้ต้องมีข้อมูลหลักฐานหนักแน่น สิ่งที่ผมบอกคือ “ผู้จะไม่เคยได้รับข้อมูลเพียงพอที่จะให้เชื่อว่ามีชาติภพใหม่หลังจากที่เราตายไปแล้ว” สองเรื่องนี้เป็นคนละเรื่องกัน ๑